

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav informačních studií a knihovnictví

Studijní program: informační studia a knihovnictví
Studijní obor: informační studia a knihovnictví

Bc. Martina Spáčilová

Zmizelé knihy:

**Původní české beletristické knihy, které byly na přelomu
šedesátých a sedmdesátých let dvacátého století cenzurou
z ideologických důvodů „zastaveny“ v různých fázích
výroby či distribuce**

Diplomová práce

Praha 2014

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Stanislav Kalkus †
PhDr. Petra Večeřová, Ph.D.

Oponent diplomové práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla použita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného či stejného titulu.

V Praze, 29. 7. 2014

.....
podpis diplomanta

Identifikační záznam

SPÁČILOVÁ, Martina. *Zmizelé knihy: Původní české beletristické knihy, které byly na přelomu šedesátých a sedmdesátých let dvacátého století cenzurou z ideologických důvodů „zastaveny“ v různých fázích výroby či distribuce [Lost Books: The original Czech literary books that were on the Sixties and Seventies of the Twentieth century censorship for ideological reasons, stopped in various stages of production or distribution.]* Praha, 2014-29-07.83 s., LIV s. příl. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí diplomové práce † PhDr. Stanislav Kalkus a PhDr. Petra Večeřová, Phd.

Abstrakt

Tématem práce je oblastí náležící rozhraní knihovnictví, archivnictví a literární historie – jde o syntézu několika zájmů a pohledů na problematiku. Cenzura jako nástroj režimu v bývalé ČSR, resp. ČSSR zabraňovala mnohým spisovatelům vydávat jakákoli svá díla. Práce se zabývá nejen knihami, jež jsou ve slovnících uváděny jako zničené, a přesto existují, ale také těmito tématy: jak se přelom 60. a 70. let 20. století projevil v knihovnách, knihkupectvích a v antikvariátech, jaká byla nakladatelská praxe té doby, jak se o zmiňované době vyjadřují pamětníci, kteří se pohybovali v těchto odvětvích, co se stalo s knihami, jež byly ze dne na den zakázány, jaká byla praxe Ediční rady, co obnášelo pracovat právě se zakázanými knihami apod. Součástí práce je popis politického vlivu včetně představení seznamu děl, jež nesměla být vydána, případně celý náklad řady knih „zmizel“. V knihovnách se popisovaná díla (a tisíce dalších) zavírala do skříní, zřizovaly se zvláštní útvary, které měly celou organizaci na starost, zakládala se oddělení, kam směl čtenář pouze se zvláštním povolením. Tato literatura se vrátila do fondů knihoven na začátku devadesátých let v nekompletním množství, neboť řada svazků zmizela v nezabezpečených depozitářích, jiné byly odcizeny.

Klíčová slova:

režimní cenzura, zvláštní fondy v letech 1969–1972, zvláštní oddělení v knihovnách, zakázané knihy, stoupa, rozmetání sazby, exil, samizdat

Identifikační záznam

SPÁČILOVÁ, Martina. *Zmizelé knihy: Původní české beletristické knihy, které byly na přelomu šedesátých a sedmdesátých let dvacátého století cenzurou z ideologických důvodů „zastaveny“ v různých fázích výroby či distribuce*[*Lost Books: The original Czech literary books that were on the Sixties and Seventies of the Twentieth century censorship for ideological reasons, stopped in various stages of production or distribution.*] Praha, 2013-06-07. s. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí diplomové práce † PhDr. Stanislav Kalkus a PhDr. Petra Večeřová, Phd.

Abstract

The topic of this thesis borders librarianship, archival science and literary history – it is a synthesis of several interests and views of the subject. Censorship was a powerful regime tool in the ČSR or the ČSSR and many writers were prevented of publishing any of their work. The thesis deals not only with books, which have been labeled in dictionaries as destroyed despite of their existence. It describes how the turning point between the 1960s and 1970s was manifested in libraries, book shops and secondhand bookstores; what the publishing practice of that time was like, or how the contemporaries that worked in the industry comment on the mentioned time period. Furthermore, the thesis explains what happened to the books that had been banned overnight, what the Editorial Board's practice was like, and finally, what working with banned books involved. A part of the thesis consists of outlining the political background including presentation of the list of books that were not allowed to be published, had to be withdrawn, or the whole edition „disappeared“. How many of such books can readers today actually hold in their hands? The described books (and thousands more) had been locked in libraries' bookcases; special divisions managing the entire organisation had been created; and departments with restricted access had been founded. This literature returned to libraries' funds only at the beginning of the 1990s; naturally in incomplete numbers, because while in storage, many books were destroyed and others stolen.

Key words:

regime censorship, special funds in years 1969–1972, special / restricted sections in libraries, bannedbooks, crusher, exile, samizdat

Obsah

Obsah	1
Seznam zkratk	3
Úvod	4
1 Definice cenzury pro účely této práce	6
1.1 Stručný přehled diskurzů o cenzuře	7
1.2 Cenzura z hlediska literárních dějin a historie	8
1.3 Cenzura ve slovnících	9
1.4 Typologie cenzury	10
1.5 Cenzura z pohledu legislativy	11
2 Zakázané knihy 1948–1968	12
2.1 Kulturní politika KSČ po únoru 1948.....	13
2.2 Seznamy	18
2.3 Vyřazování knih ve veřejných knihovnách	19
3 Zakázané knihy 1969–1989	20
3.1 Seznamy	21
3.2 Okruhy zakázaných knih	22
3.2.1 Překlady a překladatelé	24
3.2.2 Spisovatelé domácí.....	27
3.3 Nakladatelská praxe a cenzura	47
3.4 Praxe v knihovnách	54
3.5 Příklady jednotlivých knihoven.....	59
3.5.1 Státní knihovna ČSR.....	60
3.5.2 Vědecká knihovna v Českých Budějovicích	62
3.5.3 Moravská zemská knihovna.....	62
4 Reakce společnosti na zakazování knih	63
4.1 Vznik opozice	64

4.2	Samizdat	64
4.2.1	Vznik samizdatových nakladatelství.....	65
4.2.2	Samizdatové časopisy	65
4.3	Exilová nakladatelství	66
5	Spisovatelé v šedé zóně	68
6	Závěr.....	69
7	Seznam použité literatury.....	72
	Seznam tabulek.....	82
	Přílohy Seznam příloh	82
	Obrazové přílohy	I
	Příloha č. 1 - Seznam děl, která měla být vyřazena z knihoven 1. lékařské fakulty UK v Praze.....	I
	Příloha č. 2 - Ofocené obálky některých zmizelých knih	XXVII

Seznam zkratek

AV ČR	Akademie věd České republiky
ČSR	Československá republika
ČSSR	Československá socialistická republika
SK ČSR	Státní knihovna (dnes Národní knihovna ČR)
OZF	Oddělení zvláštních fondů
MZK	Moravská zemská knihovna
NF	Národní fronta Čechů a Slováků
HSTD	Hlavní správa tiskového dohledu
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
FÚTI	Federální úřad pro tisk a informace
ČS	nakladatelství Československý spisovatel
ÚČL AV	Ústav pro českou literaturu Akademie věd
Br	BRABEC, Jiří et al. <i>Slovník zakázaných autorů: 1948-1980.</i>
MJ	JAREŠ, Michal. Knihovraždy. In: <i>Tvar: literární obtýdeník.</i>
SI	ÚČLV AV ČR. Slovník české literatury po roce 1945 [online].
Prš	PRŠÍNOVÁ, Tamara. <i>Nakladatelství Růže 1958-1991.</i>
aut	autor
edt	editor
obs	obsah
přkl	překladatel
edc	edice

Úvod

Cílem této práce je popsat okolnosti a průběh likvidace zakázaných knih, jakož i společenské důsledky těchto procesů v období od února 1948 do převratu v roce 1989 a doložit je dostupnými doklady. Práce je pokusem uchopit téma z pohledu několika oborů. Kromě knihovnického pohledu je téma sledováno především v kontextu literární historie, nezanedbatelný je společenský a politický aspekt.

Co rozumíme pod pojmem „zmizelé“ knihy? Toto poněkud metaforické vyjádření představuje zakázané knihy, které byly vyřazovány v průběhu čtyřiceti let z distribuce nebo z knihovních fondů. Výčet zde uvedených knih nemůže být z důvodu dnes již nedostupných dokumentů úplný.

Jako výchozí dokumenty pro zjišťování informací o zakázaných autorech a titulech byly zvoleny: Slovník českých spisovatelů, vydaný v Torontu (Sixty-Eight Publishers, 1982) [BRABEC, 1982], Slovník zakázaných autorů (Praha 1990) [BRABEC, 1991] doplnkově i Lexikon české literatury [OPELÍK, 1985–2008], případně monografie věnované jednotlivým zakázaným a i jinak pronásledovaným autorům. Sledované knihy jsou ve slovnících doplněny charakteristikami: „sazba rozmetána“, „náklad zničen“, „vydání zakázáno“, „převážná část nákladu zničena“, „kniha se neobjevila na trhu“, „připravené vydání bylo zakázáno“ atd. [BRABEC, 1991]

Dalším zdrojem informací zvláště o procesu vyřazování v knihovnách byly archivní dokumenty, ve většině případů deponované přímo v knihovnách; posledním nikoliv nejméně důležitým zdrojem informací byly vzpomínky pamětníků, se kterými autorka diplomové práce vedla rozhovory.

Úvodní kapitola je věnována vymezení pojmu cenzura a její typologii pro potřeby této práce. V přehledu jsou rovněž uvedeny diskurzy o cenzuře, slovníkové definice a pohled na cenzuru z hlediska legislativy.

Hlavní část práce je rozdělena do dvou kapitol z hlediska chronologie. První část je věnována období totality, tj. od února 1948 do srpnové invaze vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968. Období normalizace od roku 1969 do listopadu 1989 je věnována hlavní pozornost. V obou kapitolách jsou sledovány procesy

vzniku seznamů a instrukcí, podle nichž byly jednak vyřazovány knihy z knihoven a jednak sloužily jako nástroj cenzury v činnosti nakladatelství.

Poslední část práce popisuje reakce společnosti na zakazování knih a způsoby, jak se s omezováním svobody vyrovnávala. Jsou zde zachyceny domácí samizdatové aktivity i exilová nakladatelská činnost, která se soustředila na vyrovnávání deficitu knih zakázaných autorů, dílčí pozornost je věnována i šedé zóně. V závěru práce je provedeno závěrečné zhodnocení tématu „zmizelých“ knih.

Diplomová práce má 83 stran a LIV stran příloh, které jsou tvořeny doprovodným obrazovým materiálem. Součástí přílohové části je seznam zakázaných knih na Fakultě všeobecného lékařství Univerzity Karlovy. Dále jsou součástí přílohy oskenované obálky a titulní strany některých „zmizelých“ knih.

Použitá literatura je citována souladu s normami ISO 690 a ISO 690-2. V textu je použito citování pomocí prvního údaje záznamu a data vydání (tzv. Harvardský systém).

Závěrem děkuji vedoucí své diplomové práce PhDr. Petře Večeřové, Ph.D. za vedení práce, postřehy a rady. Poděkování za podněty a připomínky patří také panu Jiřímu Gruntorádovi a panu Lukáši Broulovi.

1 Definice cenzury pro účely této práce

Interdisciplinární charakter bádání o cenzuře potvrzuje zájem literárních vědců, historiků, právníků, žurnalistů a odborníků z dalších oborů o toto téma. V oblasti knihovědy se jedná především o příspěvky z oblasti dějin cenzury ve vztahu ke knihtisku a knižnímu obchodu¹. Před rokem 1989 se problematikou cenzury opakovaně zabýval kromě dalších knihovědců Petr Voit (jednalo se o cenzuru v době předbělohorské). Voitovy příspěvky se staly východiskem k napsání „programní recenze“ historika Jaroslava Pánka, ve které vyzval budoucí badatele, aby striktně rozlišovali mezi cenzurou jako aktem ryze systémovým a cenzurní praxí, prováděnou s mírou improvizace a kompromisu [PAVLÍČEK, 2012, str. 489]. Cenzura a její projevy v totalitním režimu se teprve po roce 1989 mohly stát předmětem výzkumu (před rokem 1989 se historikové opakovaně zaměřovali pouze na některá období českých dějin, např. období rekatolizace, dobu předbřeznovou, nacistickou okupaci atd.) historických a literárních akademických ústavů. V Ústavu pro českou literaturu AV ČR byl sestaven speciální tým odborníků, který se formou grantových úkolů věnuje tématu cenzury s akcentem na dobu komunistické totality. Výstupem těchto výzkumů jsou nové poznatky a interpretace zohledněné také v této práci.

Patří k nim například knižní publikace *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře* Tomáše Pavlíčka, Petra Píši a Michaela Wögerbauera [PAVLÍČEK, 2012] a *Soustružníci lidských duší* Petra Šámala [ŠÁMAL, 2009].

Tato práce vychází z navrhovaného pojetí cenzury Jaroslava Pánka (viz výše). Konkrétně se budeme zabývat cenzurou, která vycházela z instrukcí, vznikajících většinou v ideologickém centru vládnoucí KSČ, a dále praxí a jejími důsledky v oblasti knižní kultury v období 1948–1989 s akcentem na dobu po roce 1968. Cenzura v přeneseném smyslu jako vykonávání zásahů do textů z hlediska objektivizovaných či osobních představ o estetických hodnotách díla nebude zohledněna.

¹ Na konci osmnáctého století vznikaly první příspěvky o dějinách cenzury a knižního obchodu (F. Procházka a další), [PAVLÍČEK, 2012, str. 519].

1.1 Stručný přehled diskurzů o cenzuře

Vznikající diskurzy o cenzuře, ať osvícenský nebo diskurz totalitních režimů, jsou vždy ovlivňovány dobovým politickým a kulturním kontextem. Oproti „tvrdé“ cenzuře, běžně spojované s nedemokratickými režimy, „měkkou“ cenzuru v západních společnostech současnosti představuje diskurz „new censorship“ (nová cenzura), který zohledňuje „nový způsob nahlížení na fenomény regulace politické, kulturní a literární komunikace“.

V historii najdeme řadu pokusů o reflexi cenzury v rámci duchovních dějin jednotlivých národů i celého lidstva. František Menčík [MENČÍK, 1889] ve své práci *Censura v Čechách a na Moravě* hovoří o cenzuře jako „o součásti literárních dějin, které jsou tvořeny událostmi, jež lidskému duchu v rozvoji jeho pomáhaly, jakož i těmi, které rozvoji překážely“, na rozdíl od postoje osvícenského je cenzura v této etapě většinou vnímána jako instituce negativní a často i destruktivní: „*Jest totiž cenzura v každé literatuře jakýmsi závažím, které hledí proud obecný zmírnit nebo dokonce i zastavit, a již z té příčiny třeba jest si jí povšimnout.*“ [PAVLÍČEK, 2012, str. 488]²

Pojetí cenzury jako nevyhnutelného mechanismu kulturních systémů je součástí teorie literární komunikace Olgy Klauberové [PAVLÍČEK, 2012, str. 490]. Socioložka kultury Jiřina Šmejkalová chápe cenzuru jako direktivní činnost nezbytně spjatou s konkrétní osobou, jež má v rukou osud knižních textů a je tedy příspěvkem k cenzurní praxi.

Cenzuru lze chápat jako formu sociální praxe (tak byla chápána v době národního obrození), jako instituci (v osvícenství) nebo mechanismus (v 60. letech minulého století).

V 60. letech minulého století nahlíželi evropští filozofové na cenzuru jako na jakýsi „mechanismus na ochranu kultury“ a její případné legitimizování.

Od 80. let vzrostl zájem o cenzuru díky výzkumu v oblasti knihovnědy staršího novověku, kdy na ni bylo nahlíženo jako na utilitární nástroj pro různé společenské

² Viz MENČÍK, Ferdinand. *Censura v Čechách a na Moravě*. In *Věstník Královské české společnosti nauk, třída filozoficko-historicko-jazykozpytná* 1888. Praha, 1889, s. 85.

subjekty. Právě léta osmdesátá dala vzniknout bibliografiím a soupisům cenzurované literatury³.

Další teorii cenzury přináší angloamerická „nová cenzura“ (new censorship), vzniknuvší v 80. letech, podle níž cenzura brzdí neustálý pokrok lidského ducha, a má proto na společnost negativní vliv. [PAVLÍČEK, 2012, str. 9] *„Koncept nové cenzury vznikl v určitých historických, geografických a kulturních kontextech, do nichž patří také politická korektnost, strach z pornografie, (video)her a napadání různých tabu v rockové hudbě nebo umění.“* [PAVLÍČEK, 2012, str. 9] „New censorship“ (nová cenzura) je v práci Jiřiny Šmejkalové charakterizována jako *„prostoduché pojetí cenzury coby přímé direktivní činnosti fungující na principu vylučování určitých textů jasně definovatelným centrálně postaveným aktérem“*. [ŠMEJKALOVÁ, 2000, s. 105]

Ačkoliv v každém z výše popisovaných období byla chápána cenzura odlišně (důraz byl kladen na různé aspekty), důsledkem cenzury je téměř vždy vylučování určitých typů textů a též jejich kompletní či částečné nahrazení texty odpovídajícími, danými dobou a podmínkami, jež vládnoucí garnitura dovolí. [JANÁČEK, 2004, str. 41]

1.2 Cenzura z hlediska literárních dějin a historie

Z pohledu literární historie spočívá rozdíl mezi literární kritikou a cenzurou ve vymezení hranic literárního prostoru. Zatímco kritika se snaží ovlivnit postoje účastníků literární komunikace, cílem cenzury je bezprostřední kontrola, zamezení nebo umožnění komunikace. V praxi totalitních režimů je potom cenzura využívána jako prostředek politické moci [JANÁČEK, 2004, str. 40].

Literární komunikace vnímá cenzuru jako *„autoritativní zásah do komunikačního procesu, který se opírá o určitou institucionální bázi a předpokládá hierarchickou strukturu sledování možnosti zveřejnění“*. [MÜLLER, 2004]

Pro historiografii je cenzura mocným dějinným činitelem, a proto se její zájem soustřeďuje na četné její aspekty, např. na to, jak se cenzura podílí na systémech uplatňování státního dohledu nad společností; v období totality často dohledu

³ I v 60. letech Jiří Kábrt ve svých Počátcích české bibliografie [KÁBRT, 1964] popisuje soupisy povolených knih olomouckého arcibiskupa Viléma Prusinovského [PAVLÍČEK, 2012, str. 500]

policejního. „*Dohled státu zasahoval nejen veřejnou komunikaci a veřejnou výměnu publikací, ale také sféru soukromou, konkrétně se promítal do sféry korespondence.*“ [PAVLÍČEK, 2012, str. 513]⁴

Česká historiografie se zabývá dokumentací cenzury od pobělohorské rekatolizace až po 90. léta 20. století. Sleduje zejména procesy a instituce, které v určitém časovém období cenzuru reprezentují (např. v období rekatolizace jezuitský řád, v období komunistické totality Hlavní správa tiskového dohledu⁵). [PAVLÍČEK, 2012, str. 491] Cenzurní systém na našem území (v zastoupení HSTD) srovnává s fungováním sovětského Glavlitu⁶. Obě tyto instituce měly mimo jiné dozor nad knihovnami. [ŠÁMAL, 2009, str. 59]

1.3 Cenzura ve slovnících

Slovo cenzura pochází z latinského „censor“, což byl v antickém Římě úředník mající dozor nad sčítáním obyvatel. Z původního významu slova cenzura figuruje již jen dozor nad něčím.

Heslo „cenzura“ bylo v polovině devatenáctého století charakterizováno jako „úřad despotický“. [PAVLÍČEK, 2012, str. 494, heslo „cenzura“]⁷ V tomto období se lze setkat s dělením na cenzuru předběžnou (preventivní) a cenzuru následnou.

Příslušné heslo v Ottově slovníku naučném [OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ, 1888–1909, heslo „censura“]⁸ říká, že v tiskovém zákonu z roku 1862 není cenzura chápána jako „cenzura v pravém slova smyslu, ale může mít stejný účinek“ [] Ottův slovník naučný píše o „censuře pro tiskopisy“: „*Jest to policejní opatření záležející v tom, že rukopis díla, jež má se tiskem uveřejniti, před jeho*

⁴ Pokorná, Magdaléna; Šámal, Petr; Janáček, Pavel. České bádání o tiskové a literární cenzuře. In Pavlíček, Tomáš. Nebezpečná literatura. Brno, 2012.

⁵ „*Hlavní správa tiskového dohledu (HSTD) byla, podle sovětského vzoru, ustavena při předsednictvu vlády vládním usnesením č.17/1953 Sb. a svou působnost zahájila od 1. srpna 1953. Dalším vládním usnesením ze září 1953 pak byla převedena do kompetence Ministerstva vnitra (HSTD MV). Z počátečního počtu 96 cenzorů, dle slovníku Ministerstva vnitra „plnomocníků“, se jejich stavy postupně zvyšovaly na 270 stálých pracovníků a dalších 250 externistů v okresech z členů tamních aparátů KSČ.*“ [CYSAROVÁ, 1999–2013]

⁶ Tištěné práce publikované v SSSR musely projít dvojnásobnou cenzurou, nejprve tzv. předběžnou cenzurou, prováděnou oprávněnými zástupci Glavlitu (pracovníky nakladatelství), a posléze konečnou cenzurou v gesci centrálního štábu Glavlitu [TAL, 1936], dostupné z

http://www.yale.edu/annals/siegelbaum/English_docs/Siegelbaum_doc_51.htm

⁷ Viz KLÁCEL, František Matouš. *Slovník pro čtenáře novin, v němž se vysvětlují slova cizího původu*. Brno, 1849, s. 22.

⁸ PRAŽÁK, Jiří. „Cenzura pro tiskopisy“, In Ottův slovník naučný, sv. 5, Praha, 1892, s. 292-293

vytištěním musí být dodán úřadu bezpečnosti k tomu konci, by tento obsah jeho prozkoumal a dle výsledku tohoto zkoumání buď povolil vytištění anebo je zapověděl.“

Slovníky z přelomu 60. a 70. let charakterizují cenzuru velmi stručně. V Kapesním slovníku cizích slov Ladislava Rejmana je slovo „cenzura“ („*tiskový dozor; kontrola všech nebo některých veřejnosti určených projevů tiskových, uměleckých aj.*“) [REJMAN, 1971, str. 33, heslo „cenzura“]) vyloženo jako součást hesla „cenzor“.

Ve Slovníku cizích slov z roku 1981 [KLIMEŠ, 1981, str. 77, heslo „cenzura“] je cenzura charakterizována jako „*1. úřední zkoumání všeho, co je určeno k zveřejnění (především tiskem), a to se zřetelem na zájmy státní, politické a mravnostní; 2. dozor, dohled vůbec; 3. přezkoumávání správnosti účetních zápisů 4. ve školním slangu dříve používání jako písemná zpráva dřívější střední školy rodičům o špatném prospěchu nebo chování žáka atd.*“ [KLIMEŠ, 1981, str. 77]

Podle právního slovníku je cenzura chápána jako „*pravomoc udělená právní normou, zejména zákonem, od osoby veřejného práva, především státu nebo státní náboženské společnosti, doporučovat (tj. schvalovat) k vytištění nebo k jinému veřejnému šíření autorské dílo (předběžná censura, v českých zemích do roku 1848), nebo jeho šíření naopak zakazovat, reprobovat a trestat (následná censura, v českých zemích od roku 1848 dodnes). V širším smyslu znamená censura jakékoli omezení možnosti sdělovat informace, bez ohledu na to, kým a na základě jaké pravomoci je vykonávána. Striktně vzato se však o censuru jedná pouze tehdy, jde-li o výkon veřejné moci.*“ [PECINA, 2013, heslo „censura“]

1.4 Typologie cenzury

Jako součást diskurzu nové cenzury byla již výše uvedena jedna z možných typologií cenzury – tvrdá a měkká. Nejčastěji se ve slovnících objevuje dělení cenzury na předběžnou, jejíž součástí je autocenzura⁹, a následnou: „*Předběžná censura je označení jednání, kterým je úplně znemožněno vyhotovení určitého*

⁹ „*Po sovětské invazi byla předběžná censura nahrazena autocenzurou jednotlivých šéfredaktorů a novinářů. Jednotliví novináři nyní sami nesli odpovědnost za to, co zveřejňují. Novinářům hrozil následný trest, například zákaz periodika až na tři měsíce. Proto se novináři začali obávat tisknout cokoli kontroverzního.*“ [ČULÍK, 1996–2001]

díla, neumožnění určitého projevu, zákaz...“. Následná označuje „jednání, které dodatečně upraví určité dílo nebo projev a to tím způsobem, že závadné části jsou odstraněny a upravené znění je pak zveřejněno bez těchto částí“. Za autocenzuru je považováno „filtrování informací subjekty, jež poté tyto informace šíří – masmédiá, správci internetových stránek atd...“. [KLÍMA, 2009, s. 1100]

1.5 Cenzura z pohledu legislativy

Cenzura jako součást legislativy je dokladem „tvrdé“ cenzury, která je otevřeně uplatňována v nedemokratických režimech. V přehledu uvádíme zákony platné na našem území, které stanoví pravidla vydávání a distribuce tiskovin (od tiskového zákona z roku 1862 až po zákon z roku 1968):

- Zákon o tisku, daný dne 17. prosince 1862 [Rakousko, 1862],
- Zákon o veřejných knihovnách obecních ze dne 22. července 1919,
- Ústavní zákon o ochraně svobody osobní, domovní a listovního tajemství: podle §§ 107, 112 a 116 ústavní listiny. In: 293/1920. 1919¹⁰,
- Zákon o vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů, ze dne 20. prosince 1950,
- Zákon ze dne 25. října 1966 o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích¹¹,

¹⁰ Cenzura se na počátku dvacátého století v časech nacistické či komunistické diktatury zdokonalila. „Režim se pokusil izolovat zemi od vnějšího světa tím, že vyhostil většinu zahraničních dopisovatelů a uzavřel kanceláře západních tiskových agentur. Cenzura pravidelně otevírala soukromou poštu, zejména dopisy do zahraničí. Ve snaze omezit objem mezinárodní pošty musel mít od února 1950 každý dopis odeslaný do zahraničí zpáteční adresu, odesílatel ho musel osobně odevzdat na poště a odesílatelova totožnost byla kontrolována podle občanského průkazu. V roce 1953 měla poštovní cenzura 190 zaměstnanců, jejichž úkolem bylo kontrolovat denně 750 000 poštovních zásilek.“ [ČULÍK, 1991]

„Úkolovou cenzurou prošly všechny zásilky, tj. denně 40000 došlých a 30000 odeslaných do kapitalistických států. V polovině roku 1952 bezpečnostní složky sledovaly korespondenci 5942 osob a 41 institucí, měst apod. Jen za měsíc červen 1952 předali pracovníci úkolové cenzury svým kolegům z Bezpečnosti 19718 dopisů.“ [KAPLAN, TOMÁŠEK, 1994]

¹¹ „V roce 1966 vydala československá vláda tiskový zákon (č. 81/1966 Sb.). Tím poprvé v Československu za komunismu legalizovala instituci cenzury a pokusila se definovat její pravomoci. Hlavní správa tiskového dohledu byla přejmenována na Ústřední publikační správu. Stala se civilní institucí, kterou řídil ministr. Cenzura měla právo zakázat zveřejnění státních tajemství, ale vydavatelé směli vyjednávat ohledně záležitostí týkajících se veřejného zájmu. V prosinci 1967 určil ÚV KSČ, že se smějí sami šéfredaktoři rozhodnout, zda uposlechnou či neuposlechnou rozhodnutí cenzury týkajícího se kontroverzního materiálu. Přesto se však ještě začátkem roku 1968 šéfredaktoři neodvažovali cenzuru neposlechnout a plnili její příkazy, které články potlačovat.“ [ČULÍK, 1996–2001]

- Zákon ze dne 26. června 1968, kterým se mění zákon č. 81/1966 Sb. o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích.
- Zákon ze dne 13. září 1968 o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředků.

Příkladem nestability zákonů, přijatých a uplatňovaných v ČSSR, může být srovnání zákona č. 84/1968 Sb. z června 1968, kde se v § 17 praví: *„Cenzura je nepřijatelná. Cenzura je definována jako zásah státních úřadů proti svobodě projevu a obrazu a proti jejich rozšiřování hromadnými sdělovacími prostředky.“* [ČSSR, 84/1968] Tímto zákonem se změnil dosud platný zákon č. 81/1966, Zákon o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. Naproti tomu zákon číslo 127/1968 Sb., přijatý dne 13. září 1968, již užívá odlišnou rétoriku: *„Vláda může stanovit povinnosti organizacím a orgánům, kterým bylo uděleno vydavatelské oprávnění podle zákona číslo 94/1949 Sb., o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací, tak aby v rámci své vydavatelské činnosti zajistily, že nebudou narušovány důležité zájmy vnitřní a zahraniční politiky státu...“* [ČSSR, 127/1968, 1968] Výklad takového zákona poskytoval dostatečnou oporu pro zákaz publikovat „závadnou“ literaturu.

2 Zakázané knihy 1948–1968

Bibliografické soupisy, které by zachycovaly v úplnosti zakázanou literaturu, nejsou k dispozici a literárně historické práce, které vznikaly během čtyřicetiletého období totality, a které tudíž podléhaly cenzuře, je ve výzkumu nemohou nahradit. Biografické informace o autorech zakázaných knih, které se po únorových událostech ocitly na indexu, lze tedy dohledat v publikacích vznikajících v předchozím období neovlivněném cenzurou. Jedná se o Přehledné dějiny literatury české Arne Nováka, jenž ve svém díle popisuje literární dějiny od počátku literární tvorby na našem území do roku 1918 a Slovník soudobých českých spisovatelů obsahující hesla spisovatelů mezi léty 1918 až 1945 Jaroslava Kunce, na nějž navazuje Slovník českých spisovatelů beletristů mezi léty 1945 až 1956. Slovník české literatury Rudolfa Havla a Jiřího Opelíka (1964) byl již poznamenán cenzurními zásahy.

„Existují příběhy knih. Existují navzdory tomu, že měly být zničeny, zneškodněny a zavražděny. Během (nebo lépe řečeno po nich) koncových ‚osmiček‘ v letech 20. století se některé knihy ničily, aniž by spatřily světlo světa. A jakkoliv se snažila totalitní moc u nás zničit a zabít a nechat zapomenout, vždy se objevilo něco, co úřední zákaz obešlo. Mohly to být i samy úřední postupy – knihy se nejprve rozesílaly jako povinné výtisky do knihoven, jako recenzní a autorské výtisky. Když přišel zákaz, mohlo kolovat tímto způsobem několik exemplářů získaných knih ... Je jisté, že se tak podařilo zachránit některé z knih, byť třeba v několika málo exemplářích. Aby se objevovaly v antikvariátech a dokazovaly to, že příběhy knih jsou.“ [JAREŠ, Knihovraždy]

2.1 Kulturní politika KSČ po únoru 1948

Uplatňování kulturní politiky KSČ po únoru 1948 se v oblasti knižní kultury realizovalo jednak zakazováním autorů a knih a následně jejich vyřazováním a likvidací. Ztráty sice nelze přesně vyčíslit (v otázce počtů lze pracovat jen s odhady), jednalo se řádově o desítky milionů výtisků. [ANDJELKOVSKÝ, 2013b] Cíl vyřazování knih byl jediný: odstranit tyto knihy z dosahu čtenářů, prakticky to znamenalo vyřadit je z knihoven, a v direktivně řízeném nakladatelském provozu zabránit publikování „závadných“ titulů.

Existovalo jen nemnoho způsobů, jak se bránit této praxi. Na počátku 50. let 20. století bylo několik knih riskantně vydáno s antedatovanými údaji (v tiráži byl místo skutečného roku vydání uveden rok 1947)¹² [BRABEC, str. 24], podstatným zdrojem zakázaných knih byly soukromé knihovny, antikvariáty a knihy distribuované z exilových nakladatelství. Dosažitelnost exilové produkce omezoval zejména v 50. letech dohled při překračování státní hranice ČSSR.

„Ničení závadných knih na našem území má dlouhou historii. Doklady o pálení knih existují od 15. století. V 19. století střídala období tvrdých zásahů cenzury období relativně svobodná. Na represivní praktiky z období vlády císaře Františka I., během níž došlo k zosílení cenzury – zakázal dovoz knih a brožur ze zahraničí, navázal podobnými praktikami Alexandr Bach po neúspěšné revoluci

¹² např. kniha Jana Zahradníčka Ježíškova košilka byla vydána v roce 1951, ale byla antedatována (1947) [MED, Jaroslav. Jan Zahradníček. In: Slovník české literatury po roce 1945 on-line [online]. [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1168>]

v roce 1848, kdy byla ustavena revizní komise, jejíž úředníci pravidelně vydávali seznamy zakázaných knih; cenzura ve 20. století zvláště v průběhu 1. a 2. světové války měla podstatně vážnější následky. Po komunistickém převratu v únoru 1948 nastalo období, ve kterém byla nejprve zlikvidována soukromá nakladatelství. Podkladem pro čistky v knihovnách se staly seznamy ideologicky závadných titulů a nežádoucích autorů. Vystupňováním útoků na knihy bylo rozmetání hotové sazby, a pokud byla kniha vytištěna, šel celý náklad rovnou do stoupy¹³. Tyto praktiky byly používány zatím naposledy v normalizačním období, které následovalo po sovětské okupaci v srpnu 1968.“ [PETRUŽELKOVÁ, 2009]

Na počátku normalizace¹⁴ byly odhadem zničeny (či vyčleněny do zvláštních fondů) miliony knih, neboť z knihoven musely zmizet všechny i dříve vydané knihy nově zakázaných autorů. Samotné vyřazování knih z knihoven proběhlo v několika etapách, hlavní dvě se odehrály na počátku 50. a 70. let. Některé knihy náležející do prohibiční literatury poúnorového období se znovu dostaly na index v době normalizace. [TRÁVNÍČEK, 2013, str. 2]

Významnou platformou pro střet mezi spisovateli a totalitní mocí, která se snažila prosadit kulturní politiku KSČ, byly sjezdy spisovatelů organizované Svazem československých spisovatelů¹⁵. Hned na II. sjezdu SČSS v roce 1956 využili příležitosti k intervenci za vězněné a zakázané spisovatele ve svých projevech František Hrubín a Jaroslav Seifert, podobně na IV. sjezdu SČSS v roce 1967 vystoupili s ostrou kritikou režimu Ludvík Aškenazy, Jan Procházka, Milan Kundera, Ludvík Vaculík a Pavel Kohout. Avšak po srpnu 1968 byl sjezd využit jako nástroj pro perzekuci těchto spisovatelů: [BAUER, 2010]

¹³ Specifickou skupinou v rámci zakázaných knih jsou, jak jsme již uvedli v úvodu, knihy „zmizelé“. Jednalo se o knihy z počátku normalizace (přibližně z let 1969–1971), které ač vydány, nebyly distribuovány nebo jen po omezenou dobu (někdy i v řádu hodin, např. v případě románu Egona Hostovského *Půlnoční pacient*), nebo byly distribuovány jen na jednom či několika málo místech. Některé z těchto „zmizelých“ knih byly distribuovány do veřejných knihoven, ale zanedlouho byly staženy z oběhu a tak jako v předchozích případech byly dány do stoupy. [ANDJELKOVSKÝ, 2013a]

¹⁴ „Svých funkcí jsou zbavováni jak členové ostatních stran, tak i zájmových organizací sdružených v NF. Jedná se např. i o funkcionáře Českého svazu zahrádkářů či Českého svazu včelařů. O svá místa přicházejí pracovníci ve školství ve všech stupních – od základního až po univerzity. Čistky postihly ve velkém rozsahu sdělovací prostředky – rozhlas, televize, denní tisk. Ze svých funkcí museli odejít jak ředitelé televize a rozhlasu, tak i šéfredaktoři všech novin a časopisů. Některá periodika jako *Reportér*, *Literární listy* či *Studentské listy* byla zrušena. Mnohým žurnalistům bylo zakázáno publikovat (V. Škutina, L. Vaculík).“ [MARJÁNKO, 1999-2014]

¹⁵ Svaz československých spisovatelů (SČSS) vznikl jako politicko-kulturní organizace českých a slovenských spisovatelů v roce 1949.

„Sjezdová zpráva předsednictva přípravného výboru Svazu českých spisovatelů, přednesená s. Janem Kozákem na ustavujícím sjezdu Svazu českých spisovatelů 31. 5. 1972.“ [USTAVUJÍCÍ SJEZD SVAZU ČEKÝCH SPISOVATELŮ, 1972, s. 5]

Na pětadesáti stranách textu tzv. Kozákova projevu (Jan Kozák byl oficiálním zástupcem kulturního oddělení ÚV KSČ na sjezdu) jsou ve výčtu uvedeni spisovatelé, kteří budou vyloučeni ze stávajícího socialisticko-realistického kánonu a jejich knihy zmizí z knihoven a ve stoupě. „Pravicoví představitelé Svazu spisovatelů – stále ještě s členskou legitimací strany v kapse – umožnili, aby do Svazu spisovatelů byli znovu přijati protisocialističtí spisovatelé jako Václav Černý, Josef Hiršal, A. C. Nor, Václav Renč, Jan Vladislav. Úzce spolupracovali s Kruhem nezávislých spisovatelů (v podstatě spisovatelský KAN), který krátce po svém založení měl asi 80 členů. (Jeho představiteli se stali: Hana Bělohorská, Bedřich Fučík, Václav Havel, Josef Hiršal, Alexandr Kliment, Petr Kopta, Pavel Nauman, Jan Vladislav.)“ [USTAVUJÍCÍ SJEZD SVAZU ČEKÝCH SPISOVATELŮ, 1972, s. 6]

„Při dalším přijímání nových členů do Svazu budeme přihlížet k literárnímu dílu jednotlivých autorů a k jejich současným občanským postojům. K tomu, do jaké míry byli v minulosti blízko socialistickému umění a jakými literárními činy se na cestu socialistické literatury vracejí. Z toho by měl zcela přirozeně vyplynout uvážlivý perspektivní přístup k jednotlivým spisovatelům, tedy i k těm, kteří byli dočasně dezorientováni, pochopili však své některé nesprávné postoje a svými současnými díly a svým jasným politickým, občanským postojem prokáží aktivní tvůrčí poměr k našemu socialistickému zřízení a k jeho třídní moci.“ [USTAVUJÍCÍ SJEZD SVAZU ČEKÝCH SPISOVATELŮ, 1972]

V zápise ze schůze ideologické komise ÚV KSČ (uskutečnila se 17. června 1970, dokument byl označen jako tajný) nalezneme projev Jana Fojtíka, tehdejšího kandidáta ÚV KSČ, o několik let později tajemníka ÚV KSČ, odpovědného za kulturu, vědu a sdělovací prostředky, tedy i sféru nakladatelské produkce.¹⁶ Jan Fojtík na zmíněné schůzi mimo jiné prohlásil: „Pokusili jsme se

¹⁶ Text o Janu Fojtíkovi z knihy *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*: „Také zde se postaral o uskutečnění rozsáhlých čistek a dbal o co nejpřísnější ideologický dohled. Ve svých funkcích, v nichž odpovídal za proslulou devastaci kulturních poměrů, setrval až do pádu komunistického režimu, od roku 1982 navíc jako kandidát a od roku 1988 člen předsednictva ÚV KSČ.“ [CHURANĚ, 1998, s. 156]

řešit nakladatelskou a vydavatelskou činnost. Předsednictvo přijalo 13. března t. r. dokument, jehož podstatou je posílit stranický a státní vliv na tuto oblast, zvýšit odpovědnost ministerstev kultury za ediční činnost, zamezit vydávání škodlivých titulů a prací autorů, kteří se politicky zkompromitovali a svými díly nebo publicistikou se zapojili do protisocialistické činnosti. Jde dále o kontrolu plánu, máme především zájem na tom, jak bude vypadat ediční plán na rok 1971, co se bude u nás v budoucnu tisknout a na knižním trhu prodávat.“ [OTÁHAL, 1993, s. 29-30]

Vydávání literatury pod stranickým a státním dohledem nelze ztotožňovat jen s osobou Jana Fojtíka. I on byl jen vykonavatelem kolektivní vůle předsednictva ÚV KSČ. V dokumentu z 13. března 1970, o němž Jan Fojtík hovořil, se kromě jiného praví: „Na své 165. schůzi 13. března 1970 projednalo ÚV KSČ Návrh zásad opatření zaručujících vliv socialistického státu na nakladatelskou činnost, kterou pokládalo za velmi důležitou pro vytváření a posilování socialistického společenského vědomí. Za závažnou chybu považovalo skutečnost, že do této oblasti pronikly silné revizionistické, pravicově oportunistické tendence a síly, které stále negativně ovlivňují produkci většiny nakladatelství, což vážně narušuje konsolidační úsilí strany.

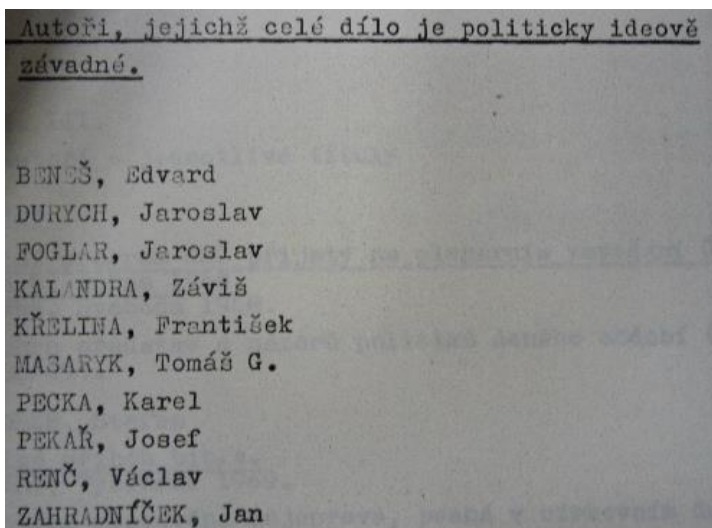
Předsednictvo dále uložilo předsedovi federální vlády a předsedům české a slovenské vlády vytvořit s odvoláním na zákon č. 94/1949 Sb. politické, normativní, organizační, materiálové a kádrové předpoklady pro to, aby nejpozději od 1. 6. 1970 bylo zajištěno systematické řízení státními orgány veškeré vydavatelské činnosti, včetně přidělování papíru, polygrafických kapacit i knižní distribuce.“ [OTÁHAL, 1993, s. 29]

V době výše zmíněného sjezdu Svazu českých spisovatelů, v květnu 1972, byly knihovny a knihkupectví očištěny od zakázaných knih, umělecké svazy od zavržených jedinců, řada spisovatelů odešla do exilu (či exilu vnitřního). Kozák se v této věci vyjádřil jednoznačně: „Členy Svazu se však nemohou stát ti spisovatelé, kteří byli organizátory revizionistických, protisocialistických akcí, kteří svými díly, politickou činností ve vedení bývalého Svazu či na veřejných vystupováních rozpoutávali protistranické a protisovětské kampaně. Členy našeho Svazu se rovněž nemohou stát spisovatelé, kteří svým dílem kotví mimo

socialistické umění.“ [USTAVUJÍCÍ SJEZD SVAZU ČESKÝCH SPISOVATELŮ, 1972, s. 61]

V poúnorovém období se vyřazovalo překotně, knihy, které měly být vyřazeny, dostávaly následující nálepky: „*Literatura dekadentní, exotismus, fašismus, formalismus, naturalismus, ruralismus, snobismus, úniková literatura, braková literatura, zastaralá literatura, pornografická literatura, rasistická literatura, kolonialistická literatura, existencialismus*“, objevovaly se ale i rafinovanější ortely: „*literatura vyjadřující duchaplnou neutěšenou mentalitu, povrchně líbivá exotická literatura, autor člen vlastizrádné skupiny, obsahově slabá práce autora s nesprávnou tendencí, protektorátní mentalita, nevhodná oslava Františka Josefa I. atd.*“ [ŠÁMAL, 2009, s. 220-221]

Informace o počtu zlikvidovaných knih jsou založeny na odhadu, i tak jsou čísla ohromující: „*Podle publikovaných zpráv bylo v letech 1948–1955 hozeno do stoupy na 27 000 000 knih. První seznam knih určených k vyřazení byl vydán 9. 10. 1948 a obsahoval 1200 titulů, mezi nimiž byly zejména knihy legionářských autorů a dále autorů, kteří po únoru 1948 emigrovali nebo byli zatčeni. V této době ještě nebyly postiženy knihy Benešovy a Masarykovy. Další dva seznamy z roku 1950 rozdělily zakázané knihy na dvě kategorie; první byla určena ke zničení, druhá k přemístění do uzavřených oddělení, která byla zřízena ve 47 vědeckých knihovnách.*“ [KUSÁK, 1998, s. 447] Publikace Slovník zakázaných autorů [BRABEC, 1990] a Slovník českých spisovatelů [BRABEC, 1982], uvádějí tehdejší praxi i s množstvím zevrubné faktografie, včetně seznamu vyřazovaných knih, který obnáší téměř 400 stran. [ŠÁMAL, 2009, s. 222-601] Obrázek č. 4 (Autoři, jejichž dílo je závadné jako celek) představuje specifickou kategorii „autorů na indexu“.

Obrázek č. 1 – Autoři, jejichž dílo je závadné jako celek [Státní knihovna ČSR Praha (1956) 1958–1990, Oddělení zvláštních fondů, karton č. 4]

Ani dětská literatura neunikla ideologickému diktátu cenzury: „*Pak tu máme z dětské literatury postavu, kterou postihl dvojí zákaz. Napřed po roce 1948 a pak po roce 1970. Jedná se o Káju Maříka. I když je kniha několikadílná, na konci 60. let vyšla jen ve třech svazcích. Krom zákazu šla z obrovské části do stoupy.*“ [BROUL, 2013]

2.2 Seznamy

Vyřazování zakázané literatury či zakázaných autorů z fondů veřejných knihoven se v období od února 1948 do období normalizace řídilo instrukcemi, které měly často povahu interních dokumentů. Realizaci těchto instrukcí měli ve svých rukách jednotlivci a jejich naplňování záviselo na míře osobní statečnosti a schopnosti objevit ve vymezeném prostoru skuliny, jak nařízení obejít. Jako příklad takové praxe lze uvést knihovny jednotlivých ústavů Akademie věd, jejichž činnost při vyřazování závadné literatury popsala na konferenci Knihovny, knihovníci a čtenáři Alena Míšková v příspěvku Knihovní cenzura ČSAV v 50. letech 20. století¹⁷

¹⁷ 17. – 18. dubna 2014 se v Praze uskutečnilo mezinárodní sympozium k výročí 95 let od vydání zákona o veřejných knihovnách a k počtě Jana Thona, které spolu s dalšími institucemi zorganizovala Katedra dějin a didaktiky dějepisu PF UK).

2.3 Vyřazování knih ve veřejných knihovnách

Dopady poučnorové cenzury se ve veřejných knihovnách lišily v mnoha ohledech. Vyplývalo to především z byrokratické roztržitosti instrukcí. Nezanedbatelným způsobem průběh vyřazování závadné literatury z fondů knihoven ovlivňovala míra autonomie, kterou knihovníci v tomto procesu měli. Během prvního období těsně po únorovém převratu přicházely instrukce jednak z ministerstva informací a osvěty a jednak z ministerstva školství, věd a umění (podle gesce jednotlivých knihoven). Jako jedny z prvních měly být odstraněny z iniciativy Kulturního a propagačního oddělení ÚV KSČ knihy přímo vázané na autory poučnorové emigrace. [ŠÁMAL, 2009, s. 40] Samostatnou kapitolou v odstraňování „nevhodných“ knih z knihovních fondů v prvním období po únoru (1948–1949) byla literatura označovaná jako braková. Její odstraňování probíhalo již po vzniku samostatné ČSR, kdy z knihoven zmizela spousta tzv. braku¹⁸. S termínem „brak“¹⁹ [KRAUS, 1995, heslo „brak“] se však u knih, jež například dostávaly domácí i zahraniční literární ceny, vycházely v překladech v zahraničí (a byly tam respektovány) či se staly předlohami k oceňovaným filmům, pracovat nedalo.

Ačkoliv řada českých spisovatelů v poučnorových čistkách mizela z povědomí veřejnosti, od 2. poloviny 50. let se někteří z nich začali zvolna vracet do distribuce a rovněž i do knihoven (tento proces v 60. letech nabýval na intenzitě), týkalo se to např. Josefa Kopty (v seznamech zakázané literatury z počátku 50. let byla jeho díla označena jako „legionářská protisovětská legenda“), i u dalších autorů najdeme podobné diskvalifikující charakteristiky: Jaroslav Durych („formalistická literatura“), Viktor Dyk („politicky závadná literatura“), Edvard Valenta („autorův záporný postoj k SSSR“), Achille Gregor („protektorátní úniková literatura“) atd. Podrobnější přehled jmen dalších autorů včetně charakteristik přináší tabulka v další části této práce²⁰.

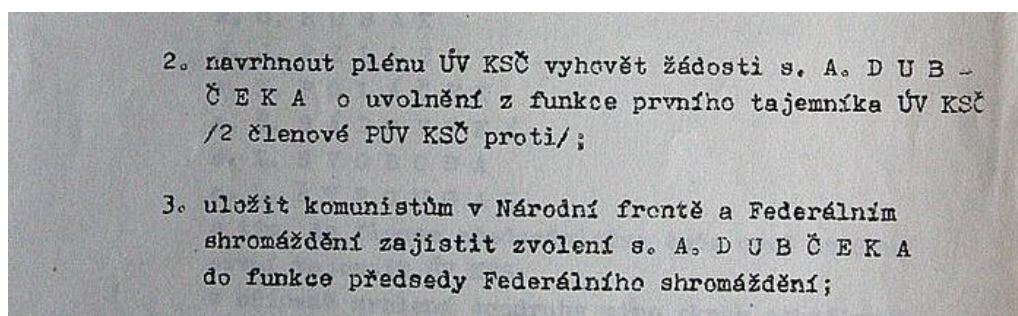
¹⁸ Tato situace se udála i v roce 1919, kdy byl brak ve fondech knihoven zakázán, uvedeno výše.

¹⁹ Brak – vadné, podřadné zboží, nehodnotné, bezcenné věci; literární, umělecký brak: populární zábavná četba (milostná, dobrodružná, detektivní apod.) bez umělecké hodnoty (KRAUS, Jiří a kol. *Akademický slovník cizích slov*. 1. vyd. Praha: Academia, 1995. 2 sv. ISBN 80-200-0497-1).

²⁰ Tabulka č. 2, str. 47-54

3 Zakázané knihy 1969–1989

Politické události, které bezprostředně následovaly po srpnové invazi v srpnu 1968, měly devastující vliv na celou společnost: „Dubnové plénum ÚV KSČ roku 1969 rozhodlo o odvolání A. Dubčeka²¹ [125. SCHŮZE PŘEDSEDNICTVA ÚV KSČ, 1969] (viz Obrázek č. 3 – Žádost A. Dubčeka), který byl brzy poté vyloučen z KSČ, stejně jako desítky dalších členů ústředního výboru. V několika vlnách pak následovala čistka v celé československé společnosti, která v zásadě skončila na jaře 1971.“ [BĚLINA, 1992]

Obrázek č. 2 – Žádost A. Dubčeka [Státní knihovna ČSR Praha (1956) 1958–1990, Oddělení zvláštních fondů, karton č. 2]

Situaci českých spisovatelů v období normalizace popisuje Vladimír Pistorius v samizdatovém textu z roku 1986, v publikaci Stárnoucí literatura: „Někdy na konci roku 1969 začala se česká literatura znovu postupně dělit na ty, kteří smějí, a na ty zakázané. Možnost publikovat byla často zaplácena charakterem nebo třeba jen i vědomým seškrcením vlastního hlasu. Zdá se mi, že cesta autorů, kteří učinili rozhodnutí žít se za této situace literaturou, je velmi poučná. Připomínají mi Sindibáda námořníka, zachytivšího se ohromného pařátu ptáka Noha, kterého musí krmit vlastním tělem. Sami nevědí, kam letí, a je jich každého čím dál míň.“ [PISTORIUS, 1991]

Mnozí autoři a jejich knihy, které se právě chystaly do tisku nebo dokonce do distribuce, musely zmizet z očí veřejnosti. Jednalo se o tituly, které již byly zařazeny do edičních plánů a nyní byly vyřazeny, u některých vysázených titulů byla rozmetána sazba nebo u jiných, ve formě tiskárenských obtahů již vytištěných titulů, rovněž proběhla likvidace. Ničení knih ve všech fázích jejich vzniku mělo

²¹ Usnesení, 125. schůze předsednictva ÚV KSČ ze dne 17. dubna 1969
<http://aktualne.centrum.cz/domaci/spolecnost/fotogalerie/2009/04/16/dokumenty-o-odstraneni-alexandra-dubceka/?cid=634981>

zneviditelnit nežádoucí literaturu. Proslulé latinské přísloví *Habent sua fata libelli*²² se v Československu na přelomu 60. a 70. let naplnilo v té nejtemnější podobě.

„Do konce září 1970 bylo odborem knižní kultury nebo z jeho podnětu vyřazeno z výroby, případně nedistribučováno či staženo z prodejen více než 130 titulů převážně původní beletrie a odborné společenskovední literatury. Ve většině případů přitom důvodem nebyl obsah knih, nýbrž jména autorů či dalších podílníků na knize, kteří se prohřešili svou veřejnou angažovaností v minulém období, případně emigrací po srpnu 1968.“ [JANOUSĚK, 2007–2008, s. 58-59]

Proces ničení knih se po roce 1970 uskutečňoval ve výrazně jiném kontextu ve srovnání se situací poúnorovou. Hranice byly průchodnější a exilová nakladatelství se rozrůstala stejně jako jejich produkce. Zlikvidované knihy (jednalo se např. o tituly Jan Beneš: *Až se se mnou vyspíš, budeš plakat*; Pavel Hajný: *Kde teče Tennessee*; Jiří Hochman: *Kronika místodržení v Čechách*; Arnošt Lustig: *Miláček*) byly distribuovány z exilových nakladatelství ve stále hojnějším počtu.

3.1 Seznamy

Seznamy knih určených k likvidaci zahrnují tu část literární produkce, která z hlediska kulturní axiologie nebyla v souladu s hodnotami prosazovanými vládou KSČ a jež se kvůli tomu dostala mimo oficiální kánon české literatury. Na těchto seznamech je patrná především manipulující moc „zákonů“, jimiž byl definován v podstatě velmi vágní termín „socialistická literatura“.

Dějiny české literatury 1945–1989 nastolily základní otázku, související s tehdejší praxí: *„Jádro nikdy nezveřejněného okruhu autorů (českých, slovenských i zahraničních), kteří nesměli publikovat v českých nakladatelstvích, se zhruba shodovalo s výčtem spisovatelů, jejichž díla byla po roce 1972 vyřazována z veřejně přístupných fondů všech českých knihoven.“* [JANOUSĚK, 2007–2008, s. 59]

Jak již bylo uvedeno výše, seznamy, podle nichž měly být vyřazovány „nevhodné“ knihy z oběhu, vznikaly v letech 1948–1989 chaoticky a často ad hoc.

²² Z latiny: Knihy mají své osudy.

Jsou uloženy v archivních fondech jako interní dokumenty nebo jako instrukce vytvořené stranickými či státními úřady. Způsob, jakým vznikaly seznamy zakázaných knih na počátku normalizace, bude popsán níže v kapitole o praxi v knihovnách. Informace o seznamech zakázané literatury v publikovaných dokumentech obsahují knižní publikace vycházející z výzkumů po roce 1989 (Bauer, Šámal, Janáček a další), doplňující informace obsahují Slovník zakázaných autorů [BRABEC, 1991], Slovník českých spisovatelů [JANOUSŠEK, 1995–1998] či Slovník českých literárních časopisů [DOKOUPIL, 2012] (zejména časopis Tvář, 2/68 a celý ročník '69, 1-7)²³, dílčí informace jsou obsaženy v periodických literárních sbornících a almanaších, v bibliografických soupisech nakladatelství, např. Odeon a Československý spisovatel. Také internetový slovník ÚČL AV ČR, www.slovníkceskeliteratury.cz, obsahuje odkazy na jednotlivé spisovatele, nakladatelství a knihy. Dalším zdrojem informací o „zmizelých“ knihách je rozcestník antikvariátů, www.muj-antikvariat.cz, který v bibliografických záznamech obsahuje poznámky o osudech těchto knih.

3.2 Okruhy zakázaných knih

Ačkoliv přesné číslo zničených knih neznáme, máme k dispozici alespoň dílčí odhady. Např. v diplomové práci Evy Skalákové (pod titulem „Libri prohibiti“ 70. let ve fondu Knihovny Akademie věd České republiky) [SKALÁKOVÁ, 2003] je uvedeno: „V roce 1972 musely být na základě tajné Směrnice Ministerstva kultury Československé socialistické republiky č. j. 9695/72 vyřazeny z fondů knihoven ideologicky nevyhovující knihy. Celkem bylo vyřazeno na milión svazků knih.“ [SKALÁKOVÁ, 2003] Dle této směrnice jsou za tiskoviny s protistátním obsahem považovány tyto dokumenty:

- a) *„hanobící ČSSR nebo jiný stát socialistického společenství a jejich představitele, tiskoviny emigrantské, zaměřené proti našemu zřízení;*
- b) *trockistické a bělogvardějské, zaměřené proti SSSR a státům socialistického společenství;*

²³ Ve druhém čísle Tváře z roku 1968 se zakázaným autorům věnovali např. Zbyněk Hejda v článku Zahradníčkův návrat, Jan Lopatka v textu Deníkové dílo Jana Hanče, Bohumil Doležal v článku Kniha Kolářova.

- c) *fašistické, nacistické, kolaborantské, revanšistické;*
- d) *propagující národní nebo rasovou diskriminaci;*
- e) *tiskoviny, které jsou v hrubém rozporu se zásadami socialistické morálky.*“ [Směrnice 9695/72]

Skaláková uvádí příklady vyřazených knih z výše uvedených okruhů včetně nákladu. Jedná se však o zlomek z celkového množství knih, které musely být staženy z oběhu.

Ke zpřesňování představy o množství vyřazených knih uvádíme pro srovnání objem vydaných knih díla spisovatele Jana Procházky:

Spisovatel a scenárista Jan Procházka (1929–1971) vydal během 60. let dvacátého století několik beletristických knih. U jednotlivých titulů jsou v závorce uvedeny počty výtisků, případně více vydání: Přestřelka (1. vydání, 163 000 tisíc; 2. vydání, 24 000; 3. vydání, 25 000), Ať žije republika! (1. vydání, 20 000; 2. vydání, 15 000; 3. vydání, 20 000), Kočár do Vídně (16 000), Divoké prázdniny (24 000), Svatá noc (12 000), Zelené obzory (13 000), Tři panny a Magdaléna (30 000)... Tři Procházkovy prózy (Zelené obzory, Lítost a Závěj) vyšly v jednom svazku (27 000), u publicistického souboru s titulem Politika pro každého nebyl uveden náklad, byl však pravděpodobně vysoký, neboť kniha vyšla v roce 1968, v době intenzivního zájmu o politiku. Po součtu se lze dostat k sumě téměř půl milionu výtisků knih jednoho zavrženého autora.

Mezi zakázanými autory se objevila i další jména (v závorce je uveden počet výtisků určitého titulu): Artur London: Doznání (30 000)²⁴, Karel Michal: Gypsová dáma (91 000), Arnošt Lustig: Hořká vůně mandlí (61 500), Jiří Mucha: Studené slunce (1. vydání: 10 000; 2. vydání: 20 000); Jiří Mucha: Marieta v noci (25 000), Egon Hostovský: Cizinci hledají byt (20 000), Milan Machovec: Tomáš Garrigue Masaryk (1. vydání, 14 000; 2. vydání, 60 000), Václav Kopecký: ČSR a KSČ (50 400), Josef Škvorecký: Zbabělci (čtyři vydání, dohromady 107 000 výtisků), Ladislav Mňačko: Smrt si říká Engelchen (tři vydání, dohromady 131 650 výtisků) atd.

²⁴ Jméno Arthura Londona bylo zaměňováno za Jacka Londona.

Antikváři, kteří během normalizace nakupovali knihy z kategorie zakázaných, hovoří o tom, že jejich povinností bylo tyto knihy deponovat do tzv. konzervačního skladu („konzerváku“).

„V říjnu 1970 vydalo Ministerstvo kultury první seznam zakázaných autorů a knih. Byla na něm jména skoro všech osobností, které se zasloužily o vysokou úroveň české literatury v 60. letech. Náklady na likvidaci rozpracovaných nebo už vytištěných titulu činily jen v tomto případě 12 178 900 Kčs. Následovalo mnoho dalších seznamů, které Československo proměnily v ‚kulturní hřbitov‘ (Heinrich Böll). Spolu s rozsáhlou čistkou veřejných knihoven byla tato opatření drastičtější než cenzurní zásahy za nacistické okupace.“ [ČULÍK, 1977]

V následujících tabulkách budou představeny dva základní seznamy zakázaných autorů cizích a domácích, které se podařilo sestavit z dostupných zdrojů, dále seznam zakázaných knih vydaných v exilových nakladatelstvích a jako poslední bude představen seznam zakázaných knih, jejichž první vydání spadá do období po listopadu 1989.

3.2.1 Překlady a překladatelé

Na fluktuující hranici mezi povolenými a zakázanými knihami se nachází dílo celé řady zahraničních autorů. Proto, abychom mohli představit jednu z typických trajektorií překladové literatury, jsme zvolili dílo anglického spisovatele Grahama Greena vydávané v období od 50. do 70. let (Tichý Američan, 1957; Konec dobrodružství, 1959; Náš člověk v Havaně; 1961; během 60. let vydávání díla G. Greena pokračovalo, vyšla řada dalších jeho knih včetně esejů Paradox křesťanství, 1970). Ještě na začátku 70. let se v edičním plánu nakladatelství Odeon počítalo s vydáním Greenova souborného díla, přípravy však byly zastaveny jednak proto, že editorem prvního svazku byl Josef Škvorecký, a také proto, že se Greene vyjádřil kriticky k srpnovým událostem roku 1968. Greenovo prohlášení, že byl stávající režim „dovezen na ruských tancích“, mělo vliv na uveřejnění jeho autobiografie Kus života, která byla sice v roce 1974 vytištěna v nákladu 20 tisíc výtisků, na pultech knihkupectví se ale tato publikace objevila až v polovině 80. let. Podnětem k zásahu cenzury tedy nemusel být „závadný“ obsah knihy, často stačila nevhodná předmluva nebo doslov.²⁵

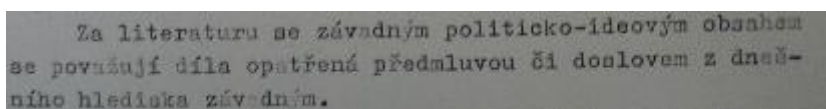
²⁵ Na obrázku č. 5 ukázka diskvalifikujícího posudku

Podobně klikatou trajektorii měly knihy i dalších zahraničních autorů, například dílo Ernesta Hemingwaye, jehož romány *Mít a nemít*, *Komu zvoní hrana*, *Sbohem, armádo!* byly cenzurou jednou označeny jako „kosmopolitní“ literatura, ale příště (po úspěšném vydání novely *Stařec a moře*) mohly znovu vycházet.

Překladaelé a jejich činnost zůstávali pod zostřeným dohledem z mnoha důvodů: „*Překladatel často vybíral a doporučoval, co by bylo dobré přeložit a vydat. Co se venku čte a co v případě, že se přeloží a vydá později, ztratí na aktuálnosti díla. Sledoval děj světové literatury. Byl zkrátka stále ve střehu. Proto se nedivím, že někteří překladatelé museli enormně vadit tehdejšímu režimu. Právě pro svůj rozhled, pro to, že svým překladatelským postojem mohou ovlivňovat masy!*“ [BROUL, 2014a]

V **Tabulce č. 1** (Seznam knih cizích autorů, které byly zastaveny v různých fázích výroby či distribuce) jsou uvedeny záznamy knih cizích autorů. Obsahují kromě standardních identifikačních údajů o knize „stav“ knihy v jednotlivých fázích jejího vzniku a dále jméno problematické osoby, jež měla přímou spojitost se zásahem cenzury do vydání. Posledním údajem v tabulce je důvod, proč kniha nebyla vydána. Knihy byly zakazovány buď z důvodu „závadného“ obsahu nebo z důvodu osoby, která byla na indexu; v této části tabulky je rozlišen podíl osoby na vydání (osoba překladatele (přkl), autor (aut), obsah (obs), dále osoba editora (edt), dalším důvodem mohlo být zničení celé edice (edc).

Jako příklad uvádíme: Kvílení Allena Ginsberga, v roce 1970 zakázáno vydání z důvodu „závadného“ obsahu; román *Moc a sláva* Grahama Greena, úplný zákaz distribuce v roce 1971; Ernesta Hemingwaye, *Stařec a moře*, ve vydání z roku 1972 není záměrně uvedeno jméno překladatele, protože František Vrba patřil na začátku 70. let k překladatelům na indexu²⁶.

Za literaturu se závadným politicko-ideovým obsahem se považují díla opatřená předmluvou či doslovem z dnešního hlediska závadným.

Obrázek č. 3 – Závadná předmluva a doslov [Státní knihovna ČSR Praha (1956)1958-1990, Oddělení zvláštních fondů, karton č. 4]

²⁶ Důležitým zdrojem informací o překladatelích na indexu je kniha *Zamčování překladatelé* [RACHŮNKOVÁ, 1992].

Autor	Název díla	Rok vydání	Redaktorská poznámka u titulu	Překladatel	Důvod nevydání
Arbó Juan Sebastián	Cervantes	1971	Náklad z velké části zničen	Josef Hiršal, Vít Urban	přkl
Breton André	Revolver s bílými vlasy /Šílená láska/ Arkáne 17	1969	Vydání zakázáno	Zbyněk Havlíček	přkl, aut
Broucker José de	Helder Camara	1971	Náklad z velké části zničen	Otomar Radina, Ivan Slavík	přkl
Budai- Deleanu Ion	Cikaniáda	1972	Náklad zničen	Josef Hiršal	přkl
Claudel Paul	Obrazy a podobnosti	1971	Vydání zakázáno	Překladatel neveden	aut
Cortázar Julio	Nebe, peklo, ráj	1972	Distribuce zakázána	Vladimír Medek	přkl
Emmanuel Pierre	Orfeův návrat	1972	Náklad zničen	Jindřich Pokorný	přkl
Fink Eugene	Oáza štěstí	1970	Vydání zakázáno	Jiří Černý, Věra Koubová	edc
Ginsberg Allen	Kvílení	1970	Vydání zakázáno	Jan Zábrana	aut
Goethe J. W.	Faust	1972	Vydání zakázáno	Olga Mašková	přkl
Greene Graham	Brightonský špalek Moc a sláva	1971	Distribuce zakázána	Hana Žantovská, editor Josef Škvorecký	edt
Guardini Romano	Konec novověku O živém Bohu	1970 1971	Sazba rozmetána Vydání zakázáno	Otakar Veselý Dagmar Pohunková	edc aut
Heidegger Martin	O pravdě a bytí	1971	Náklad zničen	Jiří Němec	přkl, aut
Hemingway Ernest	Stařec a moře	1972	Vydání zakázáno	František Vrba	přkl
Chaldún Ibn	Čas království a říší Mukaddima	1972	Část nákladu zničena	Ivan Hrbek	přkl
Chauchard Paul	Věda a smysl života	1971	Část nákladu zničena	Dagmar a František Halasovi	přkl
Ingarden Roman	Umělecké dílo literární	1969	Vydání zrušeno	Antonín Mokrejš	aut
Jakobson Roman Osipovič	Slovesné umění a umělecké slovo	1969	Náklad zničen	Miroslav Červenka	přkl, aut
Kazan Elia	Tichá dohoda	1969	Vydání	Radoslav	přkl

			zakázáno	Nenadál	
Lawrence H. D.	Milenec lady Chatterleyové	1970	Vydání zrušeno	František Vrba	obs
Mandelštam Osip	Kameny, smutky, sny	1970	Náklad zničen	Václav Daněk, Ludmila Dušková, Jan Zábrana	aut
Miller Waren	Prezydent krokodýlů (2. vydání)	1971	Vydání zakázáno	Josef Škvorecký, Jan Zábrana	přkl
Nadeau Maurice	Dějiny surrealismu	1972	Náklad omezen a z části zničen	Zbyněk Havlíček	přkl, obs
Pasternak Boris	Doktor Živago	1969	Vydání zakázáno	Jan Zábrana	aut
Péguy Charles	Čas němoty	1970	Vydání zakázáno	Překladatel neuveden	aut
Rutebeuf	Život bez rukávů	1969	Vydání znemožněno	Lumír Čivrný	přkl
Saroyan William	Já a ty	1973	Náklad zničen	Překladatel neuveden	
Schoof Mark	Výzva nového věku	1971	Náklad z velké části zničen	Karel Floss	přkl
Werfel Franz	Čtyřicet dnů	1972	Distribuce zakázána	Pavel Eisner	přkl
Zamjatin Jevgenij	My	1969	Náklad zničen	Vlasta a Jaroslav Tafelovi, M. Drozda	přkl, aut

Tabulka č. 1 – Seznam knih cizích autorů, které byly zastaveny v různých fázích výroby či distribuce

3.2.2 Spisovatelé domácí

Tabulka č. 2 (Seznam zmizelých knih) je pokusem o sestavení seznamu zmizelých knih na základě několika informačních zdrojů: *Slovníku zakázaných autorů* [BRABEC, 1991] (v tabulce uvedeno Br), *Knihovražd* [JAREŠ, 2002-2003] (MJ), *Nakladatelství Růže* [PRŠÍNOVÁ, 1998] (Prš) a *Slovníku české literatury po roce 1945* [AV ČR, online]. Podobně jako v seznamu cizích autorů jsou v tabulce uvedeny standardní údaje o jednotlivých titulech včetně jejich „stavu“, na konci tabulky je uveden zdroj excerptce. Na konci této tabulky uvádíme několik příkladů zničených knih.

Autor	Název díla	Rok vydání	Redaktorská poznámka u titulu	Zdroj
Aškenazy Ludvík	Cestopis s jezevčíkem	1969	Náklad z části zničen	Br
Bělohradská Hana	Návrat ztraceného syna	1970	Připraveno k vydání, nevyšlo	Br
Beneš Jan	Až se se mnou vyspíš... budeš plakat Disproporce	1969	Připraveno k vydání, nevyšlo Část nákladu zničena	Br Br
Blažek Bohuslav	Spasitelé	1970	Náklad zničen	Br
Bodlák Karel	Myšlenkový svět Ladislava Klímy	1970	Vydání zakázáno	Prš Prš
Branald Adolf	Valčík z Lohengrina	1972	Část nákladu zničena	Br
Boukal Vítězslav	Mládež a sexualita	1971	Náklad zničen	Sl
Bondy Egon	Básně a legendy	1970	Vydání zakázáno	Sl
Brousek Antonín	Nouzový východ	1969	Náklad zničen	Br
Brož Václav	Kdo je kdo v Československu, 2.díl (K-Z)	1969	Vydání zakázáno	Sl
Brukner Josef	Říkadla, k obrázkům J. Lady	1972	Vydání zakázáno	Br
Březan Václav	Deník Eugena Černína	1970	Vydání zrušeno	Prš
Čep Jan	Modrá a zlatá Sebrané spisy	1969 1970	Vydání zakázáno Zakázán v korekturách	Sl Sl
Černá Jana	Adresát Milena Jesenská	1969	Distribuce zakázána	Sl
Černá Marie (pseudonym Felix Háj)	Školák Kája Mařík (3. sv.) ²⁷	1969	Náklad z velké části zničen	Sl
Černý František	Pozdravy za divadelní rampu	1971	Nedistribučováno	Sl
Černý Jiří	Hvězdy světových mikrofonů 2	1971	Vydání zakázáno	Br
Černý Rudolf	Jak se dělá kontrarevoluce	1970	Náklad skonfiskován	Sl
Černý Václav	Křik koruny české, 1. Sešit ²⁸	1970	Náklad zničen	Br, Sl, MJ
Červenka Miroslav	Statistické obrazy verše	1971	Nedistribučováno legálně až do roku 1990	Sl
Červinka	Hlasy bez rámu	1970	Náklad zničen	Prš

²⁷ Příběh knihy na str. 35

²⁸ Příběh knihy na str. 37

František				
Čivrný Lumír	Černá paměť stromu	1970	Sazba rozmetána	Br, Sl
Daněk Wabi	Podivnej weekend	1971	Vydání zakázáno	Sl
Diviš Ivan	Noé vypouští krkavce Teorie spolehlivosti	1969 1971	Vydání zakázáno Vydání zakázáno	Br Prš
Dolista Karel	Dějiny milevského kláštera	1970	Vydání zakázáno	Prš
Drozd Jan	Člověk pro jeden život	1970	Náklad zničen	Sl
Durych Jaroslav	Služebníci neužiteční Kouzelný kočár Básně	1971 1970 1970	Vydání zakázáno Vydání zakázáno Vydání zrušeno	Br Prš Prš
Dušek Václav	Moře Somráci	1971	Sazba rozmetána	Br Br
Dvorský Ladislav	Sběratel zbraní Lovci stříbrných čapů	1969 1970	Vydání zrušeno	Br Br
Dvořák Miloš	Rozjímání o dnešní poezii Březiniána	1970 1970	Připraveno k vydání, zakázáno	Br, Sl Sl
Effenberger Vratislav	Problém skladby Modely a metody	1969 1969	Vydání zrušeno	Sl Sl
Eichler Karel	Hosté od svatého Diviše	1970	Vytištěno, náklad zničen	Br, Sl, MJ
Emmert František	Průvodce českými dějinami 20. století	1970	Vydání zakázáno	Sl
Fárová Anna	Současná fotografie v Česko/Slovensku	1972	Náklad zničen	Sl
Filip Ota	Blázen ve městě	1970	Sazba rozmetána	Br, Sl
Fischer Josef Ludvík	Glosy k české otázce Sokrates nelegendární	1970 1969	Náklad zničen	Br Br
Fischl Viktor	Hovory s Janem Masarykem	1968	Knižní vydání zakázáno	Br
Florian Miroslav	Květen '45	1970	Náklad zničen	Sl
Foglar Jaroslav	Poklad černého delfína	1971	Převážná část nákladu zničena	MJ
Fulín Miloslav	Tvář moderního jazzu	1970	Část nákladu zničena	Sl
Grossman Jiří	Besídka zvláštní školy (2. vydání), spoluautor Miloslav Šimek	1970	Náklad zničen	Sl
Hajný Pavel	Kde teče Tennessee ²⁹	1969	Náklad zničen	MJ
Hanč Jan	Události, výbor z díla Sešity	1970	Vydání zakázáno	Br Br
Hanzlík Josef	Krajina Eufórie	1969	Vydání zakázáno	Sl
Hauková Jiřina	Letorosty – výbor z díla	1970	Část nákladu do	Br

²⁹ Příběh knihy na str. 39

			stoupy	
Havlíček Zbyněk	Princip imaginace Miluji, tedy jsem	1969 1969	Připraveno k vydání, zakázáno	Br Br
Hejda Jiří	Útěk	1969	Část nákladu zničena	Br
Hejda Zbyněk	Blízkosti smrti	1969	Sazba rozmetána	Br
Holub Miroslav	Stručné úvahy	1971	Vydání zakázáno	Br
Holeček Josef	Šlechtic a sedlák	1970	Vydání zakázáno	Prš
Hochman Jiří	Kronika místodržení v Čechách	1968	Vydání zničeno	Prš
Hořec Jaromír	Malá sluneční soustava Půlnoční jam session	1970	Sazba rozmetána	Br, Sl Sl
Horst Bernard	Osamělá jizba	1970	Vydání zakázáno	Prš
Homolka Jaromír	Jihočeská pozdně gotická plastika	1971	Vydání zrušeno	Prš
Hostovský Egon	Půlnoční pacient Vzpomínky	1969 1970	Náklad zničen Vydání zakázáno	Br, Sl, MJ
Hrabal Bohumil	Domácí úkoly. Úvahy a rozmluvy. Poupata Postřižiny	1970 1970 1971	Kniha nepřišla na trh, náklad zničen Náklad zničen Vydání zrušeno	Br, Sl Br, Sl Br, Sl
Chalupecký Jindřich	František Janoušek	1971	Připraveno k tisku, vydání zakázáno	Br
Chalupný Emanuel	Paměti	1970	Vydání zakázáno	Prš
Jareš Stanislav	Československá vlastivěda IX. Umění, svazek 4 - Divadlo ³⁰	1970	Náklad zničen	Sl Sl
Jelínek Ivan	Výbor z poezie Potápěči	1969	Připravené vydání zakázáno	Br Br
Jestřáb Vojtěch	Tvrdá sláva bodyčeků	1970	Náklad sešrotován	Sl
Juliš Emil	Nová země	1970	Náklad zničen	Br, Sl
Jungmann Milan	Černé hodinky nad knihami	1970	Vydání zakázáno	Br
Kabeš Petr	Odklad krajiny ³¹	1970	Náklad zničen	Br, MJ
Kadlec Jaroslav	Dějiny vyšebrodského kláštera	1970 1971	Vydání zrušeno Vydání zrušeno	Prš

³⁰Z ambiciózního patnáctisvazkového projektu Československá vlastivěda, zahájeného roku 1963 v Orbisu, vydal Horizont v letech 1969–1971 pouze dvě publikace (Dějiny II; Hudba); svazek Divadlo již nebyl distribuován a svazek věnovaný fotografii a filmu skončil ve stránkových korekturách. Realizovány nebyly ani další proponované edice (řada Činy a zápasy, v níž měla mj. vyjít kniha Ladislava Hejdánka T. G. Masaryk). [JAREŠ, 2010]

³¹ Příběh knihy na str. 34

	Dějiny kláštera Zlatá koruna			Prš
Kalandra Závěš	Intelektuál a revoluce	1969	Vydání zakázáno	Br
Kalista Zdeněk	Listy synu Alšovi o umění Publikační činnost Univerzitní knihovny v době pobělohorské Století andělů a ďáblů	1970	Náklad zničen	Br
		1971	Sazba rozmetána	Br
Kalivoda Robert	Moderní duchovní skutečnost a marxismus (2. vydání) Mikuláš z Pelhřimova (úvod)	1971	Náklad zničen	Br
		1972	Úvod vytržen a zničen	Br
Kantůrková Eva	Pozůstalost pana Ábela Nulový bod	1971 1970	Náklad zničen	Br, MJ Br
Karbusický Vladimír	Podstata umění	1970	Náklad zničen	Sl
Klíma Ivan	Milenci na jeden den	1970	Náklad zničena	Br, MJ
Klíma Ladislav	Cholupický den	1970	Vydání zakázáno	Prš
Klímová Helena	Studenti a moc	1969	Vydání zrušeno	Sl
Knap Josef	Čas kopřiv	1970	Část nákladu zničena	Br
Kohout Pavel	Z deníku kontrarevolucionáře	1969	Připravené vydání zakázáno	Br
Kolář Jiří	Prométheova játra	1970	Náklad zničen	Sl
Kolář Jiří	Očitý svědek Básně ticha Fit Prague 1970 Dny v roce a Roky ve dnech	1969	Náklad zničen	Sl
		1970	Sazba rozmetána	Br
		1970	Část nákl.	Sl
		1970	zkonfiskována Sazba rozmetána	Br
Král Josef	Přehledné dějiny evropské filosofie (spoluautorem Karel Mácha)	1970	Vydání zakázáno	Br
Král Petr	Fotografie v surrealismu	1969	Vydání zakázáno	Br
Krátký Radoslav	Jihočeské pověsti	1971	Vydání zakázáno	Prš
Kratochvíl Jiří	Případ se Chatnoirem	1970	Vydání zakázáno	Br
Kroutvor Josef	Projekty a demonstrace	1969	Připraveno k vydání, nevyšlo	Br
Krumbachová Ester	Vražda ing. Čerta	1969	Vydání zakázáno	Sl
Kryl Karel	Bratříčku, zavírej vrátka	1969	Vydání zakázáno	Br
Kryštofek Oldřich	Děti, knížka a my	1969	Sazba rozmetána	Br
Kuběna Jiří	Jeden všech srdcí v pravdě srdce zpěv	1969	Vydání zakázáno	Sl

Kubíček Ivan	Modrýma očima	1970	Vydání zrušeno	Br
Kuncíř Ladislav	Život pro knihu	1972	Náklad zničen	Sl
Kutnar František	Dějiny brambor	1970	Vydání zakázáno	Prš
Kyncl Karel	Menu a la novináři	1969	Sazba rozmetána	Br
Lamač Miroslav	Jiří Kolář – výtvarná monografie	1970	Náklad zničen	Br
Lederer Jiří	Psáno do daleka	1968	Vydání zrušeno	Br
Lazecký František	Stálice	1970	Vydání zakázáno	Prš
Liehm Antonín J.	Generace	1969	Sazba rozmetána	Sl
Linhartová Věra	Nastolení krále	1969	Vydání zakázáno	Sl
Loewenstein Bedřich	Středověk 20. století	1970	Náklad zničen	Br
Lopatka Jan	Předpoklady tvorby	1969	Vydání zakázáno	Br
Louda Jiří	Česká šlechtická heraldika	1970	Vydání zakázáno	Prš
Lustig Arnošt	Modlitba pro Kateřinu Horowitzovou (3.vydání) Miláček	1970	Náklad zničen	Br
		1969	Část nákladu zničena	Br
Macourek Miloš	Muriel a andělé (spoluautorem Kája Saudek) Muriel a oranžová smrt (spoluautorem Kája Saudek)	1969	Zničeno v korekturách	Wik
		1970	Vydání zakázáno	Wik
Mahler Zdeněk	New York (spoluautorem Vladimír Fuka)	1969	Sazba rozmetána	Br
Mácha Karel	Německé reflexe	1970	Náklad zničen	Sl
Mandler Emanuel	Metropole	1969	Vydání zrušeno	Br
Masaryk T. G.	Základové konkrétné logiky	1970	Sazba rozmetána	Br
Mikulášek Oldřich	Agogh	1971	Sazba rozmetána	Br
Molnár Amedeo	Valdenští ve středověku	1970	Vydání zrušeno	Prš
Mráz Bohumír	Mikuláš Medek – výtvarná monografie	1970	Náklad z velké části zničen	Br
Mucha Jiří	Věčná zahrada	1969	Připravováno k vydání, nevyšlo	Br
Mukařovský Jan	Dějiny české literatury IV. (spoluautorem Jiří Brabec)	1969	Zakázáno	Sl
Nápravník Milan	Moták	1969	Náklad z velké části zničen	Sl

Neff Vladimír	Filosofický slovník pro samouky neboli Antigorgias	1970	Náklad zničen	Sl
Novák Jaroslav	Stavba ve výši, Symfonie bratrských hlasů	1970	Náklad z části zničen	Sl
Nováková Tereza	Na Librově gruntě	1970	Vydání zrušeno	Prš
Otradovicová Jarmila	Básnický profil Jaroslava Durycha	1970	Vydání zakázáno	Prš
Patočka Jan	Praesokratovská filosofie (2. vydání) O smysl dneška. Devět kapitol o problémech světových i českých	1968	Sazba rozmetána	Br, Sl
		1969	Sazba rozmetána	Br, Sl
Pecka Dominik	Světlo a život. Věrouka	1969	Vydání zakázáno	Br
Pekař Josef	Postavy a problémy českých dějin	1970	Náklad zničen	Br,Sl
Pfaff Ivan	Česká kultura v zápase proti fašismu 1933 - 1938	1968	Vydání zrušeno	Br
Pinc Zdeněk	Encyklopedie od A do Z (A zase znova)	1968	Vydání zakázáno	Br
Pithart Petr	K problematice politické regulace střetů a rozporných zájmů Politický systém socialistické skutečnosti	1969	Sazba rozmetána	Br
				Br
Plichta Dalibor	Hledání souřadnic. Řízení společnosti a většinový princip Tři hry (Improvizace-Mezihra-Finále)	1969	Sazba rozmetána	Br
		1970	Vydání zrušeno	Br
Rabský Václav (vl. jm. Jaroslav Velinský)	Hra na smrt	1972	Distribuce zakázána	Sl
Rada František	Když se psalo T. G. M.	1970	Náklad zničen	Prš
Rais Karel Václav	Stehle	1970	Vydání zrušeno	Prš
Reinerová Lenka	Barva slunce a noci	1969	Náklad zničen	Sl
Reynek Bohuslav	Odlet vlaštovek	1972	Sazba rozmetána	Br, Sl
Rotrekl Zdeněk	Malachit, výbor z veršů 1952-1968	1969	Vydání zakázáno	Br, Sl
Sacher Vilém	Pod rozstříleným praporem Na počátku stála smrt	1969	Část nákladu zničena	Br
		1970		
Salivarová	Honzlová	1969	Vydání zakázáno	Br

Zdena				
Scherl Adolf	Čs. vlastivěda 9, Umění, sv. 4, Divadlo	1970	Náklad zničen	SI
Slavík Ivan	Lampa útěchy	1971	Vydání zakázáno	Prš
Seemann Richard (Čapský Miloš)	Poločas války	1970	Náklad zničen	SI
Směja Fran	Obličejem ke zdi	1971	Náklad zničen	SI
Smíšek Jan	Etudy o socialismu	1971	Náklad zničen	SI
Součková Milada	Případ poezie	1971	Vydání zakázáno	Br
Stankovič Andrej	Patagonie	1970	Vydání zakázáno	Br
Stoniš Miroslav	Mrtví rezaví ptáci	1971	Náklad z větší části zničen	SI
Stránský Jiří	Štěstí ³²	1969	Náklad zničen	MJ
Suchý Oldřich	Mládež a kriminalita (spoluautor Zdeněk Švancar)	1972	Náklad zničen	SI
Sus Oleg	Bez bohů geneze Estetické problémy pod napětím Geneze sémantiky hudby a básnictví v moderní české estetice. Dvě studie o Otakaru Zichovi	1969	Vydání bylo znemožněno Sazba rozmetána	Br
		1970		SI
		1972	Náklad zničen	SI
Sviták Ivan	Film v manipulovaném světě President automobil	1969	Vydání zakázáno Připravené vydání zakázáno	Br
		1969		Br
Svoboda Ludvík	Z Buzuluky do Prahy (6. vydání) Cestami života, 2. díl	1970	Část nákladu zničena Vydání zakázáno	Wik
		1971		Wik
Svobodová Nina	Dům u božího oka	1971	Část nákladu zničena	Br
Šiklová Jiřina	Studenti a ideologie na Západě (spoluautorem Miluše Kubíčková)	1969	Náklad zničen	SI
Šiktanc Karel	Královské pohádky Jak se trhá srdce Mariášky	1970	Vydání znemožněno Vydání zakázáno Část nákladu zničena	Br,
		1970		SI
		1970		Br MJ
Škvorecký Josef	Tankový prapor Lvíče (2. vydání)	1968	Sazba rozmetána Náklad z velké části zničen	SI
		1970		MJ
Štorek Břetislav	Rodné zemi	1970	Náklad zničen	SI

³² Příběh knihy na str. 38

Šusta Josef	Léta dětství a jinošství	1970	Vydání zrušeno	Prš
Švanda Pavel	Hodinka profesora Bojera	1969	Vydání zrušeno	Br
Švandrlík Miloslav	Hrdinové a jiní podivíni	1972	Náklad zničen	Sl
Šváb Ludvík	Filmy bez diváků	1969	Vydání zrušeno	Br
Švehla Jaroslav	Jan Otto – Život a dílo	1970	Vydání zakázáno	Prš
Teige Karel	Zápasy o smysl moderní tvorby. Studie z třicátých let	1969	Náklad zničen	Br, Sl
Tominová Zdena	Nesmyslný život	1969	Knižně nemohlo vyjít	Br
Topinka Miloslav	Kryší hnízdo Hadí kámen	1971 1971	Náklad zničen Vydání zakázáno	Br Prš
Třebízský Václav Beneš	Sedm zapomenutých	1971	Vydání zakázáno	Prš
Utitz Bedřich	Kuba, exotika všedního dne Německo v rozhovorech	1968 1969	Sazba rozmetána Sazba rozmetána	Br Br
Vacík Miloš	O české poezii šedesátých let	1970	Vydání zakázáno	Br
Váchal Josef	Očarovaná Šumava	1971	Vydání zakázáno	Prš
Valenta Edvard	Žil jsem s miliardářem	1970	Sazba rozmetána	Br, Sl
Vladislav Jan	Portréty a autoportréty Rumunské pohádky O princezně Slunečnici Velká pavoučí pohádka Velká kniha bájí o rostlinách Jak vznikl svět Keltské pohádky	1970 1971	Vydání zakázáno Vydání zakázáno	Br, Sl Br
Volek Josef	Život pána Ježíše Krista	1969	Náklad pod tímto názvem zničen	MJ
Vyskočil Albert	Dvojí svár duše s tělem	1970	Vydání zakázáno	Br
Wagner Otto	S cizineckou legií proti Rommelovi	1969	Nedlouho po vydání kniha stažena z oběhu	Br
Weil Jiří	Moskva – Hranice (2. vydání)	1969	Vydání zakázáno	Sl
Wellek René	Teorie literatury (spoluautorem Austin Warren)	1969	Vydání zakázáno	Br

Werich Jan	Lincoln 1933 Bleška a veška	1970 1970	Náklad zničen Část nákladu zničena	Br, MJ MJ
Wernisch Ivan	Král něviňátek	1972	Vydání zrušeno	Br
Zahradníček Jan	Znamení moci Dům strach. Verše z let 1951 - 1956	1969 1970	Náklad zničen Připravené vydání zakázáno	Br, Sl, MJ
Zogata Jindřich	Oheň na horách Na kameni na kámen	1970 1971	Sazba rozmetána Sazba rozmetána	Br Br

Tabulka č. 2 – Seznam zmizelých knih³³

- **Petr Kabeš: Odklad krajiny, Mladá fronta, 1970, náklad zničen**

Podobně jako mnoho dalších knih také kniha básní Petra Kabeše skončila po vytištění ve stoupě, přesto se některé svazky v knihovnách či antikvariátech dochovaly. Trajektorie básnické sbírky je pozoruhodná. Jak řekl sám Kabeš „*za láhev kořalky jsem získal v tiskárně několik obtahů pro přátele. Z jedněch je pořízeno exilové, tedy druhé vydání...*“ [JAREŠ, 2002]³⁴

Recenze Milana Blahynky, která byla otištěna v časopise Tribuna (č. 31, s. 12) byla jednou z těch, ve které recenzent vykonával ortel nad básníky: „*Ani on (Kabeš - pozn. M. J.) se však nedokázal ubránit krizi, která Českou poezii nejkrutěji postihla právě v pokolení nejmladším. Svědčí o tom výrazně i Odklad krajiny, Kabešova zatím poslední knížka. „Úmyslně jsem nenapsal básnická knížka, protože v Odkladu krajiny jde nanejvýš o střípky a útržky poezie, které se prosazují jak si na okraji, zatím co Kabešova ctižádostivost míří k uznání spíše ve sféře slovní koláže. (...) Je dost žalostné pro básníka, jestliže nejzajímavější v jeho knize jsou citáty, výroky, metafory a obrazy z jiných básníků, byť sebeumněji nové sepsané, do nových souvislostí včleněné, třeba i proti svému původním u smyslu, jak už je to v pravidlech této poměrně nudné knihy. (...) Nerad bych vzbudil dojem , že Odklad krajiny, který je v Kubešové básnické práci ještě*

³³ Br = BRABEC, Jiří et al. Slovník zakázaných autorů: 1948–1980. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. 541 s. Jednojazyčné odborné slovníky. ISBN 80-04-25417-9.

Sl = ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR. Slovník české literatury po roce 1945 [online]. 2006–2011 [cit. 2014-04-06].

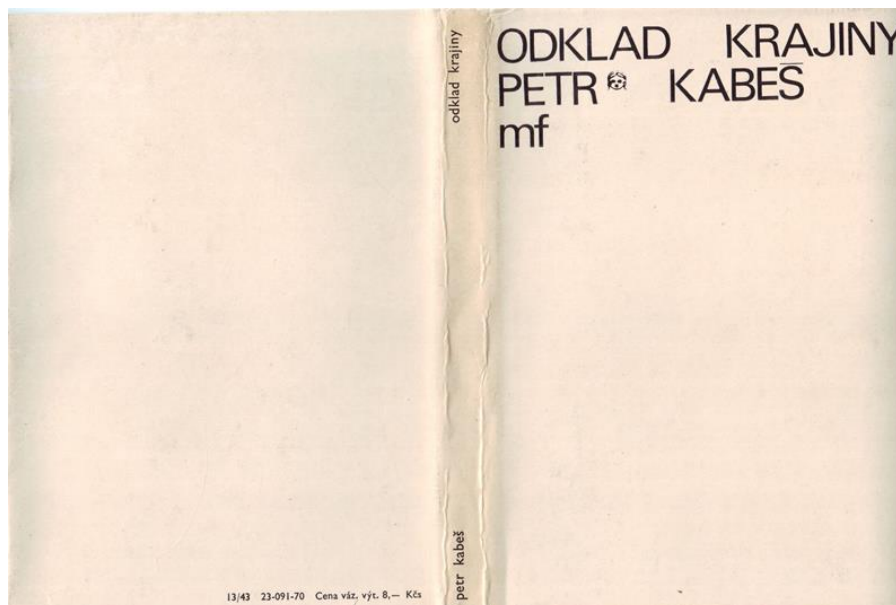
MJ=JAREŠ, Michal. Knihovraždy. In: *Tvar: literární obtýdeník* [online]. Praha: Klub přátel Tvaru, 1997- [cit. 2014-07-07]. Dostupné z: <http://www.itvar.cz>.

Dalším zdrojem byla Česká národní bibliografie. NK ČR. *Česká národní bibliografie* [online]. 2009 [cit. 2014-07-17]. Dostupné z:

http://aleph.nkp.cz/F/QXAQDUPKAJE183FGP9FXEE6M6Y5NQDQD1664D36S5LFLJ2NC5VU-67628?func=file&file_name=find-b&local_base=CNB

³⁴ Text je z ediční poznámky knihy *Krátké letní procesy* (Atlantis 1999)

nejspíše odkladem poezie (doufejme, že odkladem , a nikoli rozloučením s ní), nemá literárně historickou cenu. Hodnota této knížky neleží ovšem v oblasti tvorby, ale v tom, že Kabeš bezděky podal téměř úplnou vzorkovnici toho, co se u nás v druhé polovině šedesátých let v literatuře »nosilo« (...) - a bez nejmenšího smyslu pro poezii.“ [JAREŠ, 2002]

Obrázek č. 4 - Oskenovaná obálka knihy (KABEŠ, Petr. Odklad krajiny. 1. vyd. Praha: MF, 1970. 79, [4] s.)

- **Marie Černá (pseudonym Felix Háj): Školák Kája Mařík (3. svazek z velké části zničen), Vyšehrad, 1969**

Oblíbená dětská kniha Kája Mařík autorky Marie Černé patří k těm, které musely zmizet z knihoven jak po roce 1948, tak opakovaně po roce 1970. V roce 1948 prošla kniha rozsáhlými jazykovými úpravami (byly vynechány i celé kapitoly – Kája cvičí Lysku a Lízu, Děti návštěvou u cikánů, Návštěvou u Malinů, Kája zpívá místo pana Kypra, velikonoční svátky, Kája nese psíka do školy)³⁵, pokus vydat několikadílný román v roce 1970 skončil ve stoupě.

³⁵ Kája Mařík: Přehled nových vydání. *Kája Mařík* [online]. 1999, 8.7.2014 [cit. 2014-07-10]. Dostupné z: http://skolakkajamarik.cz/?Rom%E1n:P%F8ehled_nov%FDch_vyd%E1n%ED

Obrázek č. 5 – Oskenovaná obálka knihy (*HÁJ, Felix. Školák Kája Mařík. Díl III. Po úpravě 1. vyd. Brno: Brněnská tisk., 1948. 224 [1] s.*)

„Vyšly díly 1 až 4 ve třech svazcích (díl 3. a 4. jsou sloučené a označené jako třetí díl, toto uspořádání převzalo více novodobých vydání *Káji Maříka*, viz dále), v nákladu 80 tisíc výtisků (z větší části se ale tento náklad nedostal do distribuce, protože šel po začátku normalizace do stoupy).

Pro toto vydání byla provedena jazyková a redakční úprava textu. Na této úpravěaráží zejména systematické vypuštění epizodních postav různých chudých a ubohých, kterých se *Kája* vždy tak ochotně ujímal (*stařeček Diviš, Zlíchovský Jiříček, strejček Vejmolá, a jsou také vypuštěny dvě kapitoly třetího dílu, ve kterých Kája se Zdeňou vybírají peníze pro nemocné*). Nepochopitelné je vypuštění kultovní kapitoly o „zubu času co hlodá malým klukům bundičky (=bundičky)“. Z třetího dílu chybí dvě kapitoly s panem *Karbulkou*, zejména kapitoly 18 je opravdu škoda, je nabitá oblíbenými hláškami („*Přeplňujete-li žaludků svých...*“, „*Ó mluvo mateřská, zahal tvář svou šlojířem smutečným!*“, epizodka se „*sekaničkami*“).“³⁶

³⁶ *Kája Mařík: Přehled nových vydání. Kája Mařík* [online]. 1999, 8.7.2014 [cit. 2014-07-10]. Dostupné z: http://skolakkajamarik.cz/?Rom%E1n:P%F8ehled_nov%FDch_vyd%E1n%ED

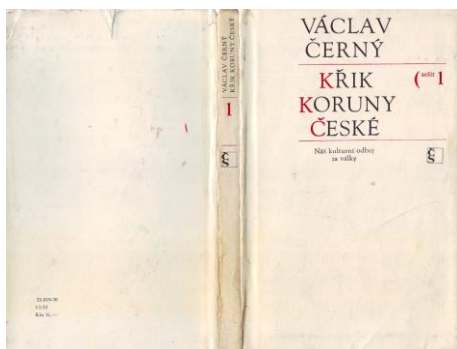
Obrázek č. 6 – Oskenovaná obálka knihy (HÁJ, Felix a JEHLIČKA, Ladislav, ed. Školák Kája Mařík. 10. vyd. Praha: Vyšehrad, 1969-1970. 3 sv.)

- **Václav Černý: Křik koruny české. Náš kulturní odboj za války.**
Sešit 1. Československý spisovatel 1970, náklad zničen

Pokus Václava Černého vyrovnat se s válečnou minulostí bez mýtů, polopravd a dezinformací skončil neúspěchem, Křik koruny české ač vydán, do distribuce se nedostal.

„Rozruch, jaký způsobily paměti Václava Černého, všechny kritické připomínky, to vše má počátek v roce 1970. Tehdy byl vydán v nákladu 7000 výtisků první „sešit“ válečných vzpomínek Václava Černého. Forma „sešitu“ tak, jak byl myšlen někdejší Sešit o existencialismu, se mohla zdát vhodným navázáním na léta čtyřicátá, ale náklad šel ještě před distribucí do stoupy a druhý sešit byl zmakulován při prvních korekturách. Jak píše editorka svazku Paměti Nora Obrtelová: „Druhý díl pamětí měl pohnutý osud (...).“ Jistěže nejen on měl pohnutý osud, rok 1970 byl pro mnohé knihy osudným.“ [JAREŠ, 2002]

Titulu se chopil až Josef Škvorecký v exilovém nakladatelství Sixty-Eight Publishers v roce 1977 v Torontu (dva sešity vyšly pod názvem Pláč Koruny české), na druhém vydání spolupracovala dvě nakladatelství londýnské Rozmluvy a Tigridovo Svědectví (Pláč Koruny české, 1985). První domácí vydání uskutečnilo až v roce 1992 nakladatelství Atlantis.

Obrázek č. 7 – Oskenovaná obálka knihy (ČERNÝ, Václav. *Křik koruny české: náš kulturní odboj za války 1938-40*. Praha: Československý spisovatel, 1970. 1 sv.)

- **Jiří Stránský: Štěstí, Mladá fronta 1969, náklad zničen**

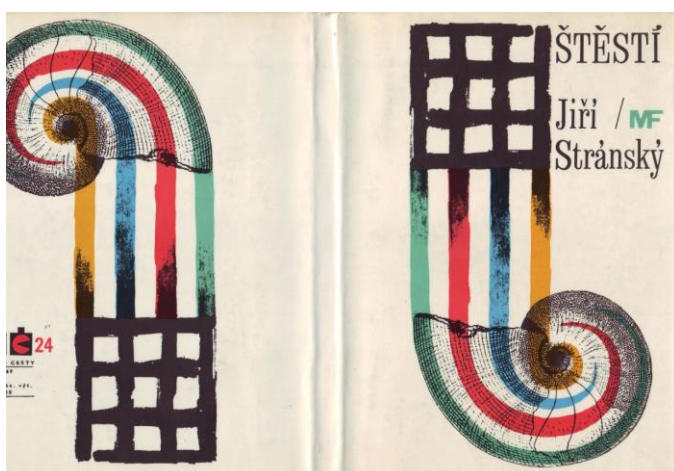
Děj knihy odehrávající se v prostředí komunistického lágru byl hlavním důvodem, proč šla kniha do stoupy. *Štěstí* mělo být 24. svazkem edice *Mladé cesty* (ta ale pod normalizačním nátlakem zanikla). Náklad byl 5000 výtisků.

Stránský v úvodu knihy antcipoval konec vlastního díla: „*A taky Jsem se jaksi najednou ocitl ve vězení. A tam, nechtěl-li člověk, aby mu za těch pár let dušička shnila úplně, musel na tom unaveném těle unavovat i hlavu. Tak Jsem se vydal do země zaslíbené. (...) Ať je to jakkoliv, tahle mrňavá knížka, je na té pouti mým prvním opravdovým tábořištěm. Ano, takhle se mi scvrkly ty hromady popsaných papírů. Papír se dá ale ničit ještě víc a ještě zbytečněji. A to je mé Štěstí.*“ [JAREŠ, 2002]

Osud knihy popsal v jednom z dílů autobiografické trilogie *Svatby v domě* Bohumil Hrabal.³⁷ Ve sběrných surovinách, kde tehdy pracovala Hrabalova manželka Eliška, se objevila stovku kusů Stránského knihy, které měly tak jako mnoho dalších knih skončit v papírnách *Štěstí*. Osud zbylých 4900 knih není znám. V ediční poznámce ke třetímu vydání z roku 1998 se píše, že „*pár set výtisků se zachránilo předčasným rozesláním přes zásilkovou službu*“ K novému vydání *Štěstí* došlo až v roce 1991 v nakladatelství Panorama, v němž původní verze

³⁷ „*Povídám, hele, kdo to je ten Stránskej? A co to je to jeho Štěstí? A můj klenot okrál... Jé, to mi sem poslal sám pámbů. Jé, já jsem byl včera u něj, má pumpu v Karlíně, a hele, to jsou podivuhodný setkání (...) A tak, že můj muž přijel do Sběrných surovin, tak jsme vyndali ten starý vysávač a do toho velkého kabeláče jsme nandali Štěstí, všech těch sto knížek se tam vešlo... a vyjeli jsme do Karlína... (...) ...a můj muž otevřel kufr a vzal tu těžkou kabelu... a vtekli jí tam za pumpu, čerpání benzínu zatím vzal ten druhý, a viděla jsem jen, jak se tam za pumpou zvedly zelený dvířka kufru... A pak to začalo! Pan Stránský vyběhl od svého saaba a křičel, zvedal ruce, obíhal pumpu, všichni se na něj dívali, že se zbláznil, zase se běžel ke mně a křičel na mě, asi ml chtěl poděkovat... podal mi ruku a celou mi jí uslintal... a pak s velkým křikem vběhnul do tě jejich zasklené kabiny a padl zády na kanape... A můj klenot už se dral do auta, hodil za sebe prázdnou kabelu, měl zavřené oči a kvičel smíchem, radostným smíchem... Kdybys to viděla! Když jsem vysypal těch sto Štěstí do kufru... Hruza!*“

knihy byla rozšířena o dvě další povídky ze stejné doby jako Šťěstí; třetí vydání, jež je považováno za verzi úplnou, bylo opět rozšířeno (tentokrát o tři novější povídky) a vyšlo v roce 1998 v nakladatelství *Hejkal*. [JAREŠ, 2002]

Obrázek č. 8 – Oskenovaná obálka knihy (STRÁNSKÝ, Jiří. *Šťěstí*. Praha: Mladá fronta, 1969. 134 s. *Mladé cesty*. Prozaická řada; sv. 24.)

- **Pavel Hajný: Kde teče Tennessee, Mladá fronta 1969, převážná část nákladu zničena**

V příběhu dvou vysokoškoláků, které se prolínají, se vypráví o hrůze a strachu z režimu a nátlaku Státní bezpečnosti v období 50. let. Právě tato kniha byla poslední z výše zmiňované edice *Mladé cesty*. V roce 1982 knihu vydalo exilové nakladatelství Index v Kolíně nad Rýnem bez vědomí autora.

Obrázek č. 9 – Oskenovaná obálka knihy (HAJNÝ, Pavel. *Kde teče Tennessee*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1969. 234 s. *Mladé cesty*. Prozaická řada; sv. 25.)

3.2.2.1 Seznam zničených knih – exilová vydání

Tabulka č.3 (Seznam zničených knih – exilová vydání) interpretuje informace předchozí tabulky. Mapuje, jaké byly další osudy zakázaných knih – obsahuje informace o vydání v exilových nakladatelstvích. U některých titulů je obtížné identifikovat zakázanou knihu s exilovým vydáním, protože původní název byl změněn někdy i zcela (např. *Hlas z Ameriky* Josefa Škvoreckého³⁸, jenž byl posléze rozdělen do několika esejistických knih, které byly vydány pod jinými názvy). Některé tituly byly vydávány opakovaně v dalších exilových vydavatelstvích (např. *Proluky* Bohumila Hrabala)³⁹. Některá vydání z důvodu utajení nebyla opatřena identifikačními údaji (např. *Jak jsem obsluhoval anglické krále* Bohumila Hrabala)⁴⁰. Hlavním zdrojem informací pro doplnění údajů o exilových vydáních byla bibliografie Ludmily Šeflové *Knihy českých a slovenských autorů vydané v zahraničí v letech 1948-1978 (exil)* [ŠEFLOVÁ, 2008].

Autor	Název díla	Rok vydání	Nakladatelství
Beneš Jan	Až se se mnou vyspíš... budeš plakat	1973	Index
Černý Václav	Pláč koruny české	1977 1986	Sixty-Eight Publishers Rozmluvy
Diviš Ivan	Noé vypouští krkavce Teorie spolehlivosti	1975 1972	Sixty-Eight Publishers CCC Books
Filip Ota	Blázen ve městě	1975	Konfrontace
Fischl Viktor	Hovory s Janem Masarykem	1973	CCC Books
Grosman Ladislav	Nevěsta	1972	Index
Hajný Pavel	Kde teče Tennessee	1972 1982	Index
Hanč Jan	Sešity	1984	Sixty-Eight Publishers
Hauková Jiřina	Letorosty	1987	PmD
Hejda Zbyněk	Blížkost smrti	1985	PmD
Hořec Jaromír	Půlnoční jam session	1977	Sixty-Eight Publishers

³⁸ ŠKVORECKÝ, Josef. *Hlas z Ameriky*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, [1990]. 320 s. ISBN 0-88781-212-0.

³⁹ Kniha byla vydána několikrát během 80. let (např. v roce 1986 v kolínském Indexu, dále v roce 1986 v londýnských *Rozmluvách* a v téže roce v torontském Sixty-Eight Publishers)

HRABAL, Bohumil. *Proluky*. [Londýn: Rozmluvy], 1986. 196 s., [6] s. obr. příl.

⁴⁰ HRABAL, Bohumil. *Jak jsem obsluhoval anglického krále*. [Köln: Index, 1980]. 188 s.

Hrabal Bohumil	Poupata	1982	Index
Kabeš Petr	Odklad krajiny	1983	Rozmluvy
Kantůrková Eva	Pozůstalost pana Ábela	1977	Index
Klíma Ivan	Milenci na jeden den	1985	Rozmluvy
Kolář Jiří	Očitý svědek Prométheova játra	1982 1985	Arkýř Sixty-Eight Publishers
Kuncíř Ladislav	Život pro knihu	1985	Rozmluvy
Liehm Antonín J.	Generace	1988	Index
Lustig Arnošt	Miláček	1973	Sixty-Eight Publishers
Mikulášek Oldřich	Agogh	1980	PmD
Pastor Jan (vl. jm. Drozd Jan)	Emauzy (pův. název Člověk pro jeden život)	1979	Konfrontace
Patočka Jan	O smysl dneška	1987	Rozmluvy
Pekař Josef	O smyslu českých dějin	1977	Akord
Renč Václav	Setkání s Minotaurem	1983	Rozmluvy
Reynek Bohuslav	Odlet vlaštovek	1980	PmD
Rotrekl Zdeněk	Malachit	1979	PmD
Salivarová Zdena	Honzlová	1972	Sixty-Eight Publishers
Součková Milada	Případ poezie	1971	Křesťanská akademie
Šiktanc Karel	Jak se trhá srdce	1983	PmD
Škvorecký Josef	Tankový prapor Lvíče	1971 1974	Sixty-Eight Publishers Sixty-Eight Publishers
Vaculík Ludvík	Morčata	1977	Sixty-Eight Publishers
Valenta Edvard	Žil jsem s miliardářem	1980	Index
Zahradníček Jan	Dům strach	1981 1986	Sixty-Eight Publishers Rozmluvy

Tabulka č. 3 – Seznam zničených knih – exilová vydání

3.2.2.2 První vydání zakázaných knih po roce 1989 na našem území

Tabulka č.4 (První vydání zničených nebo zakázaných knih po roce 1989 na našem území) pokračuje v interpretaci zmizelých knih domácích autorů. Zaměřuje se na zakázané knihy a jejich první vydání po roce 1989. Výjimkou v tomto seznamu je kniha Josefa Váchala, jehož Očarovaná Šumava vyšla už v roce

1986. Jednotlivé záznamy v těchto dvou tabulkách se kryjí v prvních dvou sloupcích, tj. v údajích o autorovi a názvu, liší se rokem vydání a představují kromě již existujících nově nastupující nakladatelství. Hlavním zdrojem informací pro zjišťování polistopadových vydání zakázaných knih byla Česká národní bibliografie.⁴¹

Aškenazy Ludvík	Cestopis s jezevčíkem	1992	Artur, Praha
Beneš Jan	Až se se mnou vyspíš... budeš plakat	1991	Československý spisovatel, Praha
Bondy Egon	Básnické sbírky z let 1950–1953	1992	Pražská imaginace, Praha
Brousek Antonín	Nouzový východ	1992	Mladá fronta, Praha
Černá Jana	Adresát Milena Jesenská	1991	Concordia, Praha
Černý Václav	Paměti II. 1938–1945, Křik koruny české	1992	Atlantis, Brno
Černý Rudolf	Jak se dělá kontrarevoluce	2009	Orego, Praha
Čivrný Lumír	Černá paměť stromu	1991	Československý spisovatel, Praha
Diviš Ivan	Noé vypouští krkavce Teorie spolehlivosti Křížatky	1995 1994 2002	Torst, Praha Torst, Praha Hněvín, Most
Drozd Jan	Člověk pro jeden život	1991	Profil, Ostrava
Durych Jaroslav	Služebníci neužiteční Kouzelný kočár	1995 1995	Argo, Praha Torst, Praha
Eichler Karel	Hosté od svatého Diviše	1992	Mladá fronta, Praha
Emmert František	Průvodce českými dějinami 20. století	2012	Clio, Brno
Filip Ota	Blázen ve městě	1991	Profil, Ostrava
Fischl Viktor	Hovory s Janem Masarykem	1991	Mladá fronta, Praha
Grosman Ladislav	Obchod na Korze. Nevěsta	1994	Volvox Globator, Praha
Hanč Jan	Události, výbor z díla	1991	Československý spisovatel, Praha
Háj Felix	Školák Kája Mařík	1991	Společnost Káji Maříka, Praha
Hejda Zbyněk	Blízkosti smrti, verše z let 1962–1965	1992	KDM, Praha
Hochman Jiří	Kronika místodržení v Čechách	1991	Mladá fronta, Praha
Hořec Jaromír	Půlnoční jam session	1996	Melantrich, Praha
Hostovský Egon	Půlnoční pacient	1997	Akropolis, Praha

⁴¹Česká národní bibliografie. NK ČR. *Česká národní bibliografie* [online]. 2009 [cit. 2014-07-17]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/QXAQDUPKAJE183FGP9FXEE6M6Y5NQDQD1664D36S5LFJ2NC5VU-67628?func=file&file_name=find-b&local_base=CNB

Hrabal Bohumil	Domácí úkoly. Úvahy a rozmluvy. Poupata. Křehké i rabiátské texty z let 1938–1952	1995 1992	Pražská imaginace, Praha Mladá fronta, Praha
Chalupecký Jindřich	František Janoušek	1991	Odeon, Praha
Jelínek Ivan	Potápěči	1994	Ivo Železný, Praha
Juliš Emil	Nová země	1992	Československý spisovatel, Praha
Kabeš Petr	Odklad krajiny	1992	Mladá fronta, Praha
Kalandra Závěš	Intelektuál a revoluce	1994	Československý spisovatel, Praha
Kalista Zdeněk	Karel IV.	2007	Vyšehrad, Praha
Kantůrková Eva	Pozůstalost pana Ábela	1990	Mladá fronta, Praha
Klíma Ivan	Milenci na jeden den	1992	Rozmluvy, Praha
Knap Josef	Čas kopřiv	1993	Aeterna, Praha
Kohout Pavel	Z deníku kontrarevolucionáře	1997	Mladá fronta, Praha
Kolář Jiří	Prométheova játra Básně ticha Černá lyra, Čas, Očitý svědek Dny v roce a roky ve dnech	1990 1994 1997 2003	Čs. spisovatel, Praha Čs. spisovatel, Praha Mladá fronta, Praha BB art, Praha
Král Petr	Fotografie v surrealismu	1994	Torst, Praha
Krumbachová Ester	První knížka Ester	1994	Primus, Praha
Kuběna Jiří	Matka zjevení, dílo III.	2002	Vetus Via, Brno
Kutnar František	Malé dějiny brambor	2005	Nová tiskárna, Pelhřimov
Liehm Antonín J.	Generace	1990	Československý spisovatel, Praha
Lopatka Jan	Předpoklady tvorby	1991	Československý spisovatel, Praha
Lustig Arnošt	Modlitba pro Kateřinu Horowitzovou (3.vydání) Miláček	1990 2009	Mladá fronta, Praha Nakladatelství Franze Kafky, Praha
Macourek Miloš	Muriel a andělé (spoluautorem Kája Saudek) Muriel a oranžová smrt (spoluautorem Kája Saudek)	1991 2009	Comet, Praha Plus, Praha
Mahler Zdeněk	New York (spoluautorem Vladimír Fuka)	2008	Albatros, Praha
Masaryk T. G.	Základové konkrétní logiky	2001	Masarykův ústav AV ČR, Praha
Mikulášek Oldřich	Agogh	1989	Československý spisovatel, Praha
Molnár Amedeo	Valdenští ve středověku	1991	Kalich, Praha
Mucha Jiří	Věčná zahrada	1994	Arca Jimfa, Třebíč
Mukařovský Jan	Dějiny české literatury IV. (spoluautorem Jiří Brabec)	1995	Victoria Publishing, Praha
Nápravník	Moták	1995	Mladá fronta, Praha

Milan			
Neff Vladimír	Filosofický slovník pro samouky neboli Antigorgias	1993	Mladá fronta, Praha
Patočka Jan	Fenomenologické spisy I. (Přirozený svět)	2008	Oikoymenh, Praha
Pecka Dominik	Světlo a život. Věrouka	1998	Trinitas, Praha
Pekař Josef	Postavy a problémy českých dějin O smyslu českých dějin	1991 1990	Vyšehrad, Praha Rozmluvy, Praha
Plichta Dalibor	Hledání souřadnic. Řízení společnosti a většinový princip	2008	Nezávislá skupina Věrní zůstaneme, Praha
Rada František	Když se psalo T. G. M.	1992	Růže, České Budějovice
Reinerová Lenka	Barva slunce a noci	2002	Labyrint, Praha
Reynek Bohuslav	Odlet vlaštovek	2002	BB art, Praha
Sacher Vilém	Pod rozstříleným praporem Na počátku stála smrt	1991 2009	Naše vojsko, Praha Naše vojsko, Praha
Salivarová Zdena	Honzlová	1990	Art servis, Praha
Seemann Richard (Čapský Miloš)	Poločas války	2005	Zdeněk Susa, Středokluky
Slavík Ivan	Lampa útěchy	1996	H & H, Jinočany
Sidon Karel	Sen o mém otci; Sen o mně	1992	Mladá fronta, Praha
Součková Milada	Případ poezie: básnické sbírky (1942–1971)	1999	Prostor, Praha
Stankovič Andrej	Patagonie	1994	Trigon, Praha
Stránský Jiří	Štěstí	1990	Panorama
Suchý Josef	Žernov	1998	Vetus Via, Brno
Sus Oleg	Bez bohů geneze Geneze sémantiky hudby a básnictví v moderní české estetice. Dvě studie o Otakaru Zichovi	1996 1992	Vetus Via, Brno FF MU, Brno
Svoboda Ludvík	Cestami života I. Cestami života II.	1996 1992	Orego, Praha Prospektum, Praha
Šiktanc Karel	Královské pohádky Jak se trhá srdce Mariášky	1994 1991 1996	Albatros Mladá fronta, Praha Melantrich, Praha
Šimek Miloslav	Besídka bývalých žáků zvláštní školy	1990	Melantrich, Praha
Škvorecký Josef	Tankový prapor Lvíče	1990 1996	Galaxie, Praha Ivo Železný, Praha
Šplíchal Václav	Šmeralův odkaz z roku 1921	2012	Nová tiskárna, Pelhřimov
Švanda Pavel	Hodinka profesora Pojera	1998	Atlantis, Brno
Švandrlík Miloslav	Černí baroni	1990	Mladá fronta, Praha
Švehla Jaroslav	Jan Otto: kus historie české knihy	2002	H+H, Jinočany

Teige Karel	Zápasy o smysl moderní tvorby	2012	Společnost Karla Teiga, Praha
Topinka Miloslav	Kryší hnízdo Hadí kámen	1991 2007	Mladá fronta, Praha Host, Brno
Váchal Josef	Očarovaná Šumava	1986	Památník národního písemnictví, Praha
Vaculík Ludvík	Morčata	1991	Československý spisovatel, Praha
Valenta Edvard	Žil jsem s miliardářem	1990	Blok, Brno
Vladislav Jan	Portréty a autoportréty	1991	Práce, Praha
Volák Josef	Život pána Ježíše Krista	1990	Dialog, Litvínov
Wagner Otto	S cizineckou legií proti Rommelovi	1995	X-Egem, Praha
Weil Jiří	Moskva – hranice	1991	Mladá fronta, Praha
Werich Jan	Lincoln 1933	1990	Olympia, Praha
Zahradníček Jan	Znamení moci Dílo II.	1990 1992	Lidové noviny, Praha Československý spisovatel, Praha
Zogata Jindřich	Oheň křičí tmu Dřevěné pyramidy	2007 1998	Tilia, Ostrava Tilia, Ostrava

Tabulka č. 4 – První vydání zničených nebo zakázaných knih po roce 1989 na našem území

3.3 Nakladatelská praxe a cenzura

Působení cenzury v nakladatelské praxi je pro naše téma specifickou oblastí. Zejména proto, že se na tomto poli protínají interní a externí vlivy. Kromě nátlaku cenzury zvenčí při vytváření edičních plánů jsme uvnitř nakladatelství svědky „cenzorských“ aktivit jednotlivých redaktorů a lektorů, vlivu nakladatelské politiky (diferencované postoje k cenzuře např. v nakladatelství Odeon a v nakladatelství Svět sovětů), dokonce jak uvidíme v kapitole Spisovatel a cenzura na příkladu vydávání díla Bohumila Hrabala, i působení autocenzury. [ŠÁMAL, 2009, str. 18]

Co se týče vlivů zvenčí, produkce nakladatelství závisela především na aktuálních instrukcích strany – usnesení ÚV KSČ, která distribuovalo ministerstvo kultury do příslušných institucí, kde měly být tyto instrukce naplňovány.⁴² Zákulisí nakladatelského provozu vylíčil v románu Lvíče Josef Škvorecký (prostředí a používané strategie při vydávání „problematických titulů“ Škvorecký důvěrně znal). Popisuje například, jak se polská knižní produkce stala pro československou

⁴² S rušením nakladatelství v období po únorovém převratu je spjato odstraňování knih, které zůstaly ve skladech nakladatelství a jejichž obsah byl ideově závadný nebo se jednalo o autory na indexu. Tyto knihy byly určeny k likvidaci ve stoupě. (Janáček, 2004)

cenzuru ideologicky podezřelou, protože se na polském knižním trhu objevily detektivky, jeden ze symbolů západní mravní dekadence. Atmosféra panující uvnitř nakladatelství, tj. názory a postoje jednotlivců, rovněž tuto produkci ovlivňovaly⁴³.

Kromě spisovatelů, kteří byli v období normalizace na počátku 70. let ve výše uvedeném Kozákově projevu fakticky vylučováni z veřejného působení, byli prověřováni také překladatelé, zejména jejich aktivity během obrodného procesu. Z personálního hlediska se celá sféra kultury proměnila odchodem ideově nevyhovujících osobností. Likvidovala se i nakladatelství (Symposium, Dialog, Vysočina, Obelisk apod.), ve stávajících se měnilo personální složení (Československý spisovatel, Mladá fronta, Kruh, Odeon, Lidové nakladatelství – dříve Svět sovětů, Orbis, Svoboda, Práce, Růže atd.), následně i jejich ediční plány. Kromě lidí byly postiženy i knihy. Nastal proces mizení knih. [ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR, 2006–2011]

„Nástup normalizace znamenal ve všech legálně existujících nakladatelstvích návrat k direktivnímu řízení a preferenci politicky a ideologicky zaměřených titulů. Postupně vydávané zákazy rozšířily okruh autorů a knih, které nebylo možné vydávat.“ [JANOŠEK, 2007–2008, s. 57]

Dějiny české literatury 1945–1989 uvádějí, jakým způsobem zasáhla normalizační kritika do edičních plánů: *„Zdrcující kritika ještě relativně svobodně sestavovaných edičních plánů prakticky všech nakladatelství na rok 1970 vyústila v zastavení řady rozpracovaných a v likvidaci některých již vytištěných titulů.“* [JANOŠEK, 2007–2008, s. 57]

Na konci 60. let už nešlo jen o knihy vydávané v největších „nakladatelských domech“ (Československý spisovatel, Mladá fronta, Státní nakladatelství krásné literatury a umění, v roce 1966 přejmenované na Odeon, Vyšehrad), ale i o publikace menších nakladatelství včetně regionálních (brněnský Blok, českobudějovická Růže, severočeský Dialog, východočeský Kruh).

Pouňorové znárodnění v oblasti nakladatelského podnikání znamenalo takřka úplnou likvidaci předválečných firem, oživení v 60. letech bylo příliš krátké a

⁴³ Po roce 1950 začali někteří nakladatelští redaktoři požadovat na autorech, aby jejich dílo bylo angažované; podobná situace se zopakovala na začátku normalizace, kdy redaktoři svými zásahy do textů deformovali literaturu.

tak mocenský aparát měl, co se týče restrikcí nakladatelství v období normalizace, na co navázat: „*Během jednoho roku bylo zlikvidováno více než 370 nakladatelských domů a 120 byla zrušena koncese. Na 40 let byl rovněž rozprášen profesní svaz nakladatelů a knihkupců a byl mu rovněž vyvlastněn veškerý majetek. V tzv. lidovědemokratickém Československu následovala etapa centrálního dohledu nad vydáváním a prodejem knih, centralizace v jejich distribuci, stanovení profilů nakladatelství pro vydávání určitého typu literatury, nedůstojná a zdoluhavá schvalovací řízení (samotná příprava knihy k tisku tak trvala i 5 roků!), preference tzv. pokrokové literatury před pokleslou a úpadkovou literaturou buržoasní. Vedle autocenzury, která se uhnízdila v myslích řady spisovatelů, se česká literatura postupně rozdělila na tři proudy, oficiální, emigrační a disidentskou. Po určité liberalizaci počátkem 60. let došlo naopak po roce 1968 k utažení šroubů této mašinerie.*“ [CÍSAŘ, 2009–2013]

V bibliografickém slovníku exilových vydání se uvádí, že se jednalo zhruba o pět set knih, které se nepodařilo v oficiálních nakladatelstvích realizovat (některé z nich mohly vyjít jen zcela výjimečně v cenzurované podobě jako např. vzpomínky Jaroslava Seiferta *Všecky krásy světa*, narychlo vydané v době, kdy Seifert získal Nobelovu cenu za literaturu v roce 1984). [ZACH, 1995]

Jak se proměňovala nakladatelství z hlediska personálního i z hlediska své náplně pod vlivem normalizační cenzury, je uvedeno v přehledu vybraných nakladatelství, která se výrazně podílela na přípravě vydání titulů, jejichž vydání bylo zakázáno. A pokud již byl zahájen proces jejich výroby, proběhla jejich následná likvidace.

3.3.1.1 Vysočina

„*Nerealizovaný ediční plán na období 1970–1971 připravoval v Lipnické edici knihy kresleného humoru Aleny Dostálové *Drobné klepy a Nepraktovy* *Dějiny lásky I. (Pravěk)*. Vedle nich zde měla vyjít reedice prózy Daniely Duškové *Neobyčejná třída* a nová humoristická novela Jana Kloboučníka *Král Honza Třetí*. Mimo edice byly naplánovány také *Příběhy a pověsti po večerech sebrané od Klementa Bochořáka* či *Pohádky z Dobré Vody* od Josefa Prchala, nevydány zůstaly též autorský výbor z básní Bohuslava Reynka (*Verše*) a reedice knihy faráře Františka Bernarda *Vaňka Na krásné samotě*.*“ [JAREŠ, 2009b]

„Stejně tak tomu bylo v Lipnické edici s knihou Miloslava Švandrlíka Černí baroni, u které je v některých pramenech uvedeno, že byl náklad zničen, jinde, že měl autor krátkodobý zákaz, jinde třeba není vůbec žádná zmínka o něčem zakázaném. Dle životopisu mu ale vycházely knihy dál.“ [BROUL, 2013]

3.3.1.2 Československý spisovatel

Nakladatelství Svazu československých spisovatelů (1952) se sídlem na tradičním místě předválečné nakladatelské a další kulturní elity, v prostoru bývalého Topičova nakladatelství, bylo i v období totality jedním z hlavních renomovaných nakladatelství, kde publikovat znamenalo dosáhnout určité mety. Také z důvodu této exkluzivity soustředil režim dohled nad chodem nakladatelství Československý spisovatel. Zejména v období normalizace, kdy po liberálních poměrech, které zde v 60. letech panovaly, nastoupil na místo ředitele Jan Pilař, prorežimní spisovatel a kádrová posila „rozvráceného“ nakladatelství. Právě Pilař a po něm Ivan Skála spolu s dalšími prorežimními „literárními pracovníky“, kritiky Hanou Hrzalovou, Vítězslavem Ržounkem a Milošem Pohorským, se stali hlavními cenzory autorů a jejich děl v normalizačním období. [TEJKL, 2013]⁴⁴

K poměrům v nakladatelství Československý spisovatel uvádí Slovník české literatury po roce 1945: „Nástup normalizace znamenal nejen změnu ve vedení nakladatelství, ale i v dlouhodobé koncepci jeho edičních plánů. Bezprostředně byla zastavena práce na mnoha chystaných titulech (Škvoreckého román Tankový prapor v edici Hu-Sa), náklad některých dokončených knih již připravených k expedici byl z větší části zničen (první sešit pamětí Václava Černého Křik Koruny české v edici Vzpomínky, Zahradníčkova sbírka Znamení moci v edici Nová poezie, zmíněné práce Romana Jakobsona a Jana Patočky v edici Dílna aj.), ukončeny byly mnohé profilové řady (Život kolem nás, Hry, Dílna, Otázky a názory, Edice ilustrovaných novel) a v nakladatelství zavládla opatrná ediční politika. Okruh beletristů (i literárních vědců) se v důsledku emigrace či politicky motivovaných publikačních zákazů zásadně zúžil a až na nápadné výjimky (Ladislav Fuks, Vladimír Páral) nezahmoval žádnou z nejvýraznějších osobností předchozího období.“ [PŘIBÁŇ, 2013]

⁴⁴ Parafrázováno z rozhovoru s Alešem Tejklem (antikvář z Antikvariátu v Růžové 5, v Praze)

3.3.1.3 Vyšehrad

Rovněž nakladatelství Vyšehrad (založeno 1934) patřilo mezi prestižní domácí nakladatelství. Renomé získalo během okupace vydáváním kvalitních publikací s duchovním posláním. Po převratu v roce 1948 bylo nakladatelství vystaveno silným represím nejen jako instituce a jeho ediční program, ale zejména jeho představitelé Bedřich Fučík a Ladislav Kuncíř, kteří byli zatčeni a odsouzeni ve vykonstruovaných procesech (1951). Profil nakladatelství symbolizoval myšlení, jež se ocitlo v opozici k totalitnímu dobovému směřování. [HULLA, 2013]⁴⁵

„Uvolnění politické situace během pražského jara se sice v nakladatelské produkci i v edičních plánech projevilo zřetelně, avšak s mírným zpožděním. První svazek básnické edice Tvar (1970–1972, 9 sv., red. Antonín Bartušek a Vladimír Justl), do níž byly zařazeny sbírky Jana Kameníka, Josefa Kostohryze, Františka Lazeckého, Josefa Suchého či Paula Claudela v překladu Jana Zahradníčka, tak vyšel v době, kdy jiné tituly Vyšehradu již byly zabavovány obnovenou cenzurou (sbírka Pierra Emmanuela Orfeův návrat), popřípadě již vytištěné mířily do stoupy (sbírky Charlese Péguého a Rosenbaumův Čas němoty). Zničen byl také sborník Rodné zemi (výbor z poezie 1938–1945) obsahující verše Jana Zahradníčka. Ještě na počátku 70. let se však podařilo vydat díla Jakuba Demla, Františka Křeliny či reedici Durychova Rekviem, a také romány Jana Dobraczyňského či Borise Simona, jejichž připravované vydání bylo znemožněno koncem padesátých let.“ [MALÁ, 2011]

3.3.1.4 Dialog

Nakladatelství Dialog působící v Mostu vydávalo nejen odborné a popularizační texty, snažilo se neopomíjet ani autory málo známé. Ani ono se samozřejmě nevyhnulo zákazu. *„Knižnice Labyrint, která později přešla do Severočeského nakladatelství (v Dialogu 1969–1970, 5 sv.), přinášela původní práce i překlady z oblasti populární prózy (mj. Jaroslav Velinský či Josef Volák). Kniha Josefa Jedličky Vyšla hvězda nad Betlémem, jejíž vydání pokryl svým jménem Josef Volák, byla roku 1969 vytištěna ve dvou verzích; náklad první verze*

⁴⁵ Parafrázováno z rozhovoru s Michalem Hullou (antikvář z Podzimního antikvariátu v Hyberské 22, v Praze)

s názvem *Život pána Ježíše Krista* a s doslovem Vladimíra Vokolka byl zničen ještě před distribucí.“ [MALÁ, 2011]

3.3.1.5 Odeon

Následující citace, vyňatá z korespondence Jana Zábrany Josefovi Škvoreckému, popisuje podrobně cenzurní praxi v nakladatelství Odeon při nástupu nového ředitele, Karla Kolumka: „*Nemáte ponětí, jaká je tu cenzura! To jsme si v 50. a 60. letech jen mysleli, že je to peklo; tohle je absolutní. Z knížek se škrtaří celé odstavce a přesazuje se to, vyřezávají se doslovy pro jediné slovo, přebalují záložky a pak je to stejně ještě zabaveno. Škrta se v klasicích, zcela bezostyšně všechno, co by mohlo být ‚narážkou‘ na současnou situaci. Zabavuje se všechno: Hesseho *Stepní vlk* /kvůli autorovi/, *Mladá garda* /kvůli překladateli Machoninovi/, *Werfelových 40 dní* /kvůli Werfelovi-židovi/. Eastlakeův román *‚Hájili jsem hrad‘* měl zvlášť pikantní historii. Jak víš, dělal to náš společný známý Staník. Když opustil tuto zemi, zbývalo mu posledních 40 stránek. V prvních naivně idealistických měsících /podzim 68, jaro 69/ vedl s Evou M. ještě jakousi korespondenci, snad přes svou matku, že to z té králičí země pošle dodělané, ale pak se na to vykálel, což se mi zdá méně absurdní než překládat cosi v Austrálii pro pražské nakladatelství. Dodělal to Radoslav s Englbertem, potom to dva redaktoři celé zpracovávali několik měsíců, neb kniha je krásně nemravná, takže to dopadlo podle dobře nám všem známého mustru: tam, kde kniha začíná *‚Doprdele,‘* řekl major, když vstoupil do místnosti-, je nyní *‚Hm,‘* pravil major... atd. Kniha byla vytištěna, jako překladatel uvedeno jakési zcela neznámé jméno /Petr Novák/, řekněme, jenže po všech těchto útrapách byla stejně zabavena a už šla do stoupy, protože celkový tón je ‚nepřijatelný‘. Saroyanova kniha *‚O neumírání‘* byla zabavena kvůli půl větě, kde je jakási nářážka na ‚gruzínského tyrana‘. Bylo zabaveno ‚vědecké‘ vydání koránu se stostránkovou ‚vědeckou‘ předmluvou o této velké památce minulosti. Byl zabaven Ibn Chaldún, arabský historik z 12. století. Byl zabaven životopis Cervantesův, nikdo neví proč, snad prý pro podezření, že to překládal V. Černý, což prý ale skutečně není pravda, jen to kdosi vyslovil jako podezření. Byl zabaven rumunský humorný epos z roku 1830, *Cikaniáda* /měl vyjít v 800 výtiscích v edici *Živá díla minulosti* / údajně prý proto, že by mohl protestovat proti vydání *Svaz cikánů-Romů*, ale pak se ukázalo, že proto, že to překládal Hiršal, který je jedním nejproklatějších a nesmí nikdy, nikde, nic. Přes*

léto prý se bude vyřezávat z knihy poslední list s Hiršalovým jménem a vyjde to bez tiráže /stejný osud například stihl Komu zvoní hrana už loni/. Vůbec nejfantastičtější knihou v tomto ohledu – unikátem v dějinách české knihy – je sborník Edgara Allana Poea, vydaný ve velkém nákladu v Klubu přátel poezie letos zjara. Nejdřív dlouho přemýšleli, co s knihou udělat, protože ke knize psal dlouhatánskou studii Miroslav Holub /převyprávění hojných amerických pramenů, které si přivezl z USA/. Poněvadž je Holub velice ‚proklat‘ jako jeden z iniciátorů 2000 slov, byl nepřijatelný. Knihu však museli vydat, poněvadž by nejen ztráta finanční /náklad 23.000 výtisků/ byla hrozná, ale hrozilo i to, že neuspokojení milovníci poezie odhlásí i ostatní svazky Klubu a to by snad položilo nakladatelství. Navíc v knize měly být překlady Nezvalovy /ten by byl dobrý/, ale i Hiršalovy /ani nápad/. Kniha tedy vyšla tak, že není uveden vůbec žádný překladatel, ani autor uspořádání, ani studie. Nezval se chudák svezl s těmi bandity Holubem a Hiršalem. V tiráži stojí E. A. Poe, Havran /nebo jak/ a nikde ani slovo o tom, kdo to dělal. Během celých českých dějin je to snad první případ. V knize je pouze jméno Vrchlického a jakéhosi překladatele Kindla z minulého století, ale v textu, na dvoustránce, kde je citována sloka z Havrana v deseti nebo nevím kolika překladech. Současnější jména se tam nevyskytují. Pointa prý je ta, že Holubovi nikdo nic nesměl říct, všechno to musel na příkaz provést redaktor; když prý dostal Holub knihu do ruky, prolistoval, zbledl, odešel... Mimochodem: poměry jsou takové, že asi před třemi měsíci přišel Milan Kundera za jakousi redaktorkou ve Spisovateli, spíš prý osobně, neboť se s ní kdysi ‚blízce‘ stýkal, byl spatřen na chodbě Ivanem Skálou, který poslal vrátného, aby Kunderu vyhodil se slovy: ‚Opusťte ihned budovu, lidé Vašeho druhu nemají v tomto nakladatelství co pohledávat. Už nikdy...‘ Nuže, světák Kundera zbledl, odešel...“ [ŠKVORECKÝ, 2010, str. 169-170]

3.3.1.6 Růže

Dalším nakladatelstvím, jež prošlo cenzurními zásahy, byla jihočeská Růže. I zde na začátku 70. let proběhly personální změny, které měly za následek rozpad literární redakce a ukončení vydávání rozpracovaných publikací: „V roce 1970 došlo i na personální postihy. První na řadě byl ředitel Václav Vejsada, jelikož odmítl vymýtít z redakce ‚pravicové živly‘. Tuto špinavou práci provedl mimořádný zplnomocněnec, inspektor KNV Zdeněk Čapek. Ten propustil členy

literární redakce a některé další pracovníky. Likvidaci dokonil první normalizační ředitel František Podlaha (později autor tučných grafomanských románů z prostředí venkova). Nucený odchod literární redakce způsobil, že se svého vydání nedočkala řada kvalitních děl, a některá, ještě setrvačností vydaná, se octla ve stoupě.

*V průběhu roku 1971 došlo k všestrannému úpadku nakladatelství. Publikační příležitosti dostali zejména autoři ochotni sloužit ideologickým požadavkům tehdejší moci – a tak se v krátké době stalo z prosperujícího podniku bezvýznamné regionální vydavatelství (bez Růže v názvu), pyšníci se například ročenkou *Přední budovatelé socialistické společnosti v Jihočeském kraji*.“ [PRŠÍNOVÁ, 1998]*

3.4 Praxe v knihovnách

Ve Slovníku zakázaných autorů [BRABEC, 1991] se píše o „*jádro nikdy nezveřejněného okruhu autorů (českých, slovenských i zahraničních), kteří nesměli publikovat v českých nakladatelstvích...*“. Seznamy zakazovaných autorů měly v 50. letech pečeť oficiality, v 70. letech takové seznamy nevznikaly. Jeden ze seznamů (je uložen v Archivu národní knihovny), který je opatřen razítkem „tajné“, svědčí o tom, že nastal posun ve vnímání zakazované literatury. Přes tuto změnu paradigmatu bylo nutné zajistit, aby v knihovnách byly ideově závadné knihy vyřazeny.

Místo seznamů zakázaných knih se začaly objevovat sešity. Jejich podoba byla různorodá. Například v Národní knihovně (viz. Obrázek č. 6 – Desky seznamu) se dochoval sešit sepnutý úřední pečeti, obsahující seznam knih, které měly být vyřazeny z knihovných fondů. Jeho provenience je nejasná, nelze zjistit, jak vznikl. Další sešit z katedry všeobecného lékařství 1. lékařské fakulty je dokumentován v příloze této práce, jedná se o seznam psaný rukou.

Obrázek č. 10 – Desky seznamu [Státní knihovna ČSR Praha (1956)1958– 1990, Oddělení zvláštních fondů, karton č. 8]

Dohledat explicitní vyjádření, podle jakých kritérií byli spisovatelé zařazováni mezi zakázané, je v dochovaných dokumentech obtížné. U některých jmen zařazených do seznamu, dochovaném v NK, je uvedena poznámka „všechno“. Jedná se o kategorii autorů, jejichž působení je hodnoceno jako nejvíce režim ohrožující. Pokud sestavíme z těchto jmen seznam, uvidíme, že se jedná o autory velmi různorodé: Edvard Beneš (bývalý prezident a politolog), Ivan Blatný (básník, emigrant z roku 1948), Vratislav Blažek (satirik a scenárista), Miroslav Červenka (literární teoretik a kritik), Jaroslav Foglar (autor knih pro mládež), František Graus (historik středověku), Dušan Hamšík (novinář, publicista), Josef Jedlička (prozaik), Jiří Kolář (básník a výtvarník), Slawomir Mrozek (polský satirik). Mezi těmito jmény je uveden i první československý prezident T. G. Masaryk, u jehož jména je uvedena zvláštní poznámka – „vyřadit všechno i o něm“.⁴⁶

Jedním z perzekuovaných autorů byl i Gustav Bareš („květen 1949 – listopad 1951 zástupce generálního tajemníka ÚV KSČ... 1966–1970 řádný profesor filozofie a děkan Fakulty novinářství a osvěty UK“) [KNAPÍK, 2002], muž, jenž po únoru 1948 zastával desítky funkcí v stranickém aparátu KSČ. Z knihoven podle tohoto seznamu musela zmizet i Barešova kniha „Vedoucí úloha KSČ v naší

⁴⁶ Viz Obrázek č. 4

společností. Vyřazena byla i kniha Václava Kopeckého, dalšího stalinisty z 50. let (v letech 1945 až 1953 zastával funkci ministra informací), nazvaná „ČSR a KSČ“ (v tomto anonymním seznamu uvedena pod neexistujícím titulem ČSSR a SSSR).

Knihy určené k vyřazení v seznamu NK nepatří mezi „zmizelé“, tj. neexistující knihy. Z knihoven jich sice mnoho zmizelo i přesto, že byly deponovány ve zvláštních fondech, které měly speciální režim, např. půjčovalo se z nich jen prezenčně na zvláštní povolení. Úbytek těchto knih se řídí antikvářskou rovnicí, jež tvrdí, že během každé dekády zmizí desetina zachovaných výtisků. Proto jsou tyto knihy čím dál vzácnější a zasluhují si pozornost knihoven.

Mezi vyhledávané a obtížně dostupné tituly (v desítky uvedených příkladech pracujeme metodou *pars pro toto*) patří např. román Zapadákov Jevgenije Zamjatina, osvětimské svědectví Oty Krause a Ericha Kulky Noc a mlha, literárně teoretické práce Mojžíry Grygara Pařížské rozhovory o strukturalismu, eseje Vratislava Effenbergera Realita a poezie, výbor z díla básnířky Jiřiny Haukové Letorosty, monografie Vladimíra Kašíka Bakunin, próza Jiřího Roberta Picka Spolek pro ochranu zvířat, souboru aktovek Rozhlasové hry, filozofická práce chorvatského „revizionisty“ Gaja Petroviće Filosofie a marxismus či básnická antologie, sestavená Bohumilou Grögerovou a Josefem Hiršalem a nazvaná Experimentální poezie.

Hloubka i šíře zákazu jsou racionálně neuchopitelné, ve svých důsledcích zahrnují i díla „proviniálních“ překladatelů, editorů, autorů předmluv a doslovů apod. Nákupčí v antikvariátech vzpomínají, že měli k dispozici seznam knih, jež nesměly do prodeje. Tašo Andjelkovský, který pracoval v nákupu největšího pražského antikvariátu v ulici 28. října, potvrdil v osobním rozhovoru, že k zařazení do tohoto seznamu stačila skutečnost, že kupříkladu technický redaktor knihy, pojednávající o zcela apolitickém tématu (v tomto případě o dějinách koželužnictví), emigroval. Normalizační režim byl důsledný, potrestal všechny, kdo se podle jeho názoru dopustili jakéhokoli přestupku. Potrestání však ve svých důsledcích byli i čtenáři, neboť ztratili přístup k zakázaným knihám.⁴⁷ [ANDJELKOVSKÝ, 2011]

⁴⁷ Rozhovor byl uskutečněn s Tašem Andjelkovským (knihkupec a antikvář, dnes v důchodu)

Z velkého množství domácích autorů, jejichž knihy byly zakazovány a jejichž jména se opakovaně objevují v seznamech, jmenujme pro příklad ty nejvýznamnější: Jakub Deml, Karel Teige, Ivan Blatný, Jiří Kolář, Václav Černý, Jan Beneš či Vilém Sacher. Právě tato, ale i množství dalších jmen, figurovala v cenzurou ovlivněných edičních plánech. Mezi hlavními cenzory se objevila jména spisovatelů, kteří byli ochotni spolupracovat se stranickými orgány: „*Ministerstvo kultury, úkolované usnesením předsednictva ÚV KSČ z 13. března 1970, vypracovalo návrh zásad opatření, zaručujících vliv totalitního režimu na nakladatelskou činnost. Na jeho základě jmenovalo svůj poradní a iniciativní orgán, Ediční radu, jejímiž členy se stali mimo jiné spisovatelé Pavel Bojar, Vojtěch Cach, Miroslav Florian, Oldřich Rafaj, Bohumil Říha, Josef Sekera, Ivan Skála a Vilém Závada.*“ [JANOUSĚK, 2007–2008, s. 57-58] Až na Viléma Závadu (a do jisté míry i Miroslava Floriana) jde o autory, jejichž stranická kariéra je charakterizuje lépe než jejich literární dílo.

Kromě beletrie se zvýšené pozornosti cenzury těšily historické knihy. Cenzurou byly zastaveny či vyřazeny publikace historiků pojednávající o současnosti právě tak jako o poúnorovém období, ale i knihy, zabývající se jinými historickými obdobími, záleželo na způsobu interpretace dějinných událostí. Jako příklad je možné uvést knihu historika Zdeňka Kalisty *Publikační činnost Univerzitní knihovny v době pobělohorské*, jejíž sazba byla rozmetána⁴⁸. V tomto případě nestačila skutečnost, že byl Zdeněk Kalista přítelem Jiřího Wolkera, autora zařazovaného do kánonu socialistického realismu, protože důležitějším byl fakt, že Kalista byl katolický konvertita.

Termín „*libri prohibiti*“ označuje zakázané knihy, nedostupné pro běžného čtenáře. V každém oboru knižní produkce se vyskytovaly knihy a časopisy, které si nebylo možné půjčit v žádné knihovně (vyjma akademických, kde bylo nutné předložit zvláštní povolení a podepsat formulář; žadatel se zaručil, že nabyté informace využije pouze pro své studijní účely). [MACKOVÁ, 2013]

⁴⁸ Zdeněk Kalista vydal na konci 60. let pouze několik svých prací (např. *Tváře ve stínu*).

Vyhláška Ministerstva školství a kultury o zvláštních fondech literatury z roku 1959 a o vypůjčování literatury ze zvláštních fondů, paragraf č. 4, vyjmenovává a určuje pravidla pro zacházení se závadnou a protistátní literaturou v knihovnách:

„(1) *Půjčování závadné a protistátní literatury se určuje těmito podmínkami:*

a) *Literatura vcelku nebo zčásti závadného obsahu a jako taková označená, se půjčuje zpravidla presenčně politickým, vědeckým a odborným pracovníkům podle diference a společenského významu práce žadatele. Výjimky povoluje ředitel instituce (vedoucí) nebo pověřený zástupce.*

b) *Závadná literatura bude půjčována přednostně:*

I. Funkcionářům a pracovníkům aparátu KSČ, členům vlády, ČNR, členům Akademií, vědeckým pracovníkům, učitelům vysokých škol, pracovníkům ústředního aparátu složek NF, vedoucím pracovníkům ústředních úřadů a KNV, vědeckým a odborným pracovníkům výzkumných ústavů nebo průmyslových závodů, členům výběrových svazů (Svaz čs. spisovatelů, Svaz čs. novinářů apod.).

II. Studentům nejvyšších ročníků pro přípravu diplomové práce na doporučení vedoucího katedry.

III. Ostatním odborným pracovníkům na doporučení vedoucího jejich pracoviště.

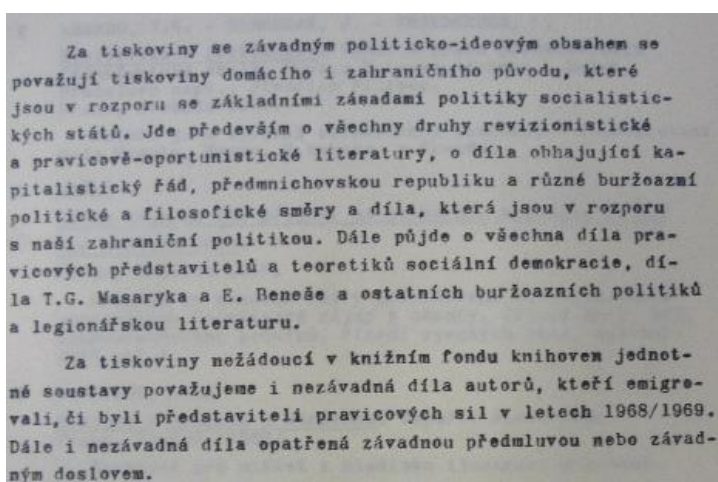
c) *Literatura protistátní bude půjčována:*

členům ÚV KSČ, členům vlády, ČNR, akademikům a vysokoškolským profesorům bez zvláštního povolení. Dalším vědeckým a politickým pracovníkům na doporučení příslušné instituce.“

Vyřazování knih a autorů z knihovních fondů ve dvou vlnách čtyřicetiletého období totality přispělo významným způsobem k vymizení části duchovního dědictví v kulturní paměti našeho národa. Níže uvedené příklady několika vybraných knihoven dokládají, jak vypadalo vyřazování knih v praxi v období posrpnovém, jakými se řídilo instrukcemi a jak se vyřazování projevilo v úbytku fondů. Uvedena jsou některá svědectví tehdejších zaměstnanců, pamětníků.

„Jedním z důsledků normalizace v roce 1969 byla obsahová prověrka knihovních fondů veřejných knihoven a vyřazení závadných autorů a jejich děl. Knihovny si o této akci, prováděné v letech 1972–1974, vedly podrobnou ‚důvěrnou‘ dokumentaci a výsledkem bylo stažení knih do zvláštních oddělení, z nichž většina byla uvolněna podle pokynu Ministerstva kultury Československé socialistické republiky až na jaře roku 1989.“ [LITERATURA URČENÁ K LIKVIDACI, 2004]

V ukázce dokumentu (archivní fond NK), který obsahuje instrukce, podle níž měly být vyřazovány knihy, je uveden výčet protisocialistických a protistátních idejí definující oblast knižní produkce určené k vyřazení (obrázek č. 7 – Tiskoviny se závadným politicko-ideovým obsahem).

Obrázek č. 11 – Tiskoviny se závadným politicko-ideovým obsahem [Státní knihovna ČSR Praha (1956)1958–1990, Oddělení zvláštních fondů, karton č. 4]

Na proces vyřazování závadných knih z veřejných knihoven v první polovině 70. let navázalo nařízení ministerstva kultury provést prověrky fondů všech knihoven z důvodu zjištění počtu konkrétních titulů stažených z oběhu.

3.5 Příklady jednotlivých knihoven

Praxe ve vyřazování knih byla v každé knihovně (co do obsahu) rozdílná, pouze Ústřední orgány spravující síť knihoven jednotné soustavy⁴⁹ obdržely od

⁴⁹ Viz Zákon o jednotné soustavě knihoven ze dne 9. 7. 1959 (Knihovnický zákon).

Ministerstva kultury Československé socialistické republiky seznam zakázané literatury a pokyny, jak s danými knihami naložit (dle směrnice č. j. 9695/72, jež se věnuje „*zvláštním fondům tiskovin v knihovnách jednotné soustavy*“).⁵⁰ Veřejné knihovny měly za úkol distribuovat knihy na předem určené místo, zatímco knihovny akademické a odborné musely zřizovat zvláštní oddělení (či skříně), kam se proskribovaná díla zamykala, což se týkalo Státní knihovny ČSR, Knihovny Ústavu marxismu-leninismu UV KSČ, Městské knihovny v Praze, Krajské knihovny v Kladně, Krajské knihovny v Českých Budějovicích, Státní vědecké knihovny v Plzni, Krajské knihovny Maxima Gorkého v Ústí nad Labem.⁵¹

3.5.1 Státní knihovna ČSR

Tuto praxi potvrzuje přední německý historik umění Horst Bredekampf, který v zimě 1972-1973 pobýval v Praze. V tehdejší Státní knihovně ČSR získal přístup do oddělení zvláštních fondů. Nejprve ovšem musel projít prověrkou ředitele knihovny a získat povolení: „*Přišel ke mně muž z oddělení zvláštních fondů a řekl mi, že nemusím chodit vyhledávat do lístkového katalogu, ale že mu mám dát celý seznam knih, které chci. A tak jsem obdržel všechny tituly, i když jejich lístky v katalogu nebyly. Odpověděl jsem, že je to zvláštní. Pozval mě k sobě do kanceláře a řekl, že jsou teď velmi těžké časy, že mnoho historiků, jejichž práce chci citovat, jsou personae non grata. Že museli lístky vyjmout, aby so as not to poison your youth.*“ [Umění, 2014, str. 66-73]

Státní knihovna ČSR (dnes Národní knihovna ČR) dostala za úkol zajistit vyřazení závadné literatury nejen z fondu Státní knihovny, ale i z fondů všech veřejných knihoven. Za tímto účelem byl ve Státní knihovně zřízen útvar – Oddělení zvláštních fondů, který vznikl v roce 1971 na pokyn ministerstva kultury; samotnou náplň práce a způsob organizování tohoto fondu však bylo nutno teprve vymezit. Stalo se tak v roce 1972, kdy vyšla „Směrnice ministerstva kultury ČSR o zvláštních fondech tiskovin v knihovnách jednotné soustavy ČSR“ a „Pokyny ministerstva kultury ČSR k prověrce knihovních fondů knihoven jednotné soustavy

⁵⁰ „Směrnice jsou určeny všem knihovnám jednotné soustavy a je možno do nich nahlédnout v odborech kultury krajských národních výborů, federálních a republikových orgánech státní správy a v Ústředním výboru Národní fronty.“ In <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1972/016-1972.pdf>

⁵¹ V příloze č. z je seznam knihoven, ve kterých byla zřízena oddělení zvláštních fondů („OZF“).

ČSR“. Oba dokumenty byly schváleny Ústředním výborem KSČ 31. května 1972. Určující „Směrnice o zvláštních fondech...“ definovala dvě základní kategorie závadných tiskovin:

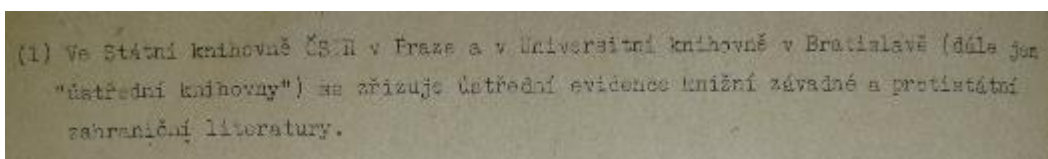
1. *Tiskoviny s protistátním obsahem (označené jako „P“), přičemž se jednalo o tiskoviny hanobící ČSSR a jiné socialistické země, dále emigrantské tiskoviny zaměřené proti socialistickému zřízení, trockistické a bělogvardějské tituly, tituly fašistické, propagující národnostní nebo rasovou nesnášenlivost a tiskoviny, které jsou s hrubým rozporu se zásadami socialistické morálky.*

2. *Tiskoviny se závadným politicko-ideovým obsahem („Z“), tj. takové tituly, které byly v rozporu se základními principy socialistického zřízení.“ [TRÁVNÍČEK, 2013, str. 3]*

Na obrázku č. 8 je návrh vyhlášky ministerstva kultury z roku 1969, § 5, ve kterém je Státní knihovna pověřena zřízením ústřední evidence závadné literatury.

Útvar byl vybaven studovnou s možností prezenční výpůjčky pouze pro studijní účely a pouze na základě povolení. Knihy z tohoto fondu byly zařazeny zpět do fondů NK ČR po roce 1990. [MACKOVÁ, 2013]

„Základní pokyny, na jejichž základě měly být z knihoven vyčleněny tzv. závadné knihy, byly stanoveny v ‚Politických směrnících a metodických směrnících pro práci knihoven jednotné soustavy v roce 50. výročí založení KSČ‘ (1971). Nicméně už v letech 1969 a 1971 vydalo ministerstvo kultury provizorní pokyny, v nichž se uvádělo, že je potřeba vrátit se před rok 1968, přičemž je nutno přednostně vyřazovat díla (a periodický tisk) publikovaná v letech 1968–1969 a též díla pouónorových a posrpnových emigrantů. K vlastnímu zřízení OZF došlo v SK.

(1) Ve Státní knihovně ČSRH v Praze a v Univerzitní knihovně v Bratislavě (dále jen "ústřední knihovny") se zřizuje ústřední evidence knižní závadné a protistátní zahraniční literatury.

Obrázek č. 12 – *Návrh vyhlášky: pověření Státní knihovny [Státní knihovna ČSR Praha (1956)1958–1990, Oddělení zvláštních fondů, karton č. 3]*

SK se kromě výčitek ze strany čtenářů musela organizačně i prostorově postarat o svazky vyřazené z veřejného oběhu. Její role tu byla dvojitá. Jednak zajišťovala chod vlastní OZF, jednak měla na starosti svoz a uskladnění prohibičtí ze všech českých knihoven; s výjimkou těch, jež měly právo vybudovat si vlastní OZF (viz výše). Byla tedy nucena knihovnický administrovat rozhodnutí, jež bylo politické, přičemž ten, kdo nesl onu politickou odpovědnost, byl pro běžného čtenáře neviditelný, mimo adresný dosah jeho uživatelské nespokojenosti. Mnozí se obraceli se svými stížnostmi na vyšší instance.“ [TRÁVNÍČEK, 2013, str. 6]

3.5.2 Vědecká knihovna v Českých Budějovicích

Vyřazování knih po roce 1970 ve vědecké knihovně v Českých Budějovicích probíhalo ve dvou fázích. Nejprve knihovníci, kteří byli tímto úkolem pověřeni, vyhledávali a vyřazovali označené tituly z lístkových katalogů a následně byly knihy odstraněny ze všech poboček. Knihy, pocházející z českobudějovické krajské knihovny, okresních knihoven a knihoven místních, byly shromážděny v jednom skladišti, kde zůstaly až do roku 1990. Po roce 1989 se z čistek vrátila do depozitářů jen menší část vyřazených knih. Ztracené knihy byly nahrazeny novými polistopadovými vydáními, často se jednalo o vydání účelová, ve spěchu připravená, která postrádají skvělou a v jistém smyslu nedostižnou grafickou i ediční kvalitu publikací z let šedesátých. [CEMPÍRKOVÁ, 2013]

Názvy knih a jména autorů, jejichž díla bylo nutné vyřadit, byly určeny direktivně z ústředí. Krajská metodička předala českobudějovické vědecké knihovně dokumenty, které získala na Ministerstvu kultury ČSSR v Praze, kde účastníkům školení byly příslušné údaje nadiktovány. Podle diktátu byly tituly a jména zakázaných autorů zapisovány do sešitů s orazítkovanými a pročíslovanými stránkami. Na základě těchto „seznamů“ pak byly jednotlivé tituly v knihovnách vyřazovány. [CEMPÍRKOVÁ, 2013] Seznam je v příloze č. 3 této práce.

3.5.3 Moravská zemská knihovna

Ani v Moravské zemské knihovně v Brně nebyla situace na začátku 70. let odlišná. Vedoucí služeb knihovny se zúčastnila v Brně obdobného školení pracovníků knihoven. Pracovníci obdrželi sešit formátu A4, který byl opatřen pečeti, aby z něho nemohly být odstraňovány listy. Na poradě byl diktován

seznam autorů a jejich děl, která měla být z fondu vyřazena. Později byl tento seznam písemnými dodatky upřesňován (některé tituly byly vyřazovány, nové zařazovány). Proces vyřazování pokračoval podobně jako v dalších knihovnách vyjmutím katalogizačních lístků ze čtenářského katalogu (včetně odkazů). Posléze byly lístky seřazeny podle signatur a příslušné svazky byly vyhledány v depozitáři. Všechny knihy byly následně předány k adjustaci, kde byly původní štítky přelepeny jinými (označujícími prezenční půjčování). Dále byly knihy postaveny podle signatur do uzavřené místnosti, do níž měla přístup pouze vedoucí půjčovny. V Moravské zemské knihovně půjčovali knihy z tohoto fondu po celou dobu normalizace pouze k doloženým studijním účelům. Jména žadatelů se zapisovala a potvrzení se evidovala. Po uvolnění v roce 1990 se mohly knihy vrátit zpět do fondu (byly tedy podle signatur vřazeny na původní místo). [JELÍNKOVÁ, 2013]

MZK deponovala vyřazené knihy a časopisy z fondů knihoven, které o to požádaly. Z tohoto fondu se knihy nepůjčovaly. Vraceny byly na požádání po roce 1989 do původních knihoven. V případě, že příslušné instituce neprojeví zájem o vrácení, byly knihy převedeny do rezervního fondu MZK. [JELÍNKOVÁ, 2013]

4 Reakce společnosti na zakazování knih

Českou literaturu vznikající po roce 1968 je možné rozdělit do tří skupin: nejrozsáhlejší byla samozřejmě oficiální literatura vydávaná domácími nakladatelstvími, dále samizdatová literatura vydávaná svépomocí a exilová literatura autorů působících v zahraničí i spisovatelů píšících v ČSSR, kteří většinou nesměli doma publikovat. Jednou z výjimek byl Bohumil Hrabal, jehož dílo vycházelo v oficiálních nakladatelstvích i v samizdatu a v exilu.

Jak již bylo uvedeno v kapitole o vyřazování zakázaných autorů a zakázaných titulů knih z veřejných knihoven v období totality, na praxi, jež byla do určité míry variabilní, se podílel étos jednotlivců a lze ji interpretovat jako jeden z projevů tzv. šedé zóny. Šedá zóna představovala hraniční území mezi oficiální kulturou a opozicí. Na rozdíl od opozice se postoje jednotlivců v šedé zóně projevovaly rezistencí a vyjednáváním kompromisů s vládnoucí mocí.

4.1 Vznik opozice

Opozice hledala vlastní prostředky, jak se vyrovnat s důsledky působení totalitního režimu, jenž postrádal ochotu ke kompromisu. Vedle oficiální kultury vznikaly struktury postupně vytvářející paralelní kulturu se všemi atributy běžně fungující kultury – do samizdatových edic se standardní nakladatelskou činností postupně přesunuli své aktivity spisovatelé, jejichž dílo nemohlo být vydáváno v oficiálních nakladatelstvích a péčí samizdatu vycházelo v podobě samizdatových „knih“. V této souvislosti se nelze nezmínit o vzniku protikánonu jako alternativě k oficiálnímu kánonu. Zatímco v domácích učebnicích a publikacích slovníkového typu řada autorů z ideologických důvodů bez ohledu na kvalitu díla neexistovala, v zahraničí byla díla těchto autorů překládána a zařazována do slovníkových příruček jako kanonická⁵². [FEDOROVÁ, 2006]

4.2 Samizdat

Samizdat jako specifický druh knihy vznikal opisováním na psacím stroji v tolika kopiích, kolik umožňovala ta která značka; v průběhu dalších let se jen zřídka a pomalu objevovala technika, byly využívány kopírovací stroje (cyklostyl, xerox). *„Na našem území se první samizdaty objevily za protektorátu, další po únorovém převratu v roce 1948, k jejich rozvoji ale došlo až po sovětské okupaci v roce 1968. Zpočátku kolovaly na veřejnosti ve strojopisných opisech politické texty a nedostupné knižní tituly. Během téměř dvaceti let (1972–1989) byly v samizdatu publikovány stovky rukopisů v tisících kopiích. První samizdatovou edici založil na počátku 70. let Ludvík Vaculík – známý spisovatel a osobnost pražského jara. Díky materiální pomoci Čechů žijících v exilu i četných cizinců měla samizdatová nakladatelství k dispozici od poloviny 80. let kopírovací stroje a počítače.“* [PETRUŽELKOVÁ, 2009]

Účast na samizdatových aktivitách opozice s sebou nesla rizika pronásledování. Míra trestu za četbu či rozšiřování zakázaných knih odpovídala

⁵² Martin Pilař v příspěvku Česká literatura z pohledu slovníkových příruček užívaných v anglicky mluvícím světě na bohemistické konferenci, která se konala v Praze v roce 2005, uvádí detailní informace o literatuře zakazované v ČSSR a překládané do angličtiny.

dobovým zvyklostem – v období komunistické totality se postihy za distribuci nedovolených knih opíraly o trestní zákoník.

Za mnohé jiné lze uvést případ Jiřího Gruntoráda, zakladatele samizdatové edice Popelnice, který byl odsouzen k nepodmíněnému trestu vězení na čtyři roky (1980–1984) za rozšiřování hudebních nahrávek a opisů literárních textů (např. Jaroslava Seiferta a Bohuslava Reynka).

„Nezákonné publikování všech potlačených národů představuje nejvýznamnější památky na neúprosný boj lidu za svobodu projevu. Nejpůsobivější je nelegální tisk (samizdat) a publikování v zemích bývalého východního bloku, během sovětské a nacistické vlády, které ukazují, jak se postavit proti vymývání mozků, a na nejvíce ničující důsledek cenzury – zapomnění.“ [NEWTON, 2010]

4.2.1 Vznik samizdatových nakladatelství

Samizdatová nakladatelství v období normalizace pracovala jako standardní nakladatelské instituce. Samizdatová produkce byla výrazem osobnosti vydavatele, který koncipoval ediční plán, v němž jednotlivé samizdaty měly atributy standardní knihy a s grafickou úpravou a ilustracemi se staly součástí knižní kultury. Edice Krameriova Expedice (založil ji v roce 1978 Vladimír Pistorius) je explicitním přihlášením k obrozenskému vydavateli Václavu Matěji Krameriovi a jeho tehdejšímu vydavatelskému konceptu. Právě Pistoriova samizdatová edice proslula svou péčí, jež byla věnována vzhledu samizdatů. [BURIAN, 1991]

4.2.2 Samizdatové časopisy

Restrikce postihující noviny a časopisy byly jedny z prvních, které následovaly bezprostředně po únorovém převratu⁵³. Kulturní a literární periodika, která vznikala v uvolněné atmosféře šedesátých let, byla do určité míry pokusem o návrat do předúnorového stavu, alespoň co se týče pestrosti jejich náplně. Jejich

⁵³ „Po Únoru 1948 se bezpečnostní orgány snažily dostat domácí sdělovací prostředky co nejdříve pod kontrolu. Následoval zákaz vydávání některých titulů a kontrola obsahu povolených. Hned po Únoru 1948 byla postupně zakázána periodika (např. za použití ustanovení zákona 231/1948 Sb.), jejichž obsah neodpovídal představám o budování socialistických zítřků. Nová periodika musela být nejdříve povolena.“ [VLČEK, 1999–2013b]

existence byla ovšem ohraničena srpnovou invazí v roce 1968 a v následujícím období normalizace postupně zanikala. Jednalo se např. o časopisy Tvář, Orientace, Kultura, Plamen, Arch, Sešity, Impuls, Literární listy, resp. Listy, Analogon atd.). Tyto časopisy např. poprvé dokumentovaly a refletovaly poučkové události. Diskuze, týkající se autorů umlčovaných a vylučovaných z literatury, probíhaly např. na stránkách časopisu Tvář.⁵⁴

Na oficiální scéně je nahradily především časopisy Tvorba a Literární měsíčník, avšak paralelně vznikaly samizdatové časopisy, které umožnily publikovat autorům, působícím původně v časopisech, zakázaných „normalizačními orgány“⁵⁵.

„V prvních dnech po obsazení Československa armádami Varšavské smlouvy vydával SČSS Literární listy formou aktuálních letáků. Již 3. září však byla omezena svoboda slova a 12. září vznikl nový cenzurní orgán (Vládní výbor pro tisk a informace); záhy byly zastaveny některé vlivné časopisy (mj. svazový týdeník Kultúrny život vycházející v Bratislavě). Namísto Literárních listů začal SČSS vydávat týdeník Listy a nadále se vyslovoval k soudobé politické situaci. V květnu 1969 byl však i tento týdeník úředně zastaven, podobně jako měsíčník Plamen.“ [BLÁHOVÁ, 2011]

4.3 Exilová nakladatelství

Třetí strukturou se vedle oficiálních a samizdatových nakladatelství stala exilová nakladatelství, díky jejichž aktivitám byly realizovány tituly zakázaných autorů v nákladu, který mnohonásobně převyšoval možnosti samizdatu. Podobně jako v samizdatovém hnutí rovněž spolupráce s exilovými nakladatelstvími nesla rizika trestního postihu (např. odsouzení Jiřiny Šiklové v kauze „Kamion“). Nejvýznamnější exilová nakladatelství uvádíme v tabulce č. 3 spolu se stručnou charakteristikou, která vychází z údajů publikace „Kniha a český exil 1949–1990“ Aleše Zacha [ZACH, 1995]:

⁵⁴ <http://www.scriptum.cz/>

⁵⁵ Federální úřad pro tisk a informace: „Uděloval vydavatelům oprávnění k šíření periodického tisku, rozhodoval o dovozu a rozšiřování zahraničního tisku a o šíření zpravodajství zahraničních zpravodajských agentur.“ [RŮŽIČKA, 1999–2014]

- **Arkýř** – nakladatelství založené v Mnichově v roce 1980 filozofem Karlem Jadrným a jeho ženou, hlasatelkou a režisérkou stanice Svobodná Evropa Rozinou Jadrnou-Pokornou; zaměřovalo se zejména na esejistiku a filosoficky orientované práce z oblasti společenských věd,
- **CCC Books (Czechoslovak Cultural Committe)** – nakladatelství založené v Mnichově v roce 1971 novinářem Richardem Belcredim, redaktorem Karlem Friedrichem a výtvarníkem a publicistou Jaroslavem Kučerou; jádro produkce tvořila díla redaktorů nakladatelství a jejich generačních druhů,
- **Index** – Společnost pro československou literaturu v zahraničí; nakladatelství založené v Kolíně nad Rýnem v roce 1971 politologem a publicistou Adolfem Müllerem a novinářem a překladatelem Bedřichem Utitzem; náplní edice byly nové práce českých a slovenských autorů, kteří nemohli publikovat v Československu nebo kteří neměli příležitost vydávat v exilu v rodném jazyce,
- **Konfrontace** – nakladatelství, založené v Curychu v roce 1973 autorem literatury faktu Antonínem Paškem a jeho synem Petrem Paškem, se zabývalo vydáváním české básnické a prozaické tvorby posrpnového a pouónorového exilu, dále literatury faktu; významnou složku edičního plánu utvořily překlady,
- **Křesťanská akademie** – byla založena v roce 1950 v Římě jako studijní a ediční ústav Cyrilometodějské ligy, duchovním otcem byl prof. Karel Vrána; ediční program byl zpočátku soustředěn na základní náboženské texty, později na náboženské tituly vycházející mimo edice,
- **PmD (Poezie mimo domov)** – nakladatelství zaměřené takřka výlučně na poezii bylo založeno v roce 1975 v Mnichově básníkem Danielem Strožem, do edičního programu patřila i písničkářská tvorba exilových autorů,
- **Rozmluvy** – nakladatelství založené v roce 1982 v Londýně překladatelem a politologem katolické orientace Alexanderem Tomským; první exilové nakladatelství, jehož ediční program byl orientován na šíření knih do Československa (profil nakladatelství tvořily filozofie, esejistika, próza, poezie, memoáry, literární kritika),
- **Sixty-Eight Publishers** – nakladatelství založené v Torontu v roce 1971 manželskou dvojicí spisovatelů, Josefem a Zdenou Škvoreckými; edičním záměrem bylo vydávat současnou českou a slovenskou literaturu, která nemohla

být vydána v Československu; od 70. let věnovalo nakladatelství systematickou péči také literární kritice a historii.

Mezi další exilová nakladatelství patřila např. Autostop (1979), Cramerius (1985–1990), Demos (1977), Evropská exilová edice (1990), Etapa, Kruh přátel české poezie, Literární klub, Naše hlasy, Nový domov, Sklizeň, Slovanské nakladatelství, Světlík, Uvniversum Press, Victoria aeterna, Zvěrokruh a další. [ZACH, 1995]

5 Spisovatelé v šedé zóně

Na rozdíl od autorů, jež účast na obrodném procesu 60. let z možnosti dalšího publikování zcela vyřadila (jako příklad takové exkluze uvádíme spisovatele Josefa Škvoreckého⁵⁶), jiní spisovatelé jako např. Bohumil Hrabal se stali oběťmi normalizačního režimu. Pro tyto autory, kteří chtěli v období normalizace publikovat, to znamenalo přizpůsobit se režimu. Odolat převaze moci, která se projevovala soustavným nátlakem na autora, bylo možné jen stěží. Vyjednávání Hrabala s nakladatelstvím Československý spisovatel o vydání románu Svatby v domě skončilo or telem Jana Pilaře: „Nikdy nevyjde“. [KOTYK, 2014, s. 194] Ačkoliv se Hrabal jako spisovatel většinou pohyboval v šedé zóně, některé jeho spisovatelské aktivity, které přesáhly do polooficiálního či neoficiálního prostoru, měly katastrofické následky. Hrabalův román Obsluhoval jsem anglického krále, vydaný Jazzovou sekci v roce 1982, vyvolal ze strany moci hysterickou reakci, Jazzová sekce byla rozpuštěna a její představitelé kriminalizováni. [KOTYK, 2014]

„Vzhledem k složitému politickému vývoji v Československu, kdy se střídala období restriktivní a liberálnější kulturní politiky vládnoucí komunistické strany a kdy se mnozí ‚povolení‘ autoři stávali autory doma zakázanými (někdy i naopak), mohla některá díla, původně vydaná doma, v dalších vydáních vyjít už jen ve svobodném zahraničí.“ [ŠEFLOVÁ, 2008]

⁵⁶ Škvoreckého jméno dopředu diskvalifikovalo i díla jiných, zejména překladových autorů. Například předmluva Josefa Škvoreckého znemožnila distribuci titulu Moxonův pán a jiné povídky, amerického spisovatele Ambrose G. Bierce (Ambrose Gwinett Bierce, autor dobrodružné literatury, 1842–1914?).

V Hrabalově případě konformování s režimem (prohlášení, která Hrabal učinil v tisku během období normalizace, v nichž se distancoval od opozice) nezaručovalo, že budou jeho knihy vydány a distribuovány, ani že nebude vystaven tlaku cenzury, aby podle jejích požadavků upravoval své texty. [KOTYK, 2014] V roce 1970 proběhla likvidace dvou nově vydaných Hrabalových knih – svazku úvah a rozhovorů Domácí úkoly (Mladá fronta, náklad 26 000 výtisků, ve Slovníku českých spisovatelů je uvedeno: kniha nepřišla na trh, náklad zničen, [BRABEC, 1982]) a Poupata (Mladá fronta, náklad 35 000 výtisků, náklad zničen). V roce 1982 sice vyšla kniha Bohumila Hrabala Domácí úkoly z pilnosti, ta však má s původní publikací společného jen autora a podobný název, obsah je jiný.

6 Závěr

Zákaz publikovat pro některé autory a fyzická likvidace knih v období komunistické totality měly jediný cíl: vymazat z kulturní paměti autory a jejich dílo, neboť ohrožovalo stabilitu totalitního režimu. Dohled a zásahy probíhaly permanentně a ve všech fázích vzniku knihy počínaje tvorbou edičních plánů a konče distribucí knih čtenářům do knihkupectví a veřejných knihoven. Lišily se jen intenzitou a důsledností. Teprve v období normalizace po srpnových událostech v roce 1968 se začaly objevovat pokusy vyjednávat v rámci šedé zóny s mocí. Kompromisy často znamenaly okleštění či znehodnocení díla, jak bylo uvedeno v případě Bohumila Hrabala.

Většina diplomové práce sice byla věnována rekonstrukci a sestavení seznamu zakázaných knih, avšak bez znalosti historických událostí a politického kontextu by seznam zůstal jen neúplným výčtem, kvantitou bez hlubšího porozumění.

Jednou z metod, které byly použity v této práci, byl sběr informací od přímých účastníků – pracovníků knihoven, jejichž ochota sdílet autentické vzpomínky a poskytnout relevantní informace nebyla vždy vstřícná. Metoda získávání informací od přímých účastníků zapadá do širšího kontextu projektu Paměť národa, projektu digitálního archivu, na kterém se podílejí tři české instituce: sdružení Post Bellum, Český rozhlas a Ústav pro studium totalitních režimů, jehož účelem je dokumentace a výzkum totalitního režimu.

Při sestavování seznamu zakázaných knih byly zjištěny rozporné skutečnosti a nepřesnosti, na jejichž odstranění se významným způsobem podílel Jiří Gruntorád, ředitel knihovny Libri prohibiti, a Lukáš Broul; oba poskytli cenné informace o dostupnosti „zmizelých“ knih. Díky nim bylo možné výše zmíněný seznam dokončit a vyvarovat se nepřesností, které byly shledány nejen ve Slovníku zakázaných autorů. Na jedné straně figurují seznamy zakázaných autorů a knih, na druhé straně praxe, která se od instrukcí lišila. Již z pouhého rozporu mezi instrukcí a jejím naplněním vidíme složitost tématu. Vylučování, zakazování, ničení je nezpochybnitelné, nejistota panuje jak o průběhu těchto procesů, tak v kvantitě. Teprve komparací existujících seznamů zakázaných knih s výsledky důkladné analýzy knihovních fondů bychom se mohli přiblížit reálnějším číslům.

Taktizování, hledání kompromisu a schůdných cest se proplétají se zákazy a instrukcemi⁵⁷. Setkáme se s nimi v knihovnách při vyřazování zakázaných knih i v nakladatelské diplomacii při prosazování autorů i jednotlivých titulů do edičních plánů, ale i u jednotlivců, pro něž je realizace umělecké tvorby dominantní formou životní praxe.

Srovnáme-li rozběh nakladatelské činnosti šedesátých a devadesátých let, zaznamenáme jména spisovatelů, která vymizela jak z knihoven, tak z edičních plánů (Čep, Deml, Durych, Hostovský, Palivec a další) v desetiletí po únoru 1948 i po srpnové invazi 1968. Záměry nakladatelů vydat nejlepší díla či sebrané spisy těchto významných spisovatelů nemohly být v plné míře realizovány, teprve nově vznikající polistopadová nakladatelství na rozdíl od tradičních jakým byl ČS, uskutečnila, o čem snili spisovatelé, literární vědci, nakladatelé i čtenáři v době před listopadem 1989. Podíváme-li se na produkci nakladatelství Torst v letech 1990 až 1995, tedy na jeho prvních padesát svazků, najdeme v nich jména jako Jan Zábrana, Jindřich Chaloupecký, Jiří Kolář, Josef Palivec, František Kautman, Zdeněk Kalista, Václav Černý, Ivan Blatný, Ivan Jelínek, Ivan Diviš, Petr Král, ze zahraničních spisovatelů Witolda Gombrowicze a Czesława Miłosze [katalog nakladatelství Torst]⁵⁸, nemluvě o záměrně vynechávaných tématech; jako

⁵⁷ Na konci 60. let začala nakladatelství kalkulovat s faktem, že údaj o výši nákladu může oddálit koupi knihy ze strany potenciálního zákazníka. U Hrabalových Domácích úkolů je jako výše nákladu uvedeno 26 tisíc výtisků. Kniha stála 11 korun, tudíž byla zlikvidována publikace, jež by při prodeji (nejsou-li započítány náklady na tisk a celkové vydání) vynesla 286 tisíc korun (nejvyšší výhra v loterii tenkrát činila 200 tisíc korun!) [PODZIMEK, 2012] (parafrázováno z rozhovoru s Antonínem Podzimkem, byvším knihkupcem ve Voticích a Sedlci-Prčicích.)

⁵⁸ <http://www.torst.cz/czech/catalogue.php?desc=pubno>

padesátý svazek Torstu vyšla například kniha Spor o smysl českých dějin; majitel nakladatelství Viktor Stoilov vydal rovněž vzpomínky katolického kněze Anastáze Opaska či Deník Isaaka Babela. Díky publikační svobodě devadesátých mohly být splaceny dluhy největší, některé z nich však jsou vyrovnány dodnes. Sebrané spisy Jakuba Demla začalo vydávat nakladatelství Academia teprve přede dvěma lety, projekt Masarykových či Seifertových spisů není dokončen ani čtvrtstoletí po příchodu svobody.

Étos jednotlivců, nadšení emigrantů a statečnost disidentů stojí jako protiváha proti mocenskému aparátu, v jehož rukách jsou soustředěny všechny nástroje na potlačování svobody. Exilová a samizdatová jakož i nakladatelství nově vznikající po listopadu 1989 se zasloužila o to, že knihy uvedené na seznamu „zmizelých“ knih se staly knihami znovu „nalezenými“. Patří mezi ně např. v roce 1970 připravovaná a nakonec nerealizovaná edice suboru textů a básní Jana Hanče Události, která vyšla nejprve v samizdatu v roce 1976, v exilu v roce 1984 a po listopadu v nakladatelství ČS v roce 1991.

Alberto Manguel [MANGUEL, 2007] v Dějinách čtení uvádí řadu příkladů z dějin knižní kultury, kdy se střídala období, ve kterých se stejné knihy jednou číst mohly a jindy se tytéž knihy číst nesměly. Analogie lze najít i v našich dějinách na příkladu mizení knih autorů, vydávaných v desetitisícových i statisícových nákladech a posléze mizejících v zapomnění.⁵⁹

⁵⁹ Prorežimní autoři, kteří se stali vylučovanými. Např. Gustav Bareš, Václav Kopecký, Ivan Málek, Pavel Reiman [BRABEC, 1991]

7 Seznam použité literatury

Archiválie

- Státní knihovna ČSR Praha (1956)1958–1990, Oddělení zvláštních fondů, karton č. 1-8

Rozhovory a korespondence

- ANDJELKOVSKÝ, Tašo. [rozhovor]. 24. května 2011 [citováno 2014-30-1]. Osobní komunikace.
- ANDJELKOVSKÝ, Tašo. [rozhovor]. 5. dubna 2013a [citováno 2014-30-1]. Osobní komunikace.
- ANDJELKOVSKÝ, Tašo. [rozhovor]. 5. dubna 2013b [citováno 2014-30-1]. Osobní komunikace.
- BROUL, Lukáš. 2014. *Re: Re: Stoupovky*. [elektronická pošta]. Message to: Martina Spáčilová. 4. února 2014 [citováno 2014-2-25]. Osobní komunikace.
- BROUL, Lukáš. 2014. *Re: Stoupovky*. [elektronická pošta]. Message to: Martina Spáčilová. 28. ledna 2014 [citováno 2014-1-30]. Osobní komunikace.
- BROUL, Lukáš. 2014. *Re: Seznam exilu*. [elektronická pošta]. Message to: Martina Spáčilová. 19. března 2014 [citováno 2014-3-20]. Osobní komunikace.
- CEMPÍRKOVÁ, Květa. *Re: Prosba*. [elektronická pošta]. Message to: Martina Spáčilová. 25. října 2014 [citováno 2014-30-1]. Osobní komunikace.
- HULLA, Michal [rozhovor]. 4. Května 2013 [citováno 2014-30-1]. Osobní komunikace.
- JELÍNKOVÁ, Věra. *Re: Prosba*. [elektronická pošta]. Message to: Martina Spáčilová. 26. října 2013 [citováno 2014-30-1]. Osobní komunikace.
- MACKOVÁ, Eva. *Re: Zvláštní fondy*. [elektronická pošta]. Message to: Martina Spáčilová. 27. října 2013 [citováno 2014-30-1]. Osobní komunikace.
- PODZIMEK, Antonín. [rozhovor]. 21. února 2012 [citováno 2014-30-1]. Osobní komunikace.
- TEJKL, Aleš [rozhovor]. 6. ledna 2013 [citováno 2014-30-1]. Osobní komunikace.

Excerpovaná literatura pro soupisy zničených knih

- BRABEC, Jiří et al. *Slovník zakázaných autorů: 1948-1980*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. 541 s. Jednoязыčné odborné slovníky. ISBN 80-04-25417-9.
- ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 2006-2011 [cit. 2014-04-06].
- PRŠÍNOVÁ, Tamara. *Nakladatelství Růže 1958-1991*. Rudolfov: Jelmo, 1998. 157 s. Drobnosti českého jihu; sv. 9. ISBN 80-238-2826-6.
- *Bibliografický soupis knih vydaných v roce 1970: Československý spisovatel*. [Praha]: Československý spisovatel, [1971]. 26 s.
- *Bibliografický soupis knih vydaných v roce 1971 ČS*. Praha: Československý spisovatel, [1972]. 25 s.
- Česká národní bibliografie. NK ČR. *Česká národní bibliografie* [online]. 2009 [cit. 2014-07-17]. Dostupné z:
http://aleph.nkp.cz/F/QXAQDUPKAJE183FGP9FXEE6M6Y5NQDQD1664D36S5LFJ2NC5VU-67628?func=file&file_name=find-b&local_base=CNB
- RACHŮNKOVÁ, Zdeňka. *Zamlčování překladatelé: bibliografie 1948-1989*. Praha: Ivo Železný, 1992. 246 s.
- ŠEFLOVÁ, Ludmila. *Knihy českých a slovenských autorů vydané v zahraničí v letech 1948-1978 (exil): bibliografie = Books by Czech and Slovak Authors Published out of Czechoslovakia, in Exile, 1948-1978: Bibliography = Bücher tschechischer und slowakischer Autoren herausgegeben im Ausland 1948-1978 (Exil): Bibliographie*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1993. 313 s. ISBN 80-85765-13-6.

Použitá literatura

- AUGUSTA, Pavel et al. *Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918*. Dotisk 3., dopl. a il. vyd. Praha: Libri, 1998, ©1996. 571 s. ISBN 80-85983-06-0.
- BAUER, Michal. II. sjezd spisovatelů Svazu československých spisovatelů 22. – 29. 4. 1956. *Aluze*. 2010, č. 3, s. 96-106.
- BĚLINA, Pavel et al. *Dějiny země Koruny české. II., Od nástupu osvícenství po naši dobu*. 1. vyd. Praha: Paseka, 1992. 308 s. ISBN 80-85192-30-6.
- *Bibliografický soupis knih vydaných v roce 1970: Československý spisovatel*. [Praha]: Československý spisovatel, [1971]. 26 s.

- *Bibliografický soupis knih vydaných v roce 1971 ČS.* Praha: Československý spisovatel, [1972]. 25 s.
- BLÁHOVÁ, Kateřina. Svaz československých spisovatelů: Profesní a odborová organizace sdružující spisovatele, literární vědce, kritiky a v samostatné sekci též překladatele. In: ÚČL AV ČR. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 2011 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1629&hl=cenzura>
±
- BRABEC, Jiří et al. *Slovník zakázaných autorů: 1948-1980*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. 541 s. Jednojazyčné odborné slovníky. ISBN 80-04-25417-9.
- BRABEC, Jiří, ed. *Slovník českých spisovatelů: pokus o rekonstrukci dějin české literatury 1948-1979*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1982. 537 s. ISBN 0-88781-128-0.
- BREDEKAMPF, Horst. Rozhovor. *Umění*. 2014, LXII, č. 1, s. 66-73.
- BUCHVALDEK, Miroslav et al. *Československé dějiny v datech*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1986. 714 s., [31] s. barev. map. Členská knihnice / Nakl. Svoboda.
- BURIAN, Václav et al. *Česká a slovenská literatura v exilu a samizdatu: [informatorium pro učitele, studenty i laiky]*. 1. vyd. Olomouc: Hanácké noviny, 1991. 166 s.
- Cenzura. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-2014 [cit. 2014-04-05]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Cenzura#Druhy_cenzury
- CÍSAŘ, Jaroslav. Historie: Knižní obor v českých zemích po 2. světové válce. SVAZ ČESKÝCH KNIHKUPCŮ A NAKLADATELŮ. SČKN: Svaz českých knihkupců a nakladatelů [online]. 2009 - 2012 [cit. 2013-11-25]. Dostupné z: http://www.sckn.cz/ckt/historie.php?lang=cz%3E.#po_valce
- CYSAŘOVÁ, Jarmila. Cenzura: Hlavní správa tiskového dohledu - cenzurní zásahy. TOMÁŠ VLČEK. Totalita.cz [online]. 1999 - 2013 [cit. 2013-11-13]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/cenzura_01_01.php
- CYSAŘOVÁ, Jarmila. Cenzura: Moc a média během normalizace. TOMÁŠ VLČEK. Totalita.cz [online]. 1999 - 2013 [cit. 2013-11-13]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/cenzura_03.php

- ČERNÝ, Václav. *Křik koruny české: náš kulturní odboj za války 1938-40*. Praha: Československý spisovatel, 1970. 1 sv.
- Česká národní bibliografie. NK ČR. *Česká národní bibliografie* [online]. 2009 [cit. 2014-07-17]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/QXAQDUPKAJE183FGP9FXEE6M6Y5NQDQD1664D36S5LFJ2NC5VU-67628?func=file&file_name=find-b&local_base=CNB
- ČSR. Ústavní zákon o ochraně svobody osobní, domovní a listovního tajemství: podle §§ 107, 112 a 116 ústavní listiny. In: 293/1920. 1919.
- ČSSR. Zákon o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředků. In: 127/1968. 1968.
- ČSSR. Zákon o periodickém tisku a ostatních hromadných informačních prostředcích. In: 81/1966. 1968.
- ČSSR. Zákon, kterým se mění zákon č. 81/1966 Sb. o periodickém tisku a ostatních hromadných informačních prostředcích
- ČULÍK, Jan. Česká literatura v letech 1950-1969: Česká literatura od začátku padesátých let do konce šedesátých let. In: HÁJEK, Igor. [online]. [cit. 2014-04-04]. Dostupné z: <http://svedectvi.host.sk/svedek/liter.html>
- ČULÍK, Jan. Historie cenzury v Čechách: Část pátá: Od roku 1945 do současnosti. *Britské listy: Deník o všem, o čem se v České republice moc nemluví* [online]. 1996-2001 [cit. 2014-04-04]. ISSN 1213-1792. Dostupné z: <http://www.britskelisty.cz/9808/19980810d.html>
- ČULÍK, Jan. *Knihy za ohradou: česká literatura v exilových nakladatelstvích 1971-1989*. Praha: Trizonia, [1991]. 420 s. Edice českého jazyka a literatury: učebnice, studijní materiály a pomůcky. ISBN 80-900953-8-0.
- DOKOUPIL, Blahoslav et al. *Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945-2000*. Brno: Host, 2002. 334 s. ISBN 80-7294-041-4.
- FEDOROVÁ, Stanislava ed. *Otázky českého kánonu: hodnoty a hranice*. Praha: ÚČL AV ČR 2006. 691 s. ISBN 80-85778-51-3
- FLOREK, Ondrej et al. Dějepis pro 2. ročník středních odborných škol a pro 1. ročník středních odborných učilišť (studijní obory). 1. vyd. Praha: SPN, 1984. 167 s. Učebnice pro střední školy.

- HÁJ, Felix a JEHLIČKA, Ladislav, ed. *Školák Kája Mařík*. 10. vyd. Praha: Vyšehrad, 1969-1970. 3 sv.
- HÁJ, Felix. *Školák Kája Mařík*. Díl III. Po úpravě 1. vyd. Brno: Brněnská tisk., 1948. 224 [1] s.
- HAŠEK, Jaroslav, ANČÍK, Zdena, ed. a DANEŠ, František, ed. *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*. 18. vyd., v NV 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1954. 758 s. Knihovna vojáka; sv. 75.
- HAŠEK, Jaroslav, ANČÍK, Zdena, ed. a JANKOVIČ, Milan, ed. *Galerie karikatur*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1964. 407 s. Spisy / Jaroslav Hašek; sv. 8.
- HOBSBAWM, E. J. *Věk extrémů: krátké 20. století 1914-1991*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1998. 619 s. Historické myšlení; sv. 4. ISBN 80-7203-184-8.
- HRABAL, Bohumil. *Jak jsem obsluhoval anglického krále*. [Köln: Index, 1980]. 188 s.
- HRABAL, Bohumil. *Proluky*. [Londýn: Rozmluvy], 1986. 196 s., [6] s. obr. příl.
- CHURANĚ, Milan a kol. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. 2., rozš. vyd. Praha: Libri, 1998. 2 sv. Kdo byl kdo. ISBN 80-85983-65-6.
- Iuridictum: encyklopedie o právu. TOMÁŠ PECINA. Iuridictum: Encyklopedie o právu [online]. [cit. 2013-11-13]. Dostupné z: <http://iuridictum.pecina.cz/w/Censura>
- JANÁČEK, Pavel. *Literární brak: operace vyloučení, operace nahrazení, 1938-1951*. Vyd. 1. Brno: Host, 2004. 412 s. Teoretická knihovna; sv. 11. ISBN 80-7294-129-1.
- JANOUEK, Pavel, ed. a ČORNEJ, Petr, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007-2008. 4 sv. ISBN 978-80-200-1527-3.
- JANOUEK, Pavel, ed. *Slovník českých spisovatelů od roku 1945*. Vyd. 1. Praha: Brána, 1995-1998. 2 sv. ISBN 80-7176-940-1.
- JAREŠ, Michal. Edice Popelnice: Samizdatová edice pokrývající široké spektrum nezávislé literatury včetně překladů. In: ÚČL AV ČR. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 2009a [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: [http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1673&hl=samizdat+](http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1673&hl=samizdat)
- JAREŠ, Michal. Horizont: Nakladatelství zaměřené zejména na politickou a vědeckou literaturu, v sedmdesátých a osmdesátých letech spojené se

Socialistickou akademií. In: ÚČL AV ČR. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2014-04-08]. Dostupné z:

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1670>

- JAREŠ, Michal. *Knihovraždy*. In: Tvar: literární obtýdeník [online]. Praha: Klub přátel Tvaru, 1997- [cit. 2014-07-07]. Dostupné z: <http://www.itvar.cz>.
- JAREŠ, Michal. *Vysočina (2): 1968 - 1971; 1992 - 1992*. In: ÚČL AV ČR. *Slovník české literatury po roce 1945 on-line* [online]. 2009b [cit. 2014-03-30]. Dostupné z:
<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1658&hl=Nerealizovan%C3%BD+edi%C4%8Dn%C3%AD+pl%C3%A1n+>
- KABEŠ, Petr. *Odklad krajiny*. 1. vyd. Praha: MF, 1970. 79, [4] s.
- KAPLAN, Karel a TOMÁŠEK, Dušan. *O cenzuře v Československu v letech 1945 - 1956: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 1994. 183 s. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky; sv. 22. ISBN 80-85270-38-2.
- KLÍMA, Karel a kol. *Encyklopedie ústavního práva*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2007. xxii, 751 s. ISBN 978-80-7357-295-2.
- KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 2 sv. (1441 s.). ISBN 978-80-7380-140-3.
- KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. 1. vyd. Praha: SPN, 1981. 24, 790 s. Odborné slovníky.
- KNAPÍK, Jiří. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953: biografický slovník stranických a svazových funkcionářů, státní administrativy, divadelních a filmových pracovníků, redaktorů*-. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. 278 s. Kdo byl kdo. ISBN 80-7277-093-4.
- KOTYK, Petr, ed., KOTYKOVÁ, Světlana, ed. a PAVLÍČEK, Tomáš, ed. *Hlučná samota: sto let Bohumila Hrabala: 1914-2014*. Vyd. 1. V Praze: Mladá fronta, 2014. 269 s. ISBN 978-80-204-3279-7.
- KRAUS, Jiří a kol. *Akademický slovník cizích slov*. 1. vyd. Praha: Academia, 1995. 2 sv. ISBN 80-200-0497-1.

- KUSÁK, Alexej, MOHYLA, Otakar, ed. a KLOMÍNEK, Miroslav, ed. *Kultura a politika v Československu 1945-1956*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1998. 663 s. Malá řada kritického myšlení. ISBN 80-7215-055-3.
- *Literatura určená k likvidaci.: sborník příspěvků z konference pořádané v Brně*. Praha: Obec spisovatelů, [2004]- .
- MALÁ, Zuzana. Vyšehrad: 1934 - dosud. In: *Slovník české literatury po roce 1945 on-line* [online]. [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1810&hl=Uvoln%C4%9Bn%C3%AD+politick%C3%A9+situace+b%C4%9Bhem+Pra%C5%BEsk%C3%A9ho+jara+>
- MANGUEL, Alberto. *Dějiny čtení*. Vyd. 1. Brno: Host, 2007. 480 s. Teoretická knihovna; sv. 18. ISBN 978-80-7294-231-2.
- MARJÁNKO, Bedřich. Čistky ve společnosti po roce 1968. In: VLČEK, Tomáš. Totalita.cz [online]. [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/cistky_1968.php
- MED, Jaroslav. Jan Zahradníček. In: *Slovník české literatury po roce 1945 on-line* [online]. [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1168>
- NEWTH, Mette. The Long History of Censorship: Censorship: A global and historical perspective. In: *Beacon for Freedom of Expression: Dedicated to the library of Alexandria* [online]. 2010 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: http://www.beaconforfreedom.org/liste.html?tid=415&art_id=475
- *Odeon, dříve SNKLU: 15 let krásné knihy*. Praha: Odeon, 1967. 161 s., [40] s. obr. příl.
- OPELÍK, Jiří, ed. et al. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 1. vyd. Praha: Academia, 1985-2008. 7 sv. ISBN 80-200-0345-2.
- OTÁHAL, Milan, ed., NOSKOVÁ, Alena, ed. a BOLOMSKÝ, Karel, ed. *Svědectví o duchovním útlaku 1969-1970: dokumenty: "normalizace" v kultuře, umění, vědě, školství a masových sdělovacích prostředcích*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. 148 s. Historia nova; sv. 2. ISBN 80-85800-14-4.
- *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. V Praze: J. Otto, 1888-1909. 28 sv.

- OVIDIUS. O lásce a milování. Praha: Svoboda, 1969. 398 s. Antická knihovna; sv. 2.
- PECINA, Tomáš. Censura. In: PECINA, Tomáš. *Iuridictum.cz: Encyklopedie o právu* [online]. 2005-2014, 24. 3. 2014 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://iuridictum.pecina.cz/w/Censura>
- PISTORIUS, Vladimír. *Stárnoucí literatura: (česká literatura 1969-1989)*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. 109 s. Maják. ISBN 80-04-25549-3.
- PRŠÍNOVÁ, Tamara. *Nakladatelství Růže 1958-1991*. Rudolfov: Jelmo, 1998. 157 s. Drobnosti českého jihu; sv. 9. ISBN 80-238-2826-6.
- PŘIBÁŇ, Michal. Československý spisovatel: Kmenové nakladatelství české beletrie a literární vědy, do roku 1989 nejvýznamnější vydavatel zejména původní soudobé tvorby českých autorů. In: ÚČL AV ČR. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 2013 [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1635&hl=zni%C4%8Den+>
- RACHŮNKOVÁ, Zdeňka. Zamlčování překladatelé: bibliografie 1948-1989. Praha: Ivo Železný, 1992. 246 s.
- REJMAN, Ladislav. *Slovník cizích slov. 2.*, dopl. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1971. 414 s.
- ROTREKL, Zdeněk. *Skrytá tvář české literatury*. Vyd. v Bloku 1. Brno: Blok, 1991. 241 s. ISBN 80-7029-052-8.
- RŮŽIČKA, Daniel. Cenzura: Federální výbor pro tisk a informace. In: VLČEK, Tomáš. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/cenzura_05.php
- SEIFERT, Jaroslav a JIRÁSKOVÁ, Marie, ed. *Všecky krásy světa*. 3. vyd., 1. přeprac. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992. 540 s. Vzpomínky a korespondence. ISBN 80-202-0369-9.
- SEIFERT, Jaroslav. Nobel Lecture: On the Pathetic and Lyrical State of Mind [online] *Nobelprize.org*. Stockholm: Nobel Media AB, 1984. [cit. 2014-04-06]. Dostupné z http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1984/seifert-lecture.html

- SKALÁKOVÁ, Eva. „*Libri prohibiti*“: 70. let ve fondu Knihovny Akademie věd České republiky. Dostupné z: http://www.lib.cas.cz/informace/Informace%202_2003.htm#2. *Absolventská práce. Vyšší odborná škola informačních služeb*.
- *Souvislosti: revue pro křesťanství a kulturu*. Praha: Sdružení na podporu vydávání časopisů, 2003, roč. 14, 1-2. ISSN 0862-6928.
- STRÁNSKÝ, Jiří. *Štěstí*. Praha: Mladá fronta, 1969. 134 s. Mladé cesty. Prozaická řada; sv. 24.
- *Světová literatura: revue zahraničních literatur*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956-1996. ISSN 0039-7075.
- *Světová literatura: revue zahraničních literatur*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1968b, roč. 13, č. 3. ISSN 0039-7075.
- ŠÁMAL, Petr. *Soustružníci lidských duší: lidové knihovny a jejich cenzura na počátku padesátých let 20. století: (s edicí seznamů zakázaných knih)*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. 613 s. Šťastné zítřky; sv. 2. ISBN 978-80-200-1709-3
- ŠEFLOVÁ, Ludmila. *Knihy českých a slovenských autorů vydané v zahraničí v letech 1948-1978 (exil): bibliografie = Books by Czech and Slovak Authors Published out of Czechoslovakia, in Exile, 1948-1978: Bibliography = Bücher tschechischer und slowakischer Autoren herausgegeben im Ausland 1948-1978 (Exil): Bibliographie*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1993. 313 s. ISBN 80-85765-13-6.
- ŠKVORECKÝ, Josef, PŘIBÁŇOVÁ, Alena, ed. a PŘIBÁŇ, Michal, ed. *Jak je ve větě člověk: dopisy Josefa Škvoreckého a Jana Zábrany*. Vyd. 1. V Praze: Books and Cards S.G.J.Š., 2010. 285 s. Spisy Josefa Škvoreckého; 39. Korespondence; 3. ISBN 978-80-904186-8-4.
- Škvorecký, Josef. *Hlas z Ameriky*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, [1990]. 320 s. ISBN 0-88781-212-0.
- ŠMEJKALOVÁ, Jiřina. *Knihy: (k teorii a praxi knižní kultury)*. Vyd. 1. Brno: Host, 2000. 240 s. Studium; sv. 5. ISBN 80-7294-005-8.
- TRÁVNÍČEK, Jiří. „Ózetefka“ a jejich „elpěčka“: Prohibita a oddělení zvláštních fondů v době normalizační. 2013.
- ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 2006-2011 [cit. 2014-04-06].

- Ústav pro českou literaturu AV ČR: Bibliografické databáze. AV ČR. Ústav pro českou literaturu AV [online]. [2014], 14. 7. 2014 [cit. 2014-07-14]. Dostupné z: <http://www.ucl.cas.cz/cs/databaze/bibliograficke-databaze>
- *Ustavující sjezd Svazu českých spisovatelů ve dnech 31. 5 – 1. 6. 1972*. Praha: Svaz českých spisovatelů, 1972.
- *Ustavující sjezd Svazu českých spisovatelů ve dnech 31. 5 – 1. 6. 1972*. Praha: Svaz českých spisovatelů, 1972. (s. 61).
- VLČEK, Tomáš. Domácí sdělovací prostředky. In: VLČEK, Tomáš. *Totalita.cz* [online]. 1999-2014 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/sp/sp_d.php
- VLČEK, Tomáš. *Totalita.cz* [online]. 1999-2014 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: www.totalita.cz
- ZACH, Aleš. *Kniha a český exil 1949-1990: bibliografický slovník nakladatelství, vydavatelství a edic*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1995. 207 s. ISBN 80-85639-62-9.
- ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1967. 383, [1] s. Máj; Sv. 104.

Seznam obrázků

- Obrázek č. 1 – Autoři, jejichž dílo je závadné jako celek (str. 17)
- Obrázek č. 2 – Žádost A. Dubčeka (str. 19)
- Obrázek č. 3 – Závadná předmluva a doslov (str. 24)
- Obrázek č. 4 – Oskenovaná obálka knihy (KABEŠ, Petr. *Odklad krajiny*. 1. vyd. Praha: MF, 1970. 79, [4] s) (str. 35)
- Obrázek č.5 – Oskenovaná obálka knihy (HÁJ, Felix. *Školák Kája Mařík. Díl III*. Po úpravě 1. vyd. Brno: Brněnská tisk., 1948. 224 [1] s(str. 35)
- Obrázek č. 6 – Oskenovaná obálka knihy (HÁJ, Felix a JEHLIČKA, Ladislav, ed. *Školák Kája Mařík*. 10. vyd. Praha: Vyšehrad, 1969-1970. 3 sv.) (str. 36)
- Obrázek č. 7 – Oskenovaná obálka knihy (ČERNÝ, Václav. *Křik koruny české: náš kulturní odboj za války 1938-40*. Praha: Československý spisovatel, 1970. 1 sv.) (str. 37)
- Obrázek č. 8 – Oskenovaná obálka knihy (STRÁNSKÝ, Jiří. Štěstí. Praha: Mladá fronta, 1969. 134 s. Mladé cesty. Prozaická řada; sv. 24.) (str. 38)
- Obrázek č. 9 – Oskenovaná obálka knihy (HAJNÝ, Pavel. *Kde teče Tennessee*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1969. 234 s. Mladé cesty. Prozaická řada; sv. 25.) (str. 39)
- Obrázek č. 10 – Desky seznamu (str. 51)
- Obrázek č. 11 – Tiskoviny se závadným politicko-ideovým obsahem (str. 55)
- Obrázek č. 12 – Návrh vyhlášky: pověření Státní knihovny (str. 57)

Seznam tabulek

- Tabulka č. 1 – Seznam knih, které byly zastaveny v různých fázích výroby či distribuce kvůli svému obsahu či osobě překladatele (str. 25)
- Tabulka č. 2 – Seznam zmizelých knih (str. 27)
- Tabulka č. 3 – Seznam zničených knih – exilová vydání (str. 39)
- Tabulka č. 4 – První vydání zničených nebo zakázaných knih po roce 1989 na našem území (str. 41)

Přílohy

Seznam příloh

Přílohy	82
Seznam obrázků.....	82
Seznam tabulek.....	82
Seznam příloh	83
Obrazové přílohy	I
Seznam děl, která měla být vyřazena z knihoven 1. lékařské fakulty UK v Praze	I
Ofocené obálky některých zmizelých knih	XXVII